

Αἶπυτος

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

«... Οἳ δ' ἔχον Ἀρκαδίην ὑπὸ Κυλλήνης ὄρος αἰπύ,
Αὐπύτιον παρὰ τύμβον, ἔν' ἄνδρες ἀγχμαχηταί, οἳ
Φενεόν τ' ἐνέμοντο... Στύμφηλόν τ' εἶχον...».

(Ἰλιάδα Β. 605-608)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΚΑΦΗ
ΚΑΙ ΤΟ ΘΗΣΑΥΡΟ
ΤΩΝ ΑΗΔΟΝΙΩΝ

ΕΤΟΣ Δ' ΤΡΙΠΛΟ ΤΕΥΧΟΣ 10-12

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1996

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΓΕΟΥ

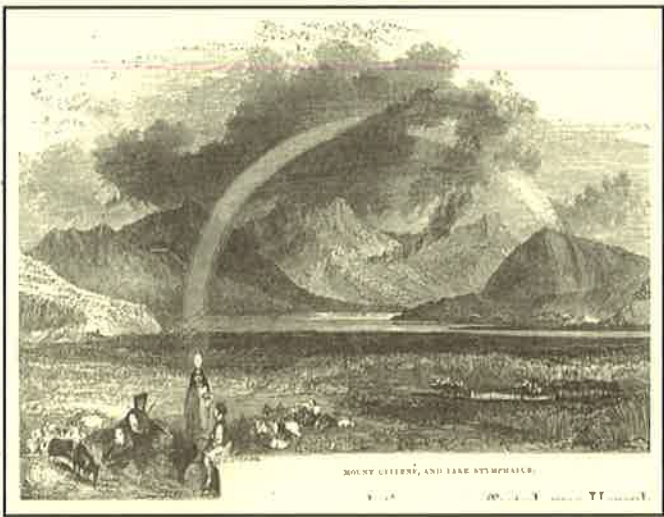
Το περιοδικό ονομάστηκε "Αίπυτος" από την αναφορά στην Ιλιάδα "Αιπύτιον παρά τύμβον" που έγινε θρύλος και μένει ζωντανός ως τις μέρες μας.

Αιώνες τώρα ψάχνουν να βρουν τον κρυμμένο θησαυρό του, κάπου στις πλαγιές της Ζήρειας που είναι θαμμένος κι αφού μέχρι τώρα δε βρέθηκε, τον κάναμε περιοδικό και ψάχνουμε για τον άλλο θησαυρό, της ιστορίας, του πολιτισμού και της ζωής του τόπου μας.

✿ Εξώφυλλο: Άποψη της κοιλάδας στην περιοχή των Αηδονιών από το χώρο του μυκηναϊκού νεκροταφείου. (Φωτό Κ. Κρυστάλλη – Βότση. Από τον κατάλογο).

✿ Η μακέτα του λογότυπου είναι της Βασιλικής Φιλίππου.

1833: Chr. Wordsworth: Το όρος Κιλλήνη και η λίμνη Στυμφαλία.
(Συλλογή Σπ. Μιχόπουλου)

Έτος ίδρυσης 1993.

Τριμηνιαία Έκδοση

μη κερδοσκοπική

Τριπλό Τεύχος 10-12

Απρίλης – Δεκέμβρης 1996

■ Έκδοση – Διεύθυνση

Σύνταξη:

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

Καταμπήρη 49

15561 – Χολαργός

Τηλ.: 6512333

FAX 3303282

■ Στην ίδια διεύθυνση:

Αλληλογραφία

Συνεργασίες – επιταγές

■ Ετήσια συνδρομή

Εσωτερικού: 3.000

Εξωτερικού: 7.000

■ Στους μαθητές των Λυκείων

Στυμφαλίας – Φεγεού

αποστέλλεται Δωρεάν

■ Φωτοσύνθεση – Μοντάζ

Εκτύπωση – Βιβλιοδεσία:

Ηλεκτρονικές Τέχνες

Αραχώβης 61

Τηλ.: 3300914 - 3813801

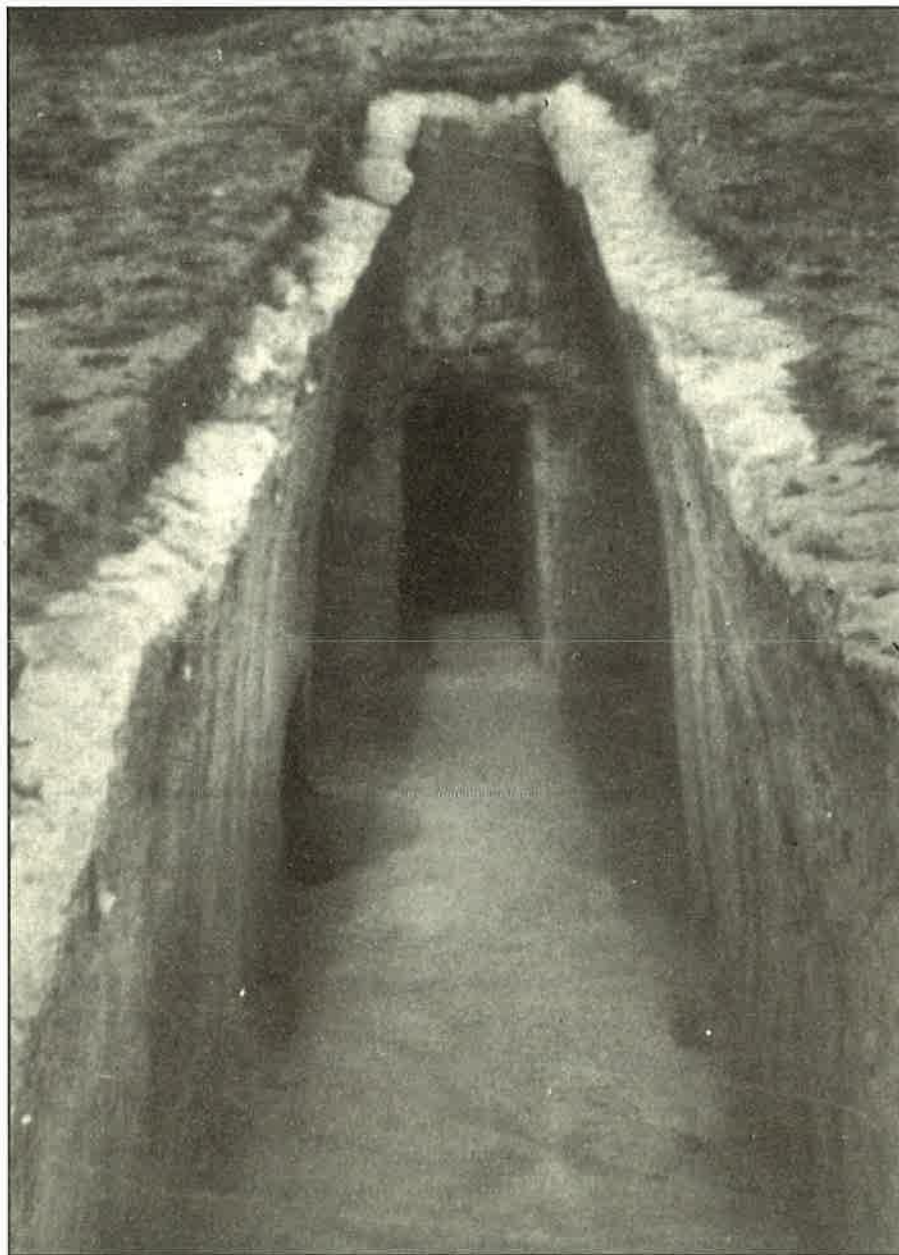
■ Διεθνής Κωδικός αριθμός

περιοδικού:

(ISSN) 1106-0387

ΔΡΧ. 1.500

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΤΟ ΘΗΣΑΥΡΟ
ΤΟΥ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΗΔΟΝΙΩΝ

Δρόμος και είσοδος θαλαμωτού μυκηναϊκού τάφου στα Αηδόνια

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σπύρος Μιχόπουλος: Τα Αηδόνια και ο θησαυρός τους	67
Καλλιόπη Κρυστάλλη – Βότση, Ντίνα Καζά – Παπαγεωργίου: Μυκηναϊκό Νεκρο- ταφείο Αηδονιών Νεμέας	70
Ντίνα Καζά – Παπαγεωργίου: Κεραμική του Μυκηναϊκού Νεκροταφείου των Αηδονιών Ο Κατάλογος (Εγχρωμο ένθετο)	76
Καλλιόπη Κρυστάλλη – Βότση: Τα δαχτυλίδια από τα Αηδόνια της Κορινθίας	81
Νίκος Αξαρχής: Η επιστροφή του κλεμμένου θησαυρού των Αηδονιών στην Ελλάδα	93
Παντελής Τρωγάδης: Κλέβουν Αηδόνια	98
Παντελής Τρωγάδης: Οχιές στ' Αηδόνια (ποίημα)	103
Ηλίας Οικονόμου: Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και το Θεϊόν	106
Αναστάσιος Στέφος: Η Στιμφαλία στον έκτο (VI) Ολυμπιόνικο του Πινδάρου	107
Κατερίνα Μιχοπούλου: Νεμέα και Στιμφαλία, δύο ποιήματα στα "Τρόπαια" του Heredia Πίνοντας ήλιο Κορινθιακό του Οδυσσέα Ελύτη (ποίημα)	111
Σπύρος Μιχόπουλος: Κώστας Πανιάρας, ο ζωγράφος των θαλασσινών τοπίων	116
Κώστας Πανιάρας: Κορινθιακός (Εγχρωμο ένθετο)	120
Αριστείδης Βουγιούκας: Η θάλασσά μου (ποίημα)	121
Η στενή θάλασσα, του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου	125
Γιώργος Σταματοπούλος: Το δακρυσμένο αυγό της επαρχίας	129
Νίκος Λελούδας: Το βαρβαρώδες σπήλαιο "Τρύπα" Φενεού Κορινθίας	132
Από τις παλιές εφημερίδες	136
Στιμφαλιακά, Φενεάτικα και άλλα (Σκέψεις και σχόλια)	140
<i>(Το αφιέρωμα. Ο δρόμος έχει τη δική του ιστορία. Καλύτερες μέρες για τον Αη-Γιώργη.</i>	
<i>Για το Μουσείο Φενεού. Έργο τιμής, αγάπης και αγαθής μνήμης. "Αχαριστίας δίκη".</i>	
<i>Η Στιμφαλία στο χάρτη των φινικιών θησαυρών. Ανασκαφών συνέχεια. Πολεμικές αποζημιώσεις.</i>	
<i>Ατενίζει από το βράχο του. Ένα "Εκθετήριο". Ο "Μέγας Παν" στο Παρίσι. Τιμή σε σκηνοθέτη.</i>	
<i>Η φλόγα στην Κορινθία. Αναβίωσαν τα Νέμεα. Σαν έτοιμοι από καιρό. Ντροπή και θλίψη).</i>	
Ad memoriam (Στο Νίκο Τζόγια)	141
Έπαινοι και "Επισημάνσεις"	151
Είπαν – Έγραψαν για τον "Αΐπυτο"	152
Ενίσχυσαν την προσπάθεια	154
Βιβλιοπαρουσίαση	156
"Αΐπυτος" – Έτος τέταρτο	157
	160

Άποψη του χώρου του μνηκναϊκού νεκροταφείου και μέρους του χωριού.

ΤΑ ΑΗΔΟΝΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΟΥΣ

*Μνήμη της μάνας μου Κατίνας
που γεννήθηκε και μεγάλωσε στ' Αηδόνια*

Το χωριό Αηδόνια είναι το πρώτο που συναντάει κανείς κατηφορίζοντας τον παλιό δρόμο από το Ψάρι της Στυμφαλίας προς τη Νεμέα. Παλαιότερα το έλεγαν Μπότσικα. Παρ' όλο που δεν κατοικήθηκε από αρβανίτες ο Ι. Πούλος, στην έρευνά του γύρω από την εποίκηση των αλβανών στην Κορινθία, ετυμολογεί το όνομα από το αλβανικό προσηγορικό *Botshke* που σημαίνει αγριοκρέμυδα, το γνωστό και με την κοινή ονομασία "μποτοίκι". Αλβανική θεωρεί τη γλωσσική προέλευσή του ονόματος και ο καθηγητής Μιχάλης Κορδώσης.

Μια παλιά παράδοση λέει ότι το όνομα το πήρε από κάποιον Μπότσικα, πρόγονο του Κολοκοτρώνη που καταδιωγμένος από τους Τούρκους ήρθε και ρίζωσε εδώ. Δεν γνωρίζω κατά πόσο είναι βάσιμη αυτή η εκδοχή για την προέλευση του ονόματος, αλλά και γιατί να μην είναι, αφού ιστορικά είναι βέβαιο ότι οι Κολοκοτρωναίοι είχαν παλαιότερα το επώνυμο "Μπότσικας".

Το Μπότσικα λοιπόν είναι χτισμένο αμφιθεατρικά στα ριζά μιας πλαγιάς με ανεμπόδιστη θέα προς την κατάφυτη κοιλάδα της Νεμέας και τη γύρω περιοχή. Από τον απέναντι λόφο το χωρίζει μια βαθύσκιωτη ρεματιά γεμάτη πλατάνια και τρεχούμενα γάρβαρα νερά, κατοικήτηριο για χιλιάδες αηδόνια, η Πλατάνα, όπως τη λένε οι ντόπιοι «ένθ' ἃ λίγεια μινύρεται ... ἀηδών χλωραῖς ὑπὸ θάσσαις» που λέει και ο Σοφοκλής για τον Κολωνό.

Από εδώ και το νέο όνομα Αηδόνια που έδωσαν στο Μπότσικα, όταν αποφάσισαν πριν κάμποσα χρόνια να το αλλάξουν, όπως έγινε τότε για λόγους "εθνικής κα-

θαρότητας" και με πολλά άλλα χωριά που είχαν αρβανίτικα ή τούρκικα ονόματα, αλλά αυτό είναι μια άλλη τερπνή αλλά μη ωφέλιμη ιστορία.

Σ' αυτόν τον απέναντι λόφο, το "Παλιοχώρι" όπως λέγεται η τοποθεσία, βρίσκονταν ανέπαφοι για τρισήμισι χιλιάδες χρόνια οι θαλαμωτοί μυκηναϊκοί τάφοι των Αηδονιών που ως την τυχαία ανακάλυψή τους στο τέλος της δεκαετίας του 1970 κανείς δεν υποψιάζονταν την ύπαρξή τους.

Υπάρχουν βέβαια στο επάνω μέρος του λόφου κάποιες σπηλιές που οι ντόπιοι ονομάζουν "γουρνοσπηλιές" γιατί παλαιότερα τις χρησιμοποιούσαν ως πρόχειρα χοιροστάσια κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Στο κάτω μέρος είναι και άλλη μια που μοιάζει με τεράστιο πιθάρι. Οι παλαιοί έλεγαν ότι αυτό το "πιθάρι είναι το επί Τουρκίας" και έκρυβαν μέσα τα γεννήματά τους για να τα γλιτώσουν από τους Τούρκους. Οι αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι οι σπηλιές αυτές είναι ό,τι έχει απομείνει από θαλαμωτούς τάφους που με την πάροδο των αιώνων κατέρρευσε η οροφή τους και έγιναν σπηλιές.

*Στα Αηδόνια συχνοπήγαινα από παιδί, γιατί ήταν το χωριό της μάνας μου. Και θυμάμαι πως η θεία Γαρούφω η αδερφή της που έφυγε πριν λίγο καιρό στα 93 της και έζησε εκεί ολόκληρη η ζωή της, μας έλεγε ότι "κάτου από τις γουρνοσπηλιές ο τόπος δεν μοιάζει να είναι και πολύ στέρεος. Απουκάντου πρέπει νάχει και άλλες σπηλιές γιατί μεριές μεριές καθώς περπατάμε νοιώθεις σα να είναι η γης κούφια και καμιά ώρα κάποιος θα πάει κάτου". Και βέβαια όλα αυτά που μας έλεγε τα παίρναμε για χωράτα που πολύ τα συνήθιζε. Όσπου μια μέρα, εκεί που όργωνε κάποιος συγχωριανός της το χωράφι του, πήγε ξαφνικά "κάτου" το μουλάρι του και η θεία Γαρούφω βγήκε αληθινή.

Έτσι ανακαλύφθηκε ο πρώτος από τους είκοσι που βρέθηκαν μέχρι τώρα αρχαίους λαξευτούς τάφους του χρυσοφόρου μυκηναϊκού νεκροταφείου των Αηδονιών και αμέσως μετά "έπιασαν δουλειά" οι τυμβωρύχοι και οι αρχαιοκάπηλοι. Ύστερα ήρθε και η Αρχαιολογική Υπηρεσία –δεύτερη όπως συνήθως– για τις τακτικές ανασκαφές και οι αρχαιολόγοι έφεραν στο φως όσα χρυσά κοσμήματα και άλλα αντικείμενα, όλα αριστουργήματα της μυκηναϊκής μικροτεχνίας, είχαν περισσέψει από το "θησαυρό των Αηδονιών" όπως τον ονόμασαν.

Θεωρώ χρέος μου να επισημάνω εδώ τη συμβολή της κυρίας **Ευαγγελίας Πρωτονοταρίου – Δεϊλάκη** η οποία, ως αρμοδία έφορος αρχαιοτήτων εκείνη την εποχή, εντόπισε τη θέση του Μυκηναϊκού Νεκροταφείου των Αηδονιών και φρόντισε άμεσα για τη φύλαξή του, βάζοντας έτσι τέρμα στις επιδρομές των αρχαιοκαπήλων.

Τα παρακάτω θα τα βρήτε στις σελίδες που ακολουθούν ως αφιέρωμα στο θησαυρό από τις ανασκαφές των Αηδονιών που έκαμε κάτω από δύσκολες συνθήκες η ακάματη αρχαιολόγος κυρία **Καλλιόπη Κρυστάλλη – Βότση** ως έφορος αρχαιοτήτων τότε της περιοχής, μαζί με την αρχαιολόγο κυρία **Ντίνα Καζά – Παπαγεωργίου** η οποία ασχολείται ιδιαίτερα με τα κεραμικά τεχνήματα των ανασκαφών.

Και οι δύο "κυρίες των Αηδονιών" όπως θα μπορούσαμε να τις αποκαλέσουμε για την τεράστια σημασία ανασκαφική τους επιτυχία, ανταποκρίθηκαν σε αίτημά μας

για τη συμβολή τους σ' αυτό το αφιέρωμα και μας παραχώρησαν για δημοσίευση, εκλαΐκευμένα κατά το δυνατόν, τα επιστημονικά κείμενα των επόμενων σελίδων.

Ανάμεσα σ' αυτά παρεμβάλλεται ένα μικρό ένθετο με έγχρωμες φωτογραφίες από τον "κατάλογο" που εκδόθηκε ειδικά για το θησαυρό των Αηδονιών από το Υπουργείο Πολιτισμού με την ευκαιρία της έκθεσης του μεγαλύτερου μέρους του θησαυρού στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ακολουθεί κείμενο με αποσπάσματα από το υπέροχο ντοκυμαντέρ με τίτλο "ο θησαυρός των Αηδονιών" που γυρίστηκε από τη MULTI MEDIA με έρευνα και παρουσίαση του **Νίκου Αξαολή**.

Το αφιέρωμα ολοκληρώνεται με μια εκ βαθέων εξομολόγηση του Κορίνθιου δημοσιογράφου και σήμερα Διευθυντή του Ε' προγράμματος της Ελληνικής Ραδιοφωνίας φίλου **Παντελή Τρωγάδη** που είχε κάμει για την "Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία" μια μεγάλη δημοσιογραφική έρευνα για τα συμβαίνοντα τότε στα Αηδόνια, που όμως δεν δημοσιεύτηκε ποτέ.

Οφείλουμε προς όλους θερμές ευχαριστίες για την πολύτιμη συμβολή τους σ' αυτήν την προσπάθεια.

Σήμερα η μυκηναϊκή νεκρόπολη των Αηδονιών, βρίσκεται σχεδόν έξω από την οφειλόμενη κρατική προστασία και έχει εγκαταλειφθεί στο έλεος των αρχαίων θεών. Τα πρόχειρα στέγαστρα που είχαν τοποθετηθεί από την εποχή των ανασκαφών έχουν καταστραφεί, οι τάφοι σιγά σιγά ξαναγεμίζουν με χώματα που παρασύρουν οι βροχές και οι οροφές τους κινδυνεύουν να καταρρεύσουν. Και μη μας πουν οι αρμόδιοι ότι δεν υπάρχουν πιστώσεις για τη συντήρησή τους και για τη συνέχιση των ανασκαφών, γιατί είναι γνωστό ότι μεγάλα ποσά διατίθενται από το Υπουργείο Πολιτισμού και τις κατά τόπους Νομαρχίες σε "χορούς και πανηγύρια" δευτερεύουσας πολιτιστικής αξίας και χρησιμότητας.

Οι αρχαιολόγοι ανασκαφείς, πιστεύουν ότι στη νεκρόπολη των Αηδονιών υπάρχουν και άλλοι τάφοι που περιμένουν τη σκαπάνη τους. Ας τις βοηθήσουν οι αρμόδιοι να συνεχίσουν τις ανασκαφές γιατί ίσως μας περιμένουν νέες εκπλήξεις. Παράλληλα κι εμείς που ως ντόπιοι αγαπάμε τον τόπο μας και την ιστορία του, θα βρούμε τον τρόπο να τις βοηθήσουμε να προχωρήσουν.

*Δρόμος θαλαμωτού τάφου κατά τη διάρκεια της ανασκαφής.
Διακρίνεται η παραβίαση από τους τιμωρούς.*

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

Καλλιόπη Κρυστάλλη – Βότση*

Επιτ. Έφορος Αρχαιοτήτων

Κων/ντίνα Καζά – Παπαγεωργίου*

Αρχαιολόγος

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΑΗΔΟΝΙΩΝ ΝΕΜΕΑΣ

Η ανίερη σύληση, κατά τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του '70, Μυκηναϊκών θαλαμωτών τάφων στο χωριό Αηδόνια Νεμέας, στάθηκε η αφορμή για τον εντοπισμό και την ανασκαφή ενός από τα σπουδαιότερα Μυκηναϊκά Νεκροταφεία που έχουν έως τώρα αποκαλυφθεί.

Το Μυκηναϊκό Νεκροταφείο των Αηδονιών απλώνεται στο χαμηλό λιόφυτο λόφο, ανατολικά του ομώνυμου χωριού, με θέα προς την περιοχή της Νεμέας, η οποία περιβάλλεται από τα βουνά της Αργολίδας και της Κορινθίας. Η επιλογή του συγκεκριμένου χώρου για κατοίκηση, δεν ήταν τυχαία. Το προικισμένο φυσικό τοπίο με τις πλούσιες πηγές της Πλατάνας στα δυτικά του, πληρούσε όλους τους όρους για εγκατάσταση και ανάπτυξη ενός οικισμού. Η προστατευμένη από τα βουνά θέση και ο περιορισμένος αριθμός των φυσικών περασμάτων εξυπηρετούσε αφενός την επικοινωνία των κατοίκων του οικισμού με τα μεγάλα Μυκηναϊκά κέντρα της περιοχής, όπως Μυκήνες, Πρόσμηνα, Μιδέα, Τίρυνς, Άργος, Ασί-

Δρόμος και πρόσοψη θαλαμωτού τάφου. Διακρίνεται ο τεχνίτης ανασκαφών Κώστας Κατσουλιέρης κατά τη διάρκεια της έρευνας.

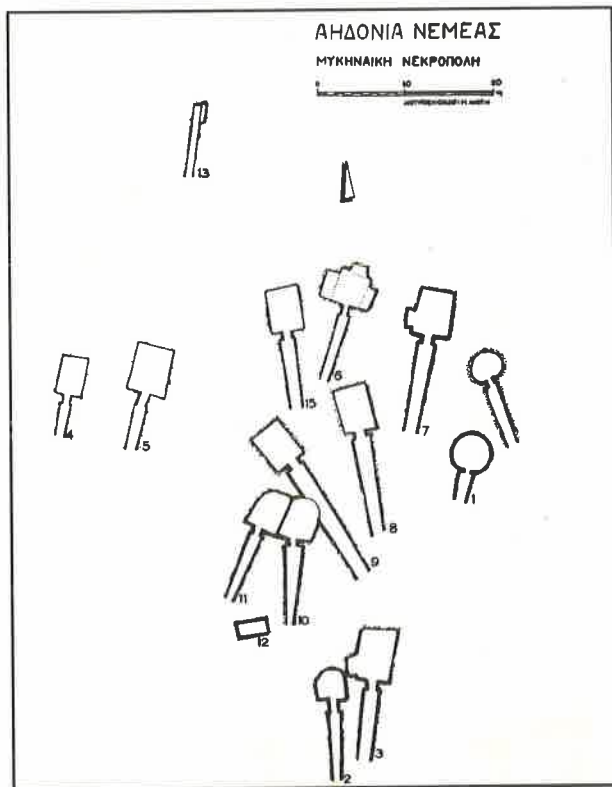
* Οι κινήσεις που συνισπογράφουν αυτό το άρθρο είναι οι αρχαιολόγοι που έκαμαν τις ανασκαφές στην προϊστορική νεκρόπολη των Αηδονιών.

Η κυρία **Καλλιόπη Κρυστάλλη – Βότση** επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων σήμερα, διενήργησε ως Διευθύντρια τότε της Δ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Ναυπλίου, την ανασκαφή στο αρχαίο νεκροταφείο που ανακάλυψε στο χωριό Αηδόνια Νεμέας και διατηρεί έκτοτε την αποκλειστικότητα της ανασκαφής.

Η κυρία **Κωνσταντίνα Καζά – Παπαγεωργίου** είναι αρχαιολόγος στη Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Στη διάρκεια της υπηρεσίας της στην Εφορεία Ναυπλίου υπήρξε συνεργάτιδα της κυρίας Κρυστάλλη στις ανασκαφές των Αηδονιών και μοιράστηκε μαζί της τη χαρά της μεγάλης επιτυχίας.

Τμήμα από την πρόσψη θαλαμωτού τάφου. Διακρίνεται η παραβίαση από τους αρχαιοκαπήλους.

Κάτοψη των τάφων. (Σχεδίαση: **Μαρία Νιώτη**).

έθιμα, την κοινωνική διαστρωμάτωση και το πολιτιστικό επίπεδο των κατοίκων του οικισμού στον οποίο ανήκε το νεκροταφείο.

νη και αφετέρου την άσκηση απόλυτου ελέγχου στην ακτίνα επιρροής τους. Η θέση του οικισμού, που πιθανότατα ταυτίζεται με την Ομηρική Αραιθυρέα, δεν έχει ακόμα εντοπιστεί. Η μνημειώδης μορφή των τάφων πάντως και ο πλούτος των κτερισμάτων που συνόδευαν τους νεκρούς, παραπέμπουν χωρίς αμφιβολία σε ένα σημαντικό και πλουσιότατο Μυκηναϊκό Κέντρο, εφάμιλλο των Αργολικών.

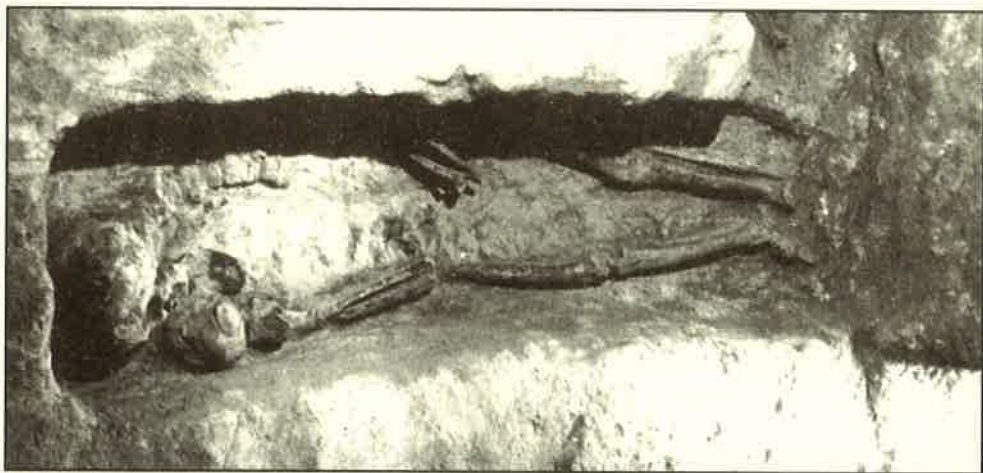
Η ανασκαφή του νεκροταφείου άρχισε το καλοκαίρι του 1978 και αμέσως έγινε αντιληπτό ότι πρόκειται για εκτεταμένο νεκροταφείο που ανήκε σ' ένα σημαντικότερο οικισμό. Η έρευνα συνεχίστηκε για τρεις ακόμα ανασκαφικές περιόδους κατά το 1979, 1980 και 1986. Ανασκάφησαν συνολικά είκοσι τάφοι. Δεκαεπτά θαλαμωτοί, από τους οποίους οι δύο ήταν ασύλητοι, δύο δρόμοι χωρίς θάλαμο ασύλητοι και ένας ορθογώνιος λακκοειδής τάφος επίσης ασύλητος. Η επέμβαση των αρχαιοκαπήλων στο σύνολο σχεδόν των θαλαμωτών τάφων ήταν βάρβαρη και καταστροφική με αποτέλεσμα πολλά αντικείμενα και πληροφορίες να χαθούν. Ευτυχώς όμως πάμπολλα ευρήματα και στοιχεία όχι μόνο διέφυγαν της αρπαγής, αλλά και παρέμειναν στη θέση τους έως την ώρα της ανασκαφής. Η επισταμένη και εξαντλητική έρευνά μας είχε σαν αποτέλεσμα να έρθουν στο φως όχι μόνο οι εξαιρετικής και μνημειώδους αρχιτεκτονικής μορφής τάφοι, αλλά να εντοπιστούν σε όλους τους τάφους αδιατάρακτα στρώματα και ταφές που μας έδωσαν πλούσια κτερίσματα και πληροφορίες για τα ταφικά

Ο δρόμος και η είσοδος θαλαμωτού τάφου.

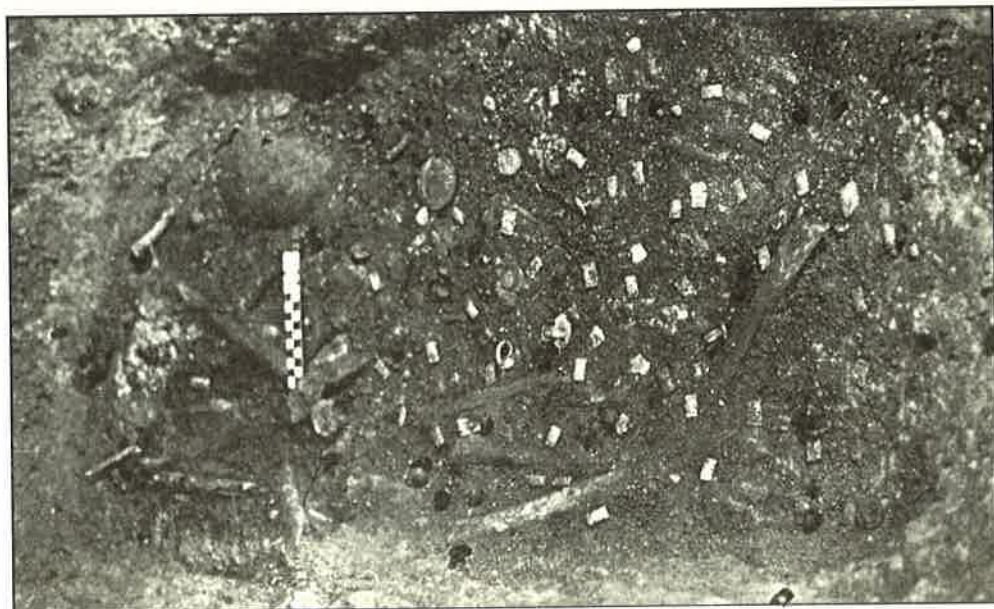
νται πλευρικά δωμάτια που προσδίδουν μεγαλύτερη έμφαση στην αρχιτεκτονική μορφή των συγκεκριμένων τάφων. Οι χώροι αυτοί απομονώνονταν από το θάλαμο με ξερολιθικούς τοίχους. Σε μερικούς τάφους παρατηρούνται και χαμηλά θρανία, λαξευμένα κοντά στα τοιχώματα των θαλάμων.

Οι θαλαμωτοί τάφοι των Αθηονίων, όπως και όλων των Μυκηναϊκών Νεκροταφείων είναι οικογενειακοί με πολλαπλές χρήσεις που καλύπτουν μεγάλα χρονικά διαστήματα. Με βάση τα ευρήματα των τάφων η χρήση του Νεκροταφείου των Αθηονίων αρχίζει πιθανότατα τον 16ο και φτάνει έως τον 13ο αι. π.Χ.

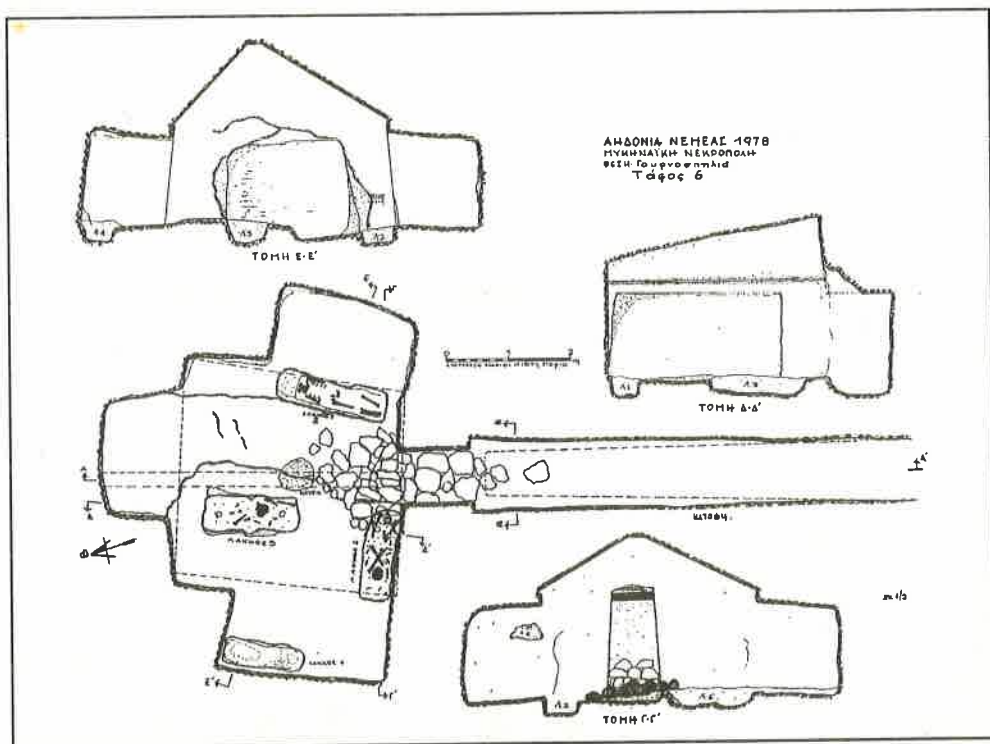

Κόγχη λαξευμένη στο τοίχωμα δρόμου θαλαμωτού τάφου με ταφή στη θέση της.

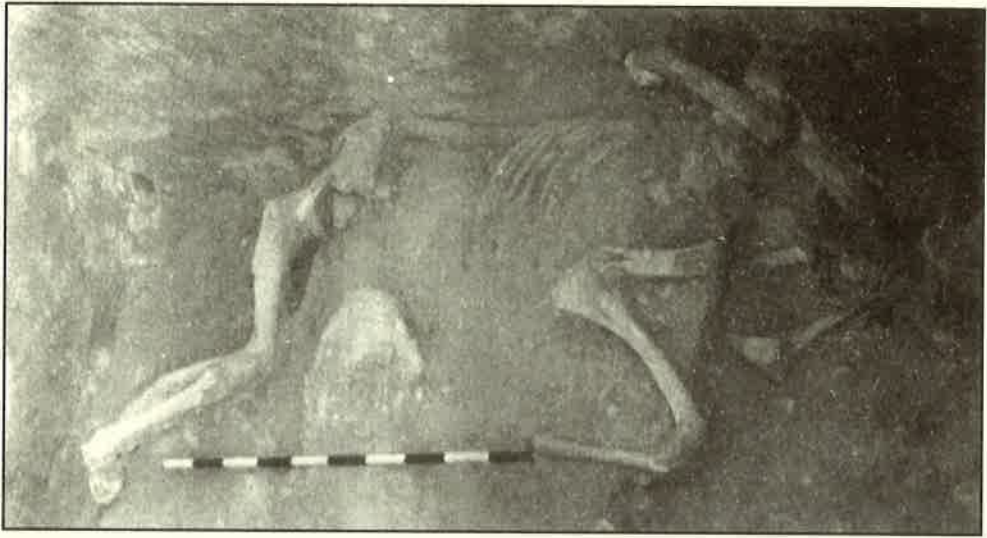
Οι τάφοι αρχικά λαξύνονται κατά συστάδες, αλλά με την πάροδο του χρόνου, από έλλειψη χώρου, ανοίγονται τάφοι και σε ενδιάμεσες θέσεις. Οι μακρείς και κατηφορικοί δρόμοι των τάφων με τα συγκλίνοντα προς τα πάνω τοιχώματα, καταλήγουν σε μνημειώδεις προσόψεις που έχουν λαξευτεί με ιδιαίτερη επιμέλεια και έμπνευση. Οι είσοδοι με τις λαξευμένες παραστάδες στις κάθετες πλευρές τους φέρουν οριζόντιο ή αετωματικό ανώφλι και συχνά κοσμούνται με λαξευμένη αναθύρωση. Το παχύ στόμιο φράσσεται με ξερολιθιά. Οι θάλαμοι είναι μεγάλοι και έχουν κατά κύριο λόγο ορθογώνιο σχήμα και δίριχτη οροφή. Σε αρκετούς τάφους στον κατά μήκος άξονα της οροφής έχει λαξευτεί πλατειά αύλακα, που πιθανόν μμεΐται το κεντρικό δοκάρι της στέγης των οικιών της εποχής. Στα τοιχώματα μερικών θαλάμων, ανοίγο-

Θαλαμιωτός τάφος 7, ασύλητος λάκκος 1. Διακρίνονται οστά από ανακομιδή με πολύτιμα πτερίσματα.

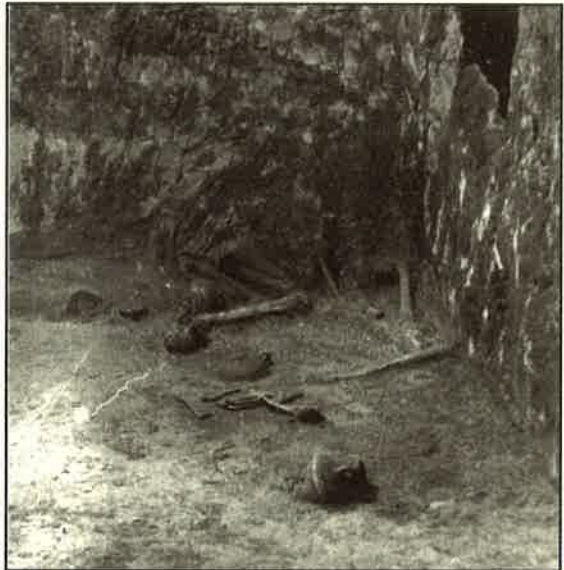
Κάτοψη και τομές θαλαμιωτού τάφου. Φαίνονται τα τρία πλευρικά δωμάτια και λάκκοι ταφής και ανακομιδής στο δάπεδο.

Σκελετός αλόγου, όπως βρέθηκε σε ορθογώνιο λακκοειδή τάφο.

Βρέθηκαν ταφές πάνω στο δάπεδο των θαλάμων, σε λάκκους των δρόμων και των θαλάμων, σε πλευρικά δωμάτια και σε κόγχες. Υπήρχαν επίσης παραμερισμένες ταφές κοντά στα τοιχώματα των θαλάμων καθώς και σε λάκκους ανακομιδής. Τέτοια περίπτωση αποτελεί ο ασύλητος λάκκος Ι του θαλαμωτού τάφου 7, ο οποίος περιείχε ανακομιδή δύο νεκρών με όλα τα πολύτιμα πτερίσματά τους. Θα χρειαζόταν μακρύς κατάλογος για να απαριθμηθούν όλα τα κοσμήματα που συνόδευαν τους δύο επιφανείς νεκρούς.

Τρία σφραγιστικά χρυσά δαχτυλίδια, ένα διακοσμητικό επίσης χρυσό δαχτυλίδι καθώς και ένα πέμπτο από ασήμι και σίδηρο δηλώνουν με τον καλύτερο τρόπο την υψηλή θέση που κατείχαν οι δύο νεκροί. Θα πρέπει να προσθέσουμε δύο σφραγιδολίθους που συμπλήρωναν τα αντικείμενα – σύμβολα εξουσίας τους, καθώς και πλήθος άλλων κοσμημάτων από χρυσό, ήλεκτρο, ικιδόμαξα, φαγεντιανή, στεατίτη και ελεφαντόδοντο. Άλλη ευτυχής στιγμή της ανασκαφής έφερε στο φως ένα ορθογώνιο λακκοειδή τάφο, όπου αποκαλύφθηκε θινσία αλόγου και βαθύτερα μεγάλη κόγχη λαξευμένη στο ένα τοίχωμά του. Στον τάφο αυτό βρέθηκαν τρεις ταφές στη θέση τους και άλλα σημαντικά στοιχεία που μαρτυρούν ταφικές τελετουργίες. Σημαντικές πληροφορίες για ταφικές τελετουργίες έδωσε επίσης και η αποκάλυψη σκελετού και πολλών σιαγόνων αλόγων που βρέθηκαν σε λαξευμένο δρόμο, χωρίς θάλαμο.

Αγγεία, και οστά όπως βρέθηκαν στο θάλαμο ενός τάφου.

Παραμερισμένα
αγγεία
και οστά
όπως βρέθηκαν
στο εσωτερικό
θαλαμιωτού
τάφου.

Τα κτερίσματα των τάφων συνολικά, που άλλα βρέθηκαν στη θέση τους, και άλλα μέσα στις αναμειγνυμένες από τους αρχαιοκαπήλους επιχώσεις ήταν άφθονα: πήλινα αγγεία και ειδώλια, σφραγίδες, χρυσά κοσμήματα, χάντρες από ημιπολύτιμους λίθους, ήλεκτρο, φαγεντιανή και ναλόμαζα, χάλκινα όπλα, εργαλεία και διακοσμητικά ή χρηστικά αντικείμενα από ελεφαντόδοντο. Το πλήθος και η ποιότητα όλων αυτών των ευρημάτων αφενός μιλούν με τον καλύτερο τρόπο για την ευμάρεια των κατοίκων του οικισμού στον οποίο ανήκε το Νεκροταφείο, για τις επαφές του με τα άλλα Μυκηναϊκά κέντρα, την Κρήτη, την Αίγυπτο και τη βορειοδυτική Ευρώπη και αφετέρου πλουτίζουν σε μεγάλο βαθμό τα έως τώρα γνωστά έργα της Αιγαιακής μικροτεχνίας κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

Αξίζει πάντως να αναφερθούμε στα τρία δαχτυλίδια – σφραγίδες που φέρουν ενδιαφέρουσες θρησκευτικές παραστάσεις στη σφενδόνη και είναι επιπλέον διακοσμημένα κατά την κοκκιδωτή και περικλειστή τεχνική. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι σφραγιδόλιθοι που βρέθηκαν στους τάφους των Αηδονιών, οι οποίοι απεικονίζουν ζώα μεμονωμένα ή σε συνδυασμούς. Ξεχωρίζει ένας χρυσόδετος σφραγιδόλιθος με παράσταση "Πότνιας ιχθύων". Εξαιρετικά, όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι και τα υπόλοιπα κοσμήματα, ως προς την τεχνική τους τελειότητα, την ποικιλία των σχημάτων και των υλικών αλλά και ως προς τη διακόσμησή τους.

Θα πρέπει τέλος να τονιστεί ο ρόλος της ανασκαφής του Μυκηναϊκού Νεκροταφείου των Αηδονιών στην υπόθεση του επαναπατρισμού του γνωστού ως "θησαυρού των Αηδονιών" στη χώρα μας. Οι ομοιότητες ευρημάτων της ανασκαφής με αντικείμενα του "θησαυρού", ήταν ένα από τα βασικότερα αποδεικτικά στοιχεία για τον κοινό τόπο προέλευσής τους, δηλαδή τα Αηδόνια Νεμέας. Οι ομοιότητες λοιπόν των δύο συνόλων σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το Νεκροταφείο των Αηδονιών είναι ένα από τα σπουδαιότερα Μυκηναϊκά Νεκροταφεία που συλήθηκε τα τελευταία χρόνια, ανάγκασαν τον κ. Michael Ward, ο οποίος επρόκειτο να δημοπρατήσει το "θησαυρό" στην αίθουσα Τέχνης που διαθέτει στη Νέα Υόρκη, να τον δωρίσει στην "Εταιρεία για τη Διατήρηση της Ελληνικής Κληρονομιάς", η οποία τελικά επέστρεψε το "θησαυρό" στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1996. Για τον επαναπατρισμό του θησαυρού των Αηδονιών χρειάστηκε πολύχρονος αγώνας εκ μέρους του ΥΠ.ΠΟ. και κυρίως ομάδας αρχαιολόγων με επί κεφαλής τη Διευθύντρια του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου κ. Καίτη Δημακοπούλου. Η νίκη του Υπουργείου Πολιτισμού και της Ελλάδας είναι μεγάλη. Μεγάλη είναι και η δική μας χαρά που αυτό το καλοκαίρι έγινε έκθεση στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο μερικών ευρημάτων της ανασκαφής μαζί με το "θησαυρό" που επαναπατρίστηκε.

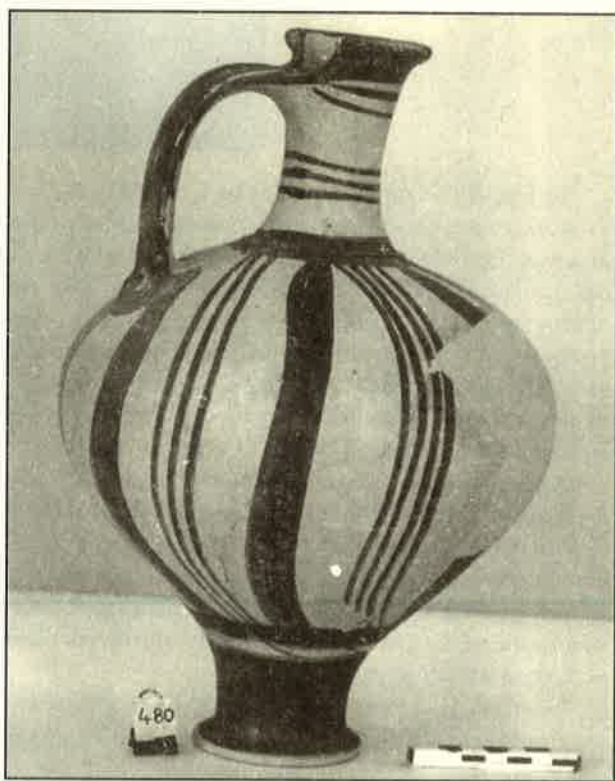
Κωνσταντίνα Καζά – Παπαγεωργίου*

Αρχαιολόγος

**Κ Ε Ρ Α Μ Ε Ι Κ Η
ΤΟΥ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ
ΑΗΔΟΝΙΩΝ ΝΕΜΕΑΣ**

Το σύνολο της κεραμικής που μας έδωσε η ανασκαφή των είκοσι τάφων του Μυκηναϊκού Νεκροταφείου των Αηδονιών, αποτελεί ένα από τα βασικότερα στοιχεία για τη χρονολογική κατάσταση κάθε τάφου χωριστά, αλλά και όλον τον έως τώρα ανασκαμμένον Νεκροταφείον σινολικά. Η κεραμική των Αηδονιών, που έως τώρα έχει βρεθεί, χρονολογείται από τον 15ο έως και τον 13ο αι. π.Χ., χωρίς βεβαίως να αποκλείεται η ύπαρξη πρωιμότερων ή και μεταγενέστερων αγγείων που ή δεν έχουν ακόμη αποκαλυφθεί ή έχουν καταστραφεί.

Τα κεραμικά ευρήματα, αγγεία και ειδώλια, βρέθηκαν άλλα σπασμένα στα αναμειγμένα από τους αρχαιοκαπήλους χώματα, και άλλα στη θέση τους, σε αδιατάρακτα ταφικά στρώματα και απαραβίαστους λάκκους ταφής, λαξευμένους στα δάπεδα των τάφων. Πάρα πολλά επίσης βρέθηκαν ανάμεσα σε παραμερισμένες ταφές είτε κοντά στα τοιχώματα των θαλάμων είτε σε λάκκους ανακομιδής, γιατί ως γνωστόν, πριν από κάθε καινούρια χρήση των τάφων, οι προγενέστερες ταφές μαζί με τα κτερίσματά τους παραμερίζονταν προκειμένου να εξοικονομηθεί χώρος για τη νέα ταφή.

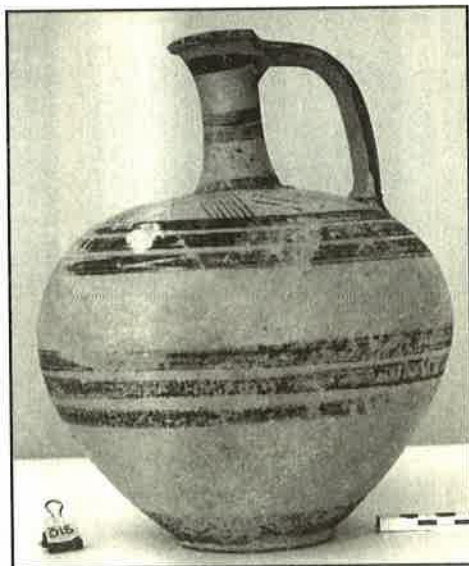
Ειχ. 1

* Η αρχαιολόγος κυρία **Κωνσταντίνα Καζά – Παπαγεωργίου** που μετείχε στην τακτική ανασκαφή των Αηδονιών ασχολείται ιδιαίτερα με τα κεραμικά ευρήματα της ανασκαφής τα οποία σύντομα θα δημοσιευτούν.

Αγγεία

Εικ. 2

Εικ. 3

Τα αγγεία που βρέθηκαν ακέραια ή σπασμένα και στη συνέχεια συγκολλήθηκαν στα εργαστήρια της Δ' Εφορείας Αρχαιοτήτων, ώστε πρακτικά να θεωρούνται ακέραια, ανέρχονται σε διακόσια εβδομήντα πέντε (275). Αξιόλογος είναι και ο αριθμός των οστράκων (θραυσμάτων αγγείων) που βρέθηκαν στις επιχώσεις των δρόμων και των θαλάμων, τα οποία επίσης συμπληρώνουν την εικόνα της κεραμικής των Αθηναίων, δίνοντάς μας πληροφορίες για το χρονικό διάστημα χρησιμοποίησης των τάφων, τα ταφικά έθιμα και φυσικά πάμπολλα στοιχεία για τους τύπους, τη διακόσμηση και την ποιότητα των αγγείων.

Εικ. 4

Εικ. 5

Εικ. 6

Εικ. 7

Η προτίμηση των κλειστών σχημάτων στο Νεκροταφείο των Αηδονιών είναι εμφανής, όπως και στα άλλα γνωστά Μυκηναϊκά Νεκροταφεία. Προηγούνται αριθμητικά οι πρόχοι. (Εικ. 1, 2 & 3). Εμφανίζονται σε διάφορους τύπους, όπως οπισθόμητες, στενόλαιμες, ραμφόστομες και απλές. Ακολουθούν οι ψευδόστομοι αμφορείς (Εικ. 4) και οι απλοί αμφορείς διαφόρων τύπων και μεγεθών. Αξιόλογος είναι και ο αριθμός των αλαβάστρων και των πυξίδων (Εικ. 5 & 6), ενώ η εκπροσώπηση των υπολοίπων κλειστών σχημάτων είναι μικρή. Βρέθηκαν θήλαστρα που συνόδευαν παιδικές ταφές, ασκοί, σύνθετο αγγείο (Εικ. 7) και υδρίες. Δεν λείπουν βεβαίως και τα ανοικτά αγγεία που συνόδευαν τους νεκρούς ως απαραίτητα σκεύη στο ταξίδι τους προς το άγνωστο. Βρέθηκαν αρκετά κύπελλα και κύλικες, (Εικ. 8 & 9) που πιθανόν είχαν χρησιμοποιηθεί για την προσφορά νεκρικών σπονδών πριν αποτεθούν ως κτερίσματα στους τάφους. Με αρκετά παραδείγματα εκπροσωπούνται και τα κατ' εξοχήν σπονδικά αγγεία, τα ρυτά (Εικ. 10). Τη χρήση ρυτού είχαν και τρεις υδρίες, στον πυθμένα των οποίων είχε κατασκευαστεί οπή εκροής. Τέλος βρέθηκαν λίγα παραδείγματα μικρής λεκάνης με γεφυρόστομη προχοή (Εικ. 11) καθώς και μικροσκοπικά χειροποίητα αγγεία που χαρακτηρίζουν την τελευταία φάση του Νεκροταφείου.

Εικ. 8

Εικ. 9

Εικ. 10

Εικ. 11

Η εκπροσώπηση των σκύφων, δύο μόνον, είναι μικρή στους τάφους των Αθηονιών, όπως και στα περισσότερα Μυκηναϊκά Νεκροταφεία. Από τα όστρακα, άξια παρατήρησης και μελέτης είναι λίγα τμήματα κρατήρα εικονιστικού ρυθμού που σώζουν παράσταση με πομπή γυναικών. Η κεραμική των Αθηονιών στο σύνολό της μοιάζει με την τυπική κεραμική παραγωγή των γειτονικών, αργολικών κυρίως εργαστηρίων, ως προς τα σχήματα και τη διακόσμηση. Υστερεί, ωστόσο, στην ποιότητα, επειδή αρκετά αγγεία παρουσιάζουν ατέλειες στην όπτηση.

Η διακόσμηση αποτελείται από τα γνωστά φυτικά θέματα, όπως κρίνους, φοίνικες, κισσούς, φυλλόσχημα και άλλα διακοσμητικά θέματα, όπως βράχια, σπείρες, φολιδωτό, σπογγωτό. Στα αγγεία του 14ου και 13ου αι. π.Χ. η σχηματοποίηση είναι έντονη και η διακόσμηση περιορίζεται σε στενή ζώνη του ώμου. Αποτελείται από απλοποιημένα άνθη, πορφύρες, δικτυωτό και άλλα γραμμικά θέματα, ενώ το υπόλοιπο σώμα φέρει ταινίες που σε μεγάλο αριθμό αγγείων αποτελούν τη μοναδική τους διακόσμηση. Πολλά είναι και τα άβαφα αγγεία, χωρίς διακόσμηση.

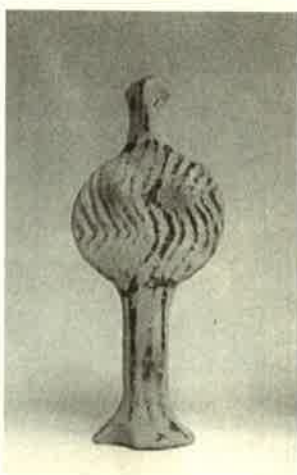
Ειδώλια

Δημιουργίες των κεραμικών Μυκηναϊκών εργαστηρίων είναι και τα πήλινα ειδώλια. Οι τάφοι των Αθηονιών περιείχαν πολλά ειδώλια, που ανήκουν στη γνωστή κατηγορία της όρθιας γυναικείας μορφής των τύπων Τ, (Εικ. 12) Φ (Εικ. 13) και Ψ (Εικ. 14) και φυσιοκρατικά. Χρονολογούνται στην περίοδο από τον 15ο έως τον 13ο αι. π.Χ.

Τα περισσότερα ειδώλια που βρέθηκαν στην ανασκαφή δεν παρουσιάζουν διαφορές με

Εικ. 12

Εικ. 13

Εικ. 14

το σύνολο της παραγωγής παρόμοιων ειδωλίων σε ολόκληρο το Μυκηναϊκό Κόσμο. Η σχηματοποίηση είναι έντονη και η διακόσμηση γραμμική.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν δύο ειδώλια τύπου Ψ η επιφάνειά των οποίων καλύφθηκε με λευκό χρώμα πριν από τη διακόσμησή τους. Ξεχωρίζουν επίσης δύο φυσιοκρατικά* ειδώλια που βρέθηκαν σε λάκκο με παιδική ταφή σε ανακομιδή.

Το ένα είναι ειδώλιο κουροτρόφου με εξαιρετική φυσιοκρατική απόδοση των χαρακτηριστικών του προσώπου, των μαστών, των χεριών και του βρέφους. Τα πλαστικά χέρια της τροφού αγκαλιάζουν σταθερά το βρέφος το οποίο θηλάζει τον ένα μαστό, ενώ ακουμπάει με φυσικότητα το χέρι του στον άλλο. Το ειδώλιο της κουροτρόφου πιθανότατα συνόδευε το παιδί, ως προστάτιδα τροφός, μετά το θάνατο.

Το δεύτερο φυσιοκρατικό ειδώλιο παρουσιάζει ενδιαφέρον στη διαμόρφωση της κόμης, των χεριών και κυρίως της κοιλιάς που είναι διογκωμένη. Ίσως πρόκειται για ειδώλιο εγχύου.

Έχουν εκφραστεί διάφορες απόψεις σχετικά με τη σημασία των ειδωλίων: ερμηνεύτηκαν ως αφιερώματα σε ιερά και σε μερικές περιπτώσεις, ως θεότητες ή ιέρειες. Όταν συνοδεύουν νεκρούς και ιδιαίτερα μικρά παιδιά, συμβολίζουν πιθανόν θείες τροφούς. Μερικά όμως είχαν απλώς το χαρακτήρα παιχνιδιού.

Ο αριθμός και η ποικιλία των αγγείων και των ειδωλίων, τα σχήματα και η διακόσμησή τους σε συνδυασμό βεβαίως με τα εξαιρετικής ποιότητας, ποικιλίας και αφθονίας κοσμήματα και τα άλλα αντικείμενα, καθώς και με τη μνημειακή αρχιτεκτονική των τάφων και την επιμελημένη κατασκευή τους, μας παραπέμπουν σε ένα οικισμό με οικονομική ευμάρεια και ανώτερη κοινωνική διαστρωμάτωση που είχε στενές σχέσεις με τα γνωστά Μυκηναϊκά κέντρα της ευρύτερης περιοχής.

* Βλέπε στον κατάλογο, σελ. 85 (Εικ. 6 και 7).

Ο Κατάλογος

Ένα θαυμάσιο ειδικό βιβλίο, που οι αρχαιολόγοι στη γλώσσα τους ονομάζουν κατάλογο, με τίτλο **"Ο θησαυρός των Αηδονιών – Σφραγίδες και Κοσμήματα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο"** εκδόθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού με την ευκαιρία της Έκθεσης (30 Μαΐου - 1 Σεπτεμβρίου 1996) στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο του συνόλου του θησαυρού των Αηδονιών. Και λέμε του συνόλου, γιατί μαζί με τα επαναπατρισθέντα 312 αρχαία κοσμήματα και σφραγίδες - προϊόντα λαθρανασκαφών στα Αηδόνια που παραλίγο να πουληθούν στη Νέα Υόρκη –εκτέθηκε και μεγάλος αριθμός από τα ευρήματα της τακτικής ανασκαφής στο Μυκηναϊκό Νεκροταφείο των Αηδονιών που φυλάσσονταν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Νεμέας.

Ο κατάλογος λοιπόν του θησαυρού των Αηδονιών, που και ο ίδιος ως βιβλίο είναι ένα κόσμημα αλλά και πόνημα επιστημονικής ακρίβειας και αξίας, εκδόθηκε με την επιστημονική επιμέλεια της διευθύντριας του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου κυρίας **Καίτης Δημακοπούλου** και ομάδας συνεργατών της.

Στο πρώτο μέρος, μετά τους χαιρετισμούς των επισήμων που προτάσσονται, ακολουθεί εισαγωγικό σημείωμα της ίδιας που αναφέρεται στην επισήμανση του θησαυρού, που ως λεία αρχαιοκαπήλων είχε εξαχθεί παράνομα, και στη διαδικασία της επιστροφής του στην Ελλάδα. Εν συνεχεία δημοσιεύεται εμπειριστατωμένη έκθεση της κυρίας **Καλλιόπης Κρυστάλλη – Βότση** για την ανασκαφή που έκαμε ως έφορος αρχαιοτήτων Ναυπλίου στο Μυκηναϊκό Νεκροταφείο των Αηδονιών.

Στο δεύτερο μέρος καταχωρούνται σύντομα άρθρα για τον Μυκηναϊκό Πο-

λιτισμό και τη Μυκηναϊκή Σφραγιδογλυφία και Κοσμηματοποιία, των κυριών **Κ. Δημακοπούλου και Ν. Διβάρη – Βαλάκου.**

Το τρίτο μέρος, που αποτελεί και τον κυρίως κατάλογο, χωρίζεται σε τρία τμήματα. Το πρώτο περιλαμβάνει κείμενα της αρχαιολόγου κυρίας **Κ. Καζά – Παπαγεωργίου** για την κεραμική, τα ειδώλια, τις σφραγίδες και τα κοσμήματα που βρέθηκαν κατά την τακτική ανασκαφή στους θαλαμωτούς τάφους των Αηδονιών και έγχρωμες φωτογραφίες των πλέον αντιπροσωπευτικών από αυτά, με μικρά επεξηγηματικά σημειώματα για το καθένα. Τα περισσότερα αντικείμενα είναι αδημοσίευστα και μεταφέρθηκαν ειδικά για την έκθεση από το Μουσείο Νεμέας όπου και ανήκουν.

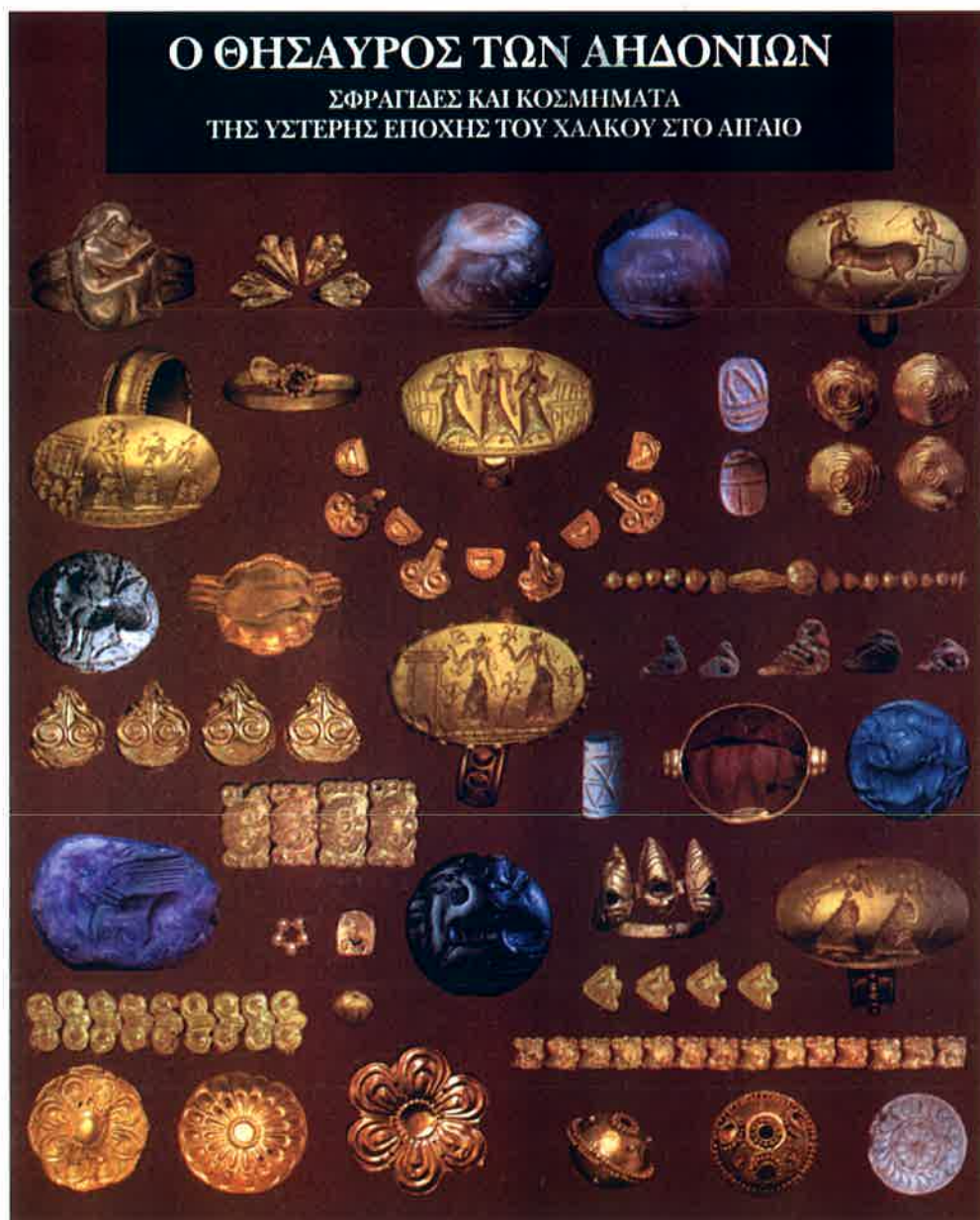
Ακολουθεί το δεύτερο τμήμα του καταλόγου με φωτογραφίες των πολύτιμων αντικειμένων, σφραγίδων και κοσμημάτων από το θησαυρό που επαναπατρίστηκε και φανερώνει τη στενή σχέση που έχει με τα ευρήματα της ανασκαφής των Αηδονιών και επομένως και τον τόπο προέλευσής του. Τα επεξηγηματικά κείμενα είναι της κ. Κ. Δημακοπούλου.

Στο τρίτο τμήμα, το οποίο συμπληρώνει τον κατάλογο και συγγράφεται από τις κυρίες **Λένα Παπάζογλου – Μανιουδάκη και Ν. Διβάρη – Βαλάκου**, δημοσιεύονται φωτογραφίες δειγμάτων αντικειμένων από τη μεγάλη Μυκηναϊκή Συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. "Με τον τρόπο αυτό", γράφει στο εισαγωγικό σημείωμά της η κ. Δημακοπούλου "ολόκληρος ο θησαυρός των Αηδονιών τοποθετείται στο ευρύτερο γεωγραφικό, χρονολογικό και πολιτισμικό του πλαίσιο".

Μερικές φωτογραφίες αντιπροσωπευτικών αντικειμένων της ανασκαφής και του επαναπατρισθέντος θησαυρού που περιλαμβάνονται στον κατάλογο, καθώς και το εξώφυλλό του που κυκλοφόρησε και ως αφίσα ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας, αναδημοσιεύουμε στις επόμενες σελίδες ακολουθώντας τη δομή και τη διάταξη που έχει το υλικό στον κατάλογο.

Θερμές ευχαριστίες προς τούτο οφείλονται στο Ελληνικό Τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) του Υπουργείου Πολιτισμού που με το αριθ. 251/12-8-96 εγγράφο του μας χορήγησε την άδεια για την αναδημοσίευση και ιδιαίτερα στη διευθύντρια του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου κυρία Καίτη Δημακοπούλου για την ευγενική της συγκατάθεση.

Σ.Κ.Μ.

1. Το εξώφυλλο του καταλόγου.

Εικονίζονται χρυσά δαχτυλίδια – σφραγίδες και ποικίλα δείγματα κοσμημάτων από την ανασκαφή στα Αηδόνια και το θησαυρό που επαναπατρίστηκε.

Α'
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΗΛΟΝΙΩΝ
Ι. ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

2. Τρίωτος πιθαμοφόρισκος. (15ος αι. π.Χ.) Μικροσκοπικό αγγείο που συνόδευε παιδική ταφή.
3. Ρυτό. (15ος αι. π.Χ.) Τελετουργικό αγγείο σε σχήμα χωνιού.
4. Ραμφόστομη πρόχους (14ος αι. π.Χ.).
5. Ψευδόστομος αμφορίσκος (14ος αι. π.Χ.).

(ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΕΜΕΑΣ)

II. ΕΙΔΩΛΙΑ

6. Πήλινο φυσιοκρατικό ειδώλιο. (15ος αι. π.Χ.) Πλαστική απόδοση των χειρών, των ματιών και της κόμης.
7. Πήλινο ειδώλιο κουροτρόφου. (15ος αι. π.Χ.) Αποδίδονται πλαστικά το βρέφος, τα χέρια, οι μαστοί, και χαρακτηριστικά του προσώπου της τροφού.

(ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΕΜΕΑΣ)

III. ΤΑ ΔΑΚΤΥΛΙΔΙΑ ΤΩΝ ΑΗΔΟΝΙΩΝ

8. **Χρυσό δακτυλίδι – σφραγίδα** (1500 π.Χ. περίπου). Στη σφενδόνη απεικονίζεται θρησκευτική σκηνή με πομπή τριών γυναικών, ανάμεσα σε δύο διώροφα ιερά οικοδομήματα.
9. **Χρυσό δακτυλίδι – σφραγίδα** (1500 π.Χ. περίπου). Στη σφενδόνη εικονίζεται θρησκευτική σκηνή με πομπή τριών γυναικών, προς οικοδόμημα επάνω σε βράχο.
10. **Χρυσό δακτυλίδι – σφραγίδα** (1500 π.Χ. περίπου). Στη σφενδόνη απεικονίζεται θρησκευτική σκηνή με πομπή δύο γυναικών προς ιερό οικοδόμημα.

(ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΕΜΕΑΣ)

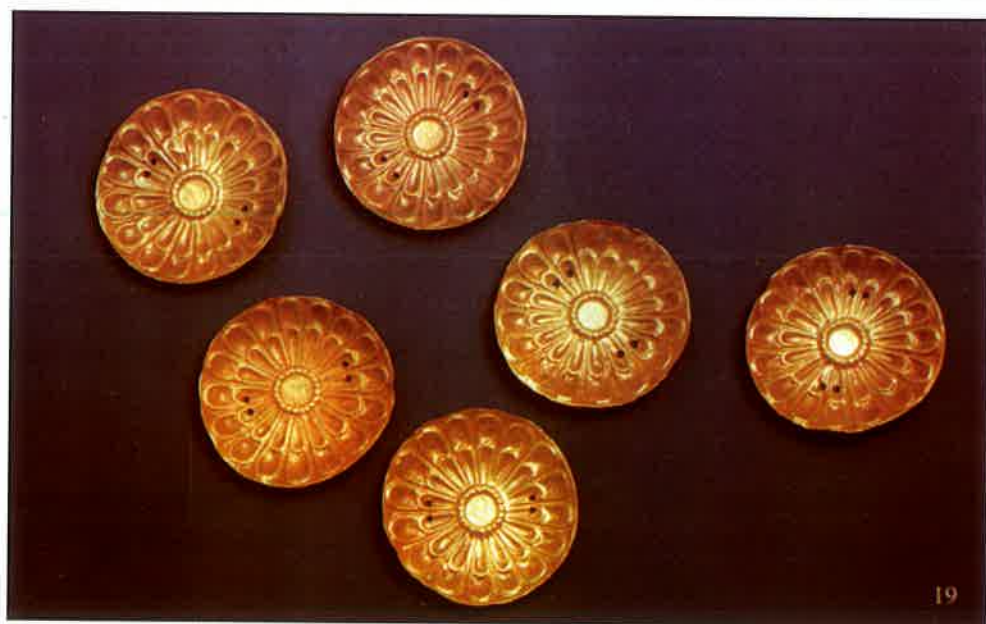
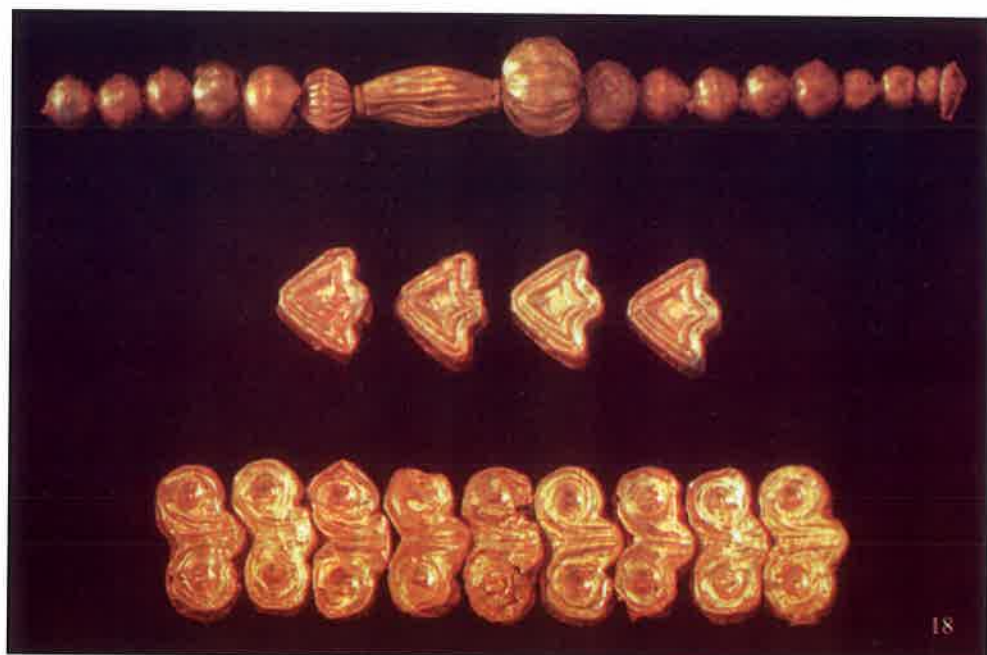
IV. ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΟΙ ΚΑΙ ΧΑΝΤΡΕΣ

11. Φακόςχημος σφραγιδόλιθος από σάρδιο. (15ος αι. π.Χ.) Εικονίζονται δύο καθιστοί ταύροι.
12. Φακόςχημη σφραγίδα από υαλόμαζα. (15ος αι. π.Χ.) Καθιστό λιοντάρι με το κεφάλι γυρισμένο προς τα πίσω.
13. Φακόςχημος σφραγιδόλιθος από αχάτη. (15ος αι. π.Χ.) Θηλυκός χοίρος κινείται σε διπλή γραμμή εδάφους.
14. Φακόςχημος σφραγιδόλιθος από αιματίτη. (15ος αι. π.Χ.) Λιοντάρι κατασπαράσσει ταύρο.
15. Φακόςχημος χρυσόδετος σφραγιδόλιθος από σάρδιο. (15ος αι. π.Χ.) Απεικονίζεται "Πότνια Ιχθύων".
16. Χρυσή κοίλη χάντρα με κοκκιωτή διακόσμηση (15ος αι. π.Χ.).
17. Πτηνόσχημες χάντρες από στεατίτη, υαλόμαζα και φαγεντιανή (16ος – 15ος αι. π.Χ.).

(ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΕΜΕΑΣ)

V. ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

18. Χρυσές χάντρες διαφόρων σχημάτων (15ος αι. π.Χ.).

19. Χρυσά κοσμήματα που στόλιζαν πολυτελή ενδύματα (15ος αι. π.Χ.).

(ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΕΜΕΑΣ)

VI. ΧΑΝΤΡΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΔΕΡΑΙΑ

20. Χάντρες από φαγεντιανή (15ος-13ος αι. π.Χ.).

21. Χάντρες από αμέθυστο (15ος-13ος αι. π.Χ.).

22. Χάντρες από σάρδιο (15ος-13ος αι. π.Χ.).

23. Περιδέραια με χάντρες από υαλόμαζα (15ος αι. π.Χ.).

(ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΕΜΕΑΣ)

Β'
ΑΠΟ ΤΟ ΘΗΣΑΥΡΟ ΠΟΥ ΕΠΑΝΑΠΑΤΡΙΣΤΗΚΕ
Ι. ΔΑΧΤΥΛΙΔΙΑ

1. **Χρυσό δαχτυλίδι – σφραγίδα** (1500 π.Χ. περίπου). Στη σφενδόνη φέρει παράσταση θρησκευτικής σκηνής με πομπή δύο γυναικών.
2. **Χρυσό δαχτυλίδι – σφραγίδα** (1500 π.Χ. περίπου). Φέρει παράσταση άρματος με δύο άλογα και αναβάτη.
3. **Δαχτυλίδι από ήλεκτρο** (16ος αι. π.Χ.). Η σφενδόνη φέρει έκτυπη διακόσμηση σε σχήμα καθίστου πιθήκου.
4. **Χρυσό δαχτυλίδι** (15ος αι. π.Χ.). Με τη σφενδόνη σε σχήμα ρόδακα.
5. **Χρυσό δαχτυλίδι** (16ος αι. π.Χ.). Στον κρίκο φέρει προσκολλημένα τρία κοσμήματα σε σχήμα χρυσαλλίδας.

(ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ)

II. ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΟΙ ΚΑΙ ΧΑΝΤΡΕΣ

6. **Φακόςχημος σφραγιδόλιθος από αχάτη.** (15ος αι. π.Χ.) Παράσταση ζεύγους χοίρων.
7. **Φακόςχημος σφραγιδόλιθος από μαύρο στεατίτη.** (15ος αι. π.Χ.) Καθιστός ταύρος και φυτά.
8. **Σφραγιδόλιθος από αμέθυστο** σε σχήμα σκαραβαίου (16ος αι. π.Χ.).
9. **Χρυσές κοίλες χάντρες.** (15ος αι. π.Χ.) Φέρουν διακόσμηση κατά την κοκκιδωτή και περιέλι-
στη τεχνική.
10. **Χρυσές χάντρες** σε σχήμα τριπλού φύλλου (15ος αι. π.Χ.).
11. **Χρυσές κωνικές χάντρες** (15ος αι. π.Χ.).

(ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ)

ΙΙΙ. ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

12. Χρυσά κοσμήματα ενδυμασίας σε σχήμα ρόδακα (15ος αι. π.Χ.).

13. Χρυσές κοίλες χάντρες διαφόρων σχημάτων (15ος αι. π.Χ.).

Καλλιόπη Κρυστάλλη – Βότση

Επίτ. Έφορος Αρχαιοτήτων

ΤΑ ΔΑΚΤΥΛΙΔΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΗΔΟΝΙΑ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ*

Η ανακάλυψη και ανασκαφή¹ της μυκηναϊκής νεκρόπολης στο χωριό Αηδόνια στα νοτιοδυτικά σύνορα της Κορινθίας με την Αργολίδα και σε απόσταση λίγων χιλιομέτρων από την κοντινή Νεμέα και την περιοχή του αρχαίου Φλειούνα, που θα πρέπει σύμφωνα και με τις μαρτυρίες των πηγών να ανταποκρίνονται στην κύρια νεκρόπολη της ομηρικής Αραιθυρέας², έδωσε πολλές αποσπασματικές πληροφορίες αλλά και μεγάλη ικανοποίηση.

Οι τάφοι βρέθηκαν συλημένοι και κατά την αρχαιότητα (γεωμετρικούς και βυζαντινούς χρόνους), αλλά κυρίως πρόσφατα, με αποτέλεσμα να χαθούν μαζί με τα ευρήματα –που θα πρέπει να ήταν αντάξια των Μυκηνών– και πάρα πολλά συγκριτικά στοιχεία. Όσα ευρήματα περισώθηκαν από το νεκροταφείο είναι ικανά να αποδείξουν το πλούσιο θρησκευτικό τυπικό της πόλης.

Σημαντικότερη ήταν (κατά την ανασκαφική περίοδο του θέρους του 1979) η εύρεση μικρού λάκκου διαστ. 1.15 X 0.65 μ., σκαμμένοι παράλληλα προς το νότιο τοίχωμα του τάφου 7, που περιείχε δύο γυναικείες παραμερισμένες ταφές με τις επίγειες συνοδευτικές προσφορές των δικών τους. Ο τάφος 7, συλημένος, ήταν ιδιαίτερα κατεστραμμένος από όγκους φυσικού βράχου της οροφής που είχαν καταρρεύσει. (...)

Στο κλειστό εύρημα του λάκκου με τα πολλά χρυσά και ελεφάντινα κοσμήματα δεσπόζουν τα τρία χρυσά δακτυλίδια που παρουσιάζονται εδώ. Τα δακτυλίδια χρονολογούνται γύρω στο 1500 π.Χ. Η παρουσίασή τους πλουτίζει θεματικά τον μέχρι σήμερα γνωστό αριθμό των χρυσών μυκηναϊκών δακτυλιδιών και θεματολογικά τη θαυμαστή αυτή κατηγορία της μικρογλυπτικής της μυκηναϊκής Ελλάδας, φωτίζοντας και πτυχές των στενών σχέσεων με την υστερομινωική Κρήτη.

Η μελέτη των τριών παραστάσεων, λατρευτικές πομπές – χοροί γυναικών μέσα σε ιερούς χώρους – τεμένη που κοσμούν την επιφάνεια των σφενδονών, θα συμβάλει στην πρόοδο της έρευνας για τη βαθύτερη και πληρέστερη κατανόηση της κρητομυκηναϊκής θρησκείας. (...)

Δακτυλίδι α

Στην ωοειδή σφραγιστική επιφάνεια έχουμε πομπή δύο γυναικών που βαδίζουν από δεξιά προς

1. Η ανασκαφή ελπίω ότι θα συνεχισθεί. Η όλη ανασκαφή θα εκδοθεί σε μονογραφία με τη συνεργασία και της κ. Κωνσταντίνης Καζά – Παπαγεωργίου, αρχαιολόγου, που υπήρξε η κύρια βοηθός μου σε όλες τις ανασκαφικές περιόδους.

2. Ιλιάδας Β' 569-572: «Οἱ δὲ Μυκήνας εἶχον, εὐκτίμενον ποτλίεθρον, ἀφνειὸν τε Κόρινθον εὐκτίμενας τε Κλεωνάς, Ὀργειάς τ' ἐνέμοντο Ἀραιθυρέην τ' ἐρατεινὴν καὶ Σικυῶν, ὅθ' ἄρ' Ἀδρηστος πρῶτ' ἐμβασί-λευνεν...».

* Σ.Σ.: Τα πλέον σημαντικά ευρήματα της ανασκαφής του προϊστορικού νεκροταφείου των Αηδονιών είναι τρία χρυσά δακτυλίδια του 1500 περίπου π.Χ. για τα οποία η υπεύθυνη της ανασκαφής κυρία **Καλλιόπη Κρυστάλλη Βότση** δημοσίευσε περιπούδαστη μελέτη στον τόμο "**Φίλια Έπη**" αφιέρωμα στο Γενικό Γραμματέα της "Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας" αείμνηστο καθηγητή και ακαδημαϊκό Γεώργιο Μιλωνά. Αποσπάσματα από αυτή την επιστημονική μελέτη, άκρως περιεκτικά και κατατοπιστικά για τον μέσο αναγνώστη, αποτελούν το παρόν δημοσίευμα. Ευχαριστούμε θερμά την κυρία Κρυστάλλη που είχε την καλοσύνη να παραχωρήσει την άδεια αναδημοσίευσης στο ειδικό αφιέρωμα του "Αίπυτου" για την ανασκαφή των Αηδονιών.

Αριστερά το δακτυλίδι – σφραγίδα α. και δεξιά το αποτύπωμα της παράστασης.

αριστερά προς ναΐσκο – ιερό οικοδόμημα³, κρατώντας στο δεξί υψωμένο χέρι με ιερατικό τρόπο κρινοειδή⁴, ενώ το αριστερό χέρι πέφτει παράλληλα στο κορμί δίπλα στους γοφούς. Τα κορμιά λικνίζονται στον ρυθμό εσωτερικής έκστασης, σε κινήσεις ίσως ιερατικού χορού προς τιμήν αθέατης γυναικείας θεότητας. Η υπόθεση του χορού μπορεί να στηριχθεί στην κιματοειδή κίνηση των μακριών βοστρύχων που ξεκινώντας από δέσμο ψηλά στην κορυφή του κεφαλιού ξεχύνονται σε πολύβουους κιματισμούς που μόνο μία σχετικά έντονη κίνηση δικαιολογεί.

Η κίνηση των πλοκάμων των μαλλιών έχει άμεση σχέση με την ονομαζόμενη χορεύτρια της τοιχογραφίας της Κνωσού⁵. Εξάλλου γνωστό είναι ότι ο κρίνος συνδέεται με ιερατικούς χορούς στη μινωική Κρήτη. Συγκεκριμένα κατά την L.B. Lawler "υπάρχουν μαρτυρίες ότι σε μερικές περιπτώσεις οι χορευτές, ιδίως οι γυναίκες, έσπαζαν τον κύκλο, έκαναν διάφορα σχέδια και σχηματισμούς, και ύστερα έμεναν ακίνητες έτσι ώστε να μπορούν να τους δούν η θεά και οι θεατές"⁶. Αυτή η εικόνα είχε φυσικά συμβολική έννοια. (...)

Ο αριθμός των δύο γυναικών δεν αποκλείει ή μάλλον απαιτεί μεγαλύτερο αριθμό από λάτρισες γιατί, όπως έχει γίνει αποδεκτό, στα δακτυλίδια και στις σφραγίδες πολλές φορές έχουμε τμήμα του όλου μιας σύνθεσης⁷. Έτσι και η παράσταση σε σφραγιδόλιθο από το Μυρσινοχώρι⁸ της τόσο κοντινής σε εκτέλεση λάτρισας που αποθέτει κρίνα σε βωμό που εικονίζεται, προϋποθέτει τον ρόλο της ως κορινναίας μιας μεγάλης γυναικείας πομπής ή ιερού χορού. Η πομπή, κατά τον Evans, βαδίζει προς ναΐσκο ή πυλώνα τεμένους που επιστέφεται από τα ιερά κέρατα, ενώ δίπλα του και σε πρώτο επίπεδο βράχια υποδηλώνουν την καθαρότητα της κρίσης. Πρόκειται για αρκετά καθαρά δοσμένη πρόσοψη με κίονες, θριγκό από τρία μέρη και ιερά κέρατα πάνω από τον θριγκό. Στο δακτυλίδι α από τα Αηδόνια γίνεται ίσως απόπειρα να αποδοθούν προοπτικά και οι μακρές πλευρές. (...)

Οι λάτρισες, με συμβατικά αποδιδόμενα κεφάλια, φέρουν το γνωστό μινωϊτικό ένδυμα, τη φού-

3. Κατά τη γνώμη του Γ. Μυλωνά, με την οποία συμφωνώ απόλυτα, "τον όρον Ναΐσκος αποδίδομεν εις αυτοτελή κτίσματα, τα οποία δεν αποτελούν τμήμα ανακτορικού συγκροτήματος και τα οποία ήσαν αφιερωμένα εις την λατρείαν θεότητος". βλ. Γ. ΜΥΛΩΝΑ, *Μινωϊκά κρησκαία: Ναοί, βωμοί και τεμένη*, Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών 39 (Αθήνα 1977) 7.

4. Λίλιον το πάλλεινον, βλ. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ, *Περί Φυτών* 1,13,2.

5. A. EVANS, PM III (London 1930), πίνXXV, *Fresco of Dancing Lady και Ιστορία Ελλ. έθνους* τ. Α', 181.

6. L.B. LAWLER, *Ο χορός στην Αρχαία Ελλάδα* (Λονδίνο 1964) 35.

7. Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, "Το θέμα της φερούσης ζώνων γυναικός εις την Κρητομινωϊκὴν σφραγιδόγλυφον" *ΑΕ* 1972, 249.

8. CMS I (Berlin 1964) 279, αρ. ευφ. 8323.

στα με τα βολάν που συγκλίνουν προς το κέντρο σχηματίζοντας ομόρροπες γωνίες. Χαρακτηριστική είναι η διακόσμηση της φούστας με κάθετες διακοσμητικές γραμμώσεις⁹. Το στήθος που εικονίζεται κατ' ενώπιον δεν είναι σίγουρο αν είναι γυμνό. Τα πόδια των γυναικών διακρίνονται ανάλαφρα και γυμνά, ενώ το δάπεδο της σύνθεσης κλείνει με διακόσμηση που μιμείται ισοδομικό κτίσιμο, στοιχείο που συχνά χρησιμοποιείται για γραμμή εδάφους σε δακτυλίδια όπως το δακτυλίδι των Αρχανών¹⁰, αλλά και σε σφραγιδόλιθους με παραστάσεις ζώων της ίδιας χρονικής περιόδου¹¹. Για τον λόγο αυτό δεν τολμώ να εκφράσω τη γνώμη ότι ίσως πρόκειται για τον περίβολο του ιερού τεμένους.

Το τοπίο με την πληθώρα των κρινοειδών που τόσο λεπταίσθητα αποδίδονται στον σφραγιδόλιθο και που ταιρί τον στη δροσεράδα μπορεί να θεωρηθεί μόνον η παράσταση του δακτυλιδιού από τον βασιλικό τάφο—ιερό των Ισπατών, δείχνει χλωρή εξοχή που μπορεί να συγκριθεί μ' αυτή που τόσο όμορφα περιγράφει η Σαπφώ¹² ως χώρο κυκλικού χορού για τις γυναίκες της Κρήτης. (...) Πέρα από τη σπουδαιότητα της σφραγιστικής επιφάνειας πρέπει να τονιστεί η έξοχη και πραγματικά μοναδική διακόσμηση του περίγυρου της σφενδόνης του κρίκου, που συνίσταται στην τοποθέτηση μικρών χρυσών, όρθιων κύκλων με κοίλη την εσωτερική επιφάνεια και γεμισμένη με μία σκούρα κυανή ναλόμαζα, κατεστραμμένη στους περισσότερους κύκλους. Το ίδιο δέσιμο έχουμε και στο δακτυλίδι γ που παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα στη σφραγιστική επιφάνεια¹³. (...)

Δακτυλίδι β

Αριστερά το δακτυλίδι – σφραγίδα β' και πλάι το αποτυπώμά του.

Το δεύτερο δακτυλίδι εικονίζει πομπή τριών γυναικών αυτή φορά, που κατευθύνονται από δεξιά προς τα αριστερά προς έντονα βραχώδες τοπίο, όπου είναι ιδρυμένος βωμός, ίσως ξύλινος, με διπλό γείσωμα· κοντά στον βωμό αποδίδεται θαμνοειδές φυτό ή μικρό δένδρο αγριελιάς, ενώ στην προς τις λάτρισσες πλευρά θαλερό δένδρο γέρνει σαν φουσημένο από δυνατό δαιμονικό αγέρι. Κυματοειδής εγ-

9. Διεξοδικά για την ενδυμασία βλ. Σ.. MAPINATOY, *Kleidung, Haar- und Bartracht*, *Archaeologia Homerica I* (Göttingen 1967). Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, *Μυκηναϊκή σφραγιστική* (Αθήνα 1966) 28-29, Π. ΖΩΡΑ, *Τα πολυτελή φορέματα των Κρητομυκηναϊκών Κυρών* (Αθήνα 1956) και Ι. ΚΡΙΤΣΕΛΗ-ΠΡΟΒΙΔΗ, *Τοιχογραφίες του Θρησκευτικού Κέντρου των Μυκηνών* (Αθήνα 1982) 85.

10. *Archaeology* 20, 1967, 280 eik. 13.

11. *CMS I* (Berlin 1964) 187, ar. eyr. 7334.

12. ΣΑΠΦΩ, απ. 114, (έκδ. Edmonds).

13. Εκεί θα γίνει εκτενέστερα λόγος για το δέσιμο αυτό.

χάρακτη γραμμής ψηλά ίσως υποδηλώνει τον ουρανό.

Η πρώτη της ιερής πομπής, με το δεξί χέρι λυγισμένο στη μέση, κρατάει κλαδί με μπουμπούκι άνθους (ίσως λωτού) και ατενίζει με θάμβος τον ιερό χώρο. Το αριστερό χέρι πέφτει χαριτωμένα δίπλα στο σώμα όπως στις μορφές του δακτυλιδιού α.

Η μεσαία γυναίκα κρατάει στο υψωμένο δεξί το ίδιο μπουμπούκιασμένο κλαδί, ενώ το αριστερό καμπυλωμένο στον αγκώνα, υψώνεται προς τα πάνω με πλαστική χειρονομία, που ίσως υποδηλώνει μία ορισμένη φιγούρα θρησκευτικού χορού. (...)

Η τρίτη μορφή στο δεξί, υψωμένο σε κίνηση νίκης ή ικεσίας χέρι, κρατάει έναν ίδιο τύπο λουλουδιού, ενώ το αριστερό πέφτει μαλακά κατά μήκος του σώματος, όπως και στην πρώτη μορφή. Φορούν την ίδια φούστα με τα βολάν που βλέπουμε και σ' εκείνες του δακτυλιδιού α. Το ένδυμα κοσμείται με τις κάθετες γνωστές γραμμώσεις που έχουμε στις γυναίκες της Πύλου. Στο τελείωμα της φούστας μία παχύτερα δηλωμένη επιφάνεια ίσως θέλει να υποδηλώσει τον όγκο και το βάθος. Χαρακτηριστικό είναι ότι εδώ δεν έχουν αποδοθεί τα γυνικά πόδια. Η μέση περισφίγγεται από φαρδιά ζώνη, ενώ έκτυπη ταινία γύρω από τον λαμίο της πρώτης και της τρίτης γυναίκας αφήνει ίσως να νοηθεί η ύπαρξη ποικαμίσας. (...)

Από την εξέταση στυλιστικών στοιχείων που αφορούν στη γενική απόδοση των μορφών, στη συμβατικότητα των κεφαλών, στην ίδια κίνηση των βραχιόνων και των άκρων χειρών, καθώς και στην τεχνική των φορεμάτων, υποθέτουμε ότι και τα δύο δακτυλίδια είναι έργα αν όχι του ίδιου τεχνίτη, τουλάχιστον του ίδιου εργαστηρίου. Ο κρίκος αντίθετα είναι διαφορετικός και κοσμείται με τη γνωστή διπλή σειρά κοκκιδώσεων στα άκρα του, ενώ στο μέσον η επιφάνεια είναι ελαφρά κυρτή προς τα έξω.

Δακτυλίδι γ

Το δακτυλίδι γ διαφέρει από τα άλλα δύο, διότι εικονίζει κλειστή σύνθεση τριών γυναικών που αυτή τη φορά κινούνται από αριστερά προς τα δεξιά, ενώ στα δύο άκρα υψώνονται κοντά σε τελείως σχηματικά παρουσιασμένους βράχους δύο όμοιοι βωμοί¹⁴ που επιστέφονται από ιερά κέρατα. Με μεγάλη πιθανότητα πρόκειται για κάθετους ξύλινους σκελετούς ιδρυμένους σε κτιστά μάλλον βάθρα. Πάνω στο δεξιό βάθρο επιχειρείται μάλλον η απόδοση με ημισεληνοειδή κοσμήματα της επένδυσης της κτιστής βάσης¹⁵.

Οι τρεις γυναίκες, αδρά, αφαιρετικά και δαιμονικά απεικονισμένες, φαίνεται ή ότι κινούνται σε διαφορετικές στιγμές ιερατικού εκστατικού χορού¹⁶, ή ότι αποτελούν τμήμα πομπής κατά την οποία η μεσαία φριγούρα στρέφεται προς την τρίτη και της απευθύνει τον λόγο χειρονομώντας ζωηρά. Οι γυναίκες, με διάχυτη τη μεγαλοσύνη της στιγμής, είναι ντυμένες με ένδυμα καθαρά μινωικού τυπικού. Φορούν πανωκόρι με φουσκωτά μανίκια, ποικύμια και φούστα φαρδιά με το χαρακτηριστικό δικτυωτό πλέγμα στους γοφούς που φέρουν ορισμένες κυρίες της τοιχογραφίας του Ιερού της Κνωσού¹⁷. Το υπόλοιπο τμήμα στις φούστες διακοσμείται συμβατικά με αλληπάλληλα βολάν που συγκλίνουν σε οξεία γωνία στο κέντρο. Στα δύο κάτω άκρα οι φούστες απολήγουν σε οξείες γωνίες¹⁸, οξύλη-

14. Δύο εντοπισμένοι βωμοί απαντώνται σε αρχαία μυκηναϊκά – μινωικά δακτυλίδια, όπως σημαντικό χρυσό δακτυλίδι στο Ηράκλειο. Βλ. NILSSON, MMR (Lund 1950) εικ. 131 (72) και H. BIESANTZ, Kretischmykenische Siegelbilder (Marburg 1954) 119, 2 εικ. 6. Βλ. επίσης NILSSON, ό.π. εικ. 132 (72), χρυσό δακτυλίδι στο Εθνικό Μουσείο.

15. Βλ. άποψη Μαρινάτου με το θέμα της κατώτερης ζωφόρου από τη μεγάλη ζωγραφική σύνθεση της αίθουσας του θρόνου της Κνωσού. Βλ. REUSCH, "Zum Wandschmuck des Thronsaales in Knossos", ό.π. 334-358, πίν. 2.

16. M. ELIADE, La chamanisme et les techniques archaïques de l'extase (Paris 1970).

17. A. EVANS, PM III (London 1930). The miniature Frescoes, 46.

18. S. MAPINATOΣ, Kleidung, Haar und Bartracht, ό.π., οξύληκτον, και ΚΡΙΤΣΕΛΗ – ΠΡΟΒΙΑΗ, ό.π.

Αριστερά το δακτυλίδι-σφραγίδα γ και δεξιά το αποτύπωμα της παράστασης.

κτον, ενώ ανασηκώνονται σχηματικά προς το κέντρο, ίσως από την ένταση της κίνησης, αφήνοντας τα πόδια να φαίνονται μέχρι το μέσον περίπου της κνήμης, στοιχείο ασυνήθιστο για τη μυκηναϊκή μικρογλυπτική.

Από τα ασαφή χαρακτηριστικά και τη ζωώδεια έκφραση και σχήμα των προσώπων θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι φέρουν μάσκες, θεωρούμε όμως πιθανότερο ότι η συμβατική απόδοση των χαρακτηριστικών οφείλεται μάλλον στην ελευθερία σχεδίου του τεχνίτη, ενώ η έντονη γραμμή που διακρίνεται στη βάση του λαιμού είναι η παρυφή του ενδύματος. Τα μαλλιά είναι δεμένα στην κορυφή του κεφαλιού σε κερατοειδή θύσανο που πέφτει μπροστά¹⁹ στο μέτωπο, ενώ τα υπόλοιπα ανεμίζουν πίσω στην πλάτη. Τα χέρια κάθε μορφής υψώνονται σε διαφορετική χειρονομία. Η πρώτη μορφή έχει και τα δύο χέρια λυγισμένα στον αγκώνα, η δεύτερη έχει το δεξί κατά μήκος του σώματος ενώ με το υψωμένο αριστερό χειρονομεί ζωηρά προς την τρίτη μορφή, που ακολουθεί έχοντας χαμηλωμένο το δεξί και υψωμένο στο ύψος του στήθους το αριστερό. Ιδιαίτερα πρέπει να σημειωθεί η προσπάθεια απόδοσης των δακτύλων.

Η ελευθερία, η αφαιρετικότητα και η μοναδικότητα της εκτέλεσης του δακτυλιδιού μαρτυρούν ότι πρόκειται για έργο ενός άγνωστου μέχρι τώρα τεχνίτη του μυκηναϊκού κόσμου. Η ανεύρεσή του όμως στο κλειστό σύνολο του λάκκου δεν αφήνει αμφιβολίες για τη γνησιότητά του και επί πλέον αποτελεί επιβεβαίωση αυτού που λέγεται: ότι απαντάται για πρώτη φορά, δεν έπεται ότι είναι κίβδηλο²⁰. (...)

Και το δακτυλίδι γ έχει το ίδιο μοναδικό *cloisonné* δέσιμο με το δακτυλίδι α και πρέπει φυσικά να έγινε από τον ίδιο τεχνίτη, ενώ οι παραστάσεις των σφενδονών φαίνεται ότι είναι έργα διαφορετικών προσώπων. (...)

Προβάλλει τώρα το ερώτημα γιατί και τα τρία δακτυλίδια, που με σαφήνεια εικονίζουν πομπές γυναικείες σε ιερούς χώρους – τεμένη, έχουν τοποθετηθεί τιμητικά στη γυναικεία αυτή ταφή. Η παραδοχή ότι υπάρχει γυναικεία θεότητα που λατρεύεται στον μυκηναϊκό χώρο μόνον από γυναίκες μας δίνει ίσως την απάντηση του ερωτήματος. Συμπερασματικά τείνω να πιστέψω ότι δεν θα πρέπει να φανεί αδικαιολόγητη και αβάσιμη η εκδοχή ότι τα τρία δακτυλίδια των Αηδονιών, καθώς και όλα τα άλλα πολιτισμικά κτερίσματα, θα συνόδευαν μία μυκηναία ιέρεια στο τελευταίο μακρινό και αγύριστο ταξίδι της στην ανήλικη χώρα του θανάτου.

19. Ο τύπος αυτός κόμμωσης ανταποκρίνεται στις Kerasfrizur. S. MARINATOS, *Kleidung, Haar und Bartracht*, ό.π.

20. I. PINI, CMS I Beith. I. ό.π.

Από ένα ντοκυμαντέρ

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΚΛΕΜΜΕΝΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ ΤΩΝ ΑΗΔΟΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

Έρευνα – παρουσίαση: Νίκος Αξαρχής

Στις 30 Ιανουαρίου 1996 στο κτίριο της Γερουσίας στην Ουάσιγκτον των Η.Π.Α. έγινε η έκθεση των μυκηναϊκών αρχαιοτήτων από το χωριό Αηδόνια της Κορινθίας που επί χρόνια κατείχε παράνομα η γκαλερί Ward στη Νέα Υόρκη. Μετά το τέλος της ολιγοήμερης έκθεσης, στις αρχές του Φεβρουαρίου του 1996 ο λεγόμενος θησαυρός των Αηδονιών επέστρεψε στην Ελλάδα είκοσι περίπου χρόνια μετά από τις πρώτες λαθρανασκαφές στα Αηδόνια.

Αλλά ας πάροουμε τα πράγματα από την αρχή. Την άνοιξη του 1978 η αρχαιολόγος κ. Καλλιόπη Κρυστάλλη – Βότση αποκάλυψε στο χωριό Αηδόνια της Κορινθίας νεκρόπολη της μυκηναϊκής εποχής. Τα ευρήματα δεν ήταν πολλά. Όμως τα χρυσά κοσμήματα, οι σφραγιδολίθοι τα κεραμεικά και τα όπλα που βρέθηκαν μαρτυρούν τη χρήση των τάφων από ανώτατους αξιωματούχους. Τα ευρήματα της ανασκαφής ήταν μεγάλης σημασίας για τη μυκηναϊκή αρχαιολογία, αλλά λίγα σε σχέση με την προφανώς ανώτερη κοινωνική τάξη των νεκρών. Ο λόγος; Είχε προηγηθεί η επίθεση την αρχαιοκαπήλων.

Πριν από τις ανασκαφές της κ. Κρυστάλλη στα Αηδόνια δεν είχαν βρεθεί αρχαιότητες. Ο πρόεδρος της κοινότητας Αηδονιών κ. **Κώστας Καλαντζής** λέει ότι: «ο χώρος αυτός δεν ήταν γνωστός ως αρχαιολογικός χώρος και κανείς δεν υποψιάζονταν κάτι τέτοιο. Ούτε οι αρμόδιες υπηρεσίες γνώριζαν τίποτα. Όπως τυχαία νομίζω το 1976 κάποιον αγρότη από το χωριό μας, ενώ καλλιεργούσε το χωράφι του, έπεσε το μουλάρι του μέσα σ' ένα τάφο. Φαίνεται ότι η οροφή του τάφου είχε έρθει σχεδόν στην επιφάνεια του εδάφους γιατί με τον καιρό είχαν υποχωρήσει τα χώματα από τις καλλιέργειες και τις βροχές».

Η αρχαιολόγος κυρία **Καλλιόπη Κρυστάλλη – Βότση** λέει ότι: «πρόκειται για 20 ανασκαμμένους τάφους με άγνωστο τον αριθμό εκείνων που δεν έχουμε προλάβει να ανασκάψουμε.

Πιστεύουμε ότι αυτή η δουλεια η οποία πρέπει να γίνει, θα γίνει το συντομότερο δυνατόν για να γίνει δυνατή η δημοσίευση όλου του υλικού... Αυτά τα εκπληκτικής τέχνης κοσμήματα και δαχτυλίδια που βρέθηκαν εδώ, μας κάνουν να φανταστούμε τη δύναμη του πολιτισμού, που τείνω να ταυτίσω με την Ομηρική Αραιθιρέα...».

Σε ανακοίνωσή του στις 4 Ιουλίου 1979 ο τότε υπουργός πολιτισμού κ. **Δημ. Νιάνιαν** τόνισε ότι το εκτεταμένο μυκηναϊκό νεκροταφείο των Αηδονιών Νεμέας είχε επανειλημμένα συληθεί από αρχαιοκαπήλους.

* Το κείμενο περιλαμβάνει αποσπάσματα από την έρευνα του Νίκου Αξαρχή και τις ομιλίες και συνεντεύξεις μερικών εκ των εμπλεκομένων λόγω θέσεως ή ειδικότητας Ελλήνων και ξένων που μίλησαν για τον επαναπατρισμό του θησαυρού των Αηδονιών στο ντοκυμαντέρ που γυρίστηκε από την MULTI MEDIA ειδικά γι' αυτό το σκοπό. Η μετάφραση των κειμένων, όπου χρειάστηκε, έγινε από τη Λία Παπαευστρατίου. Το ντοκυμαντέρ προβλήθηκε σε δύο συνέχειες από την Ε.Τ. 2 η οποία έχει και το Copyright.

Από τις ομιλίες και τα δημοσιεύματα της κ. Κρυστάλλη οι αρχαιολόγοι στην Ελλάδα και στο εξωτερικό είχαν ενημερωθεί όχι μόνο σχετικά με τα ευρήματα των ανασκαφών στ' Αηδόνια αλλά και για τις εκτεταμένες λαθρανασκαφές των αρχαιοκαπήλων. Τον Απρίλιο του 1993 στη γκαλερί Ward στο Μανχάταν της Νέας Υόρκης παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά μυκηναϊκά κοσμήματα τα οποία αμέσως τράβηξαν την προσοχή των αρχαιολόγων που υπογράμμισαν τις ομοιότητες με τα ευρήματα της ανασκαφής της κ. Κρυστάλλη στα Αηδόνια. Η έκθεση είχε τίτλο "Ο Χρυσός των Μυκηναίων. Σφραγιδόλιθοι και κοσμήματα του 15ου π.Χ. αιώνα". Ο πολυτελής κατάλογος της γκαλερί Ward είχε μια ουσιαστική παράλειψη. Σε κανένα από τα κοσμήματα ή τα άλλα αντικείμενα δεν αναφερόταν η προέλευσή τους. Για τους αρχαιολόγους αυτό σημαίνει σχεδόν πάντοτε ότι οι αρχαιοπώτες είναι προϊόντα λαθρανασκαφής και αρχαιοκαπηλείας.

Ο Michael Ward δεν είναι ένας κοινός γκαλερίστας. Η γκαλερί του, δίπλα στη λεγόμενη λεωφόρο των Μουσείων στο κέντρο της Νέας Υόρκης, ειδικεύεται σε πολύτιμα αντικείμενα της αρχαιότητας και του Μεσαίωνα. Θεωρείται μια από τις πιο σημαντικές γκαλερί της Νέας Υόρκης. Το 1992 ο κ. Ward τοποθετήθηκε από την αμερικανική κυβέρνηση στη συμβουλευτική επιτροπή για την πολιτιστική ιδιοκτησία σαν ειδικός στις διεθνείς πωλήσεις αρχαιοτήτων. Σκοπός της συμβουλευτικής επιτροπής είναι η καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας και του παράνομου εμπορίου αρχαιοτήτων και έργων τέχνης.

Πήγαμε στη Νέα Υόρκη και ζητήσαμε με επιμονή να δούμε τον ιδιοκτήτη της γκαλερί κ. Michael Ward. Αρνήθηκε κατηγορηματικά να μας δει. Μίλησαν όμως για την υπόθεση πολλοί άλλοι:

Ο κ. Ricardo Ellia

(Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βοστώνης)

«Πριν από 35 αιώνες ένας μυκηναϊκός οικισμός κοντά στο σημερινό χωριό Αηδόνια κατοικήθηκε την εποχή του χαλκού από ένα σκληροτράχηλο λαό, κυρίως αγρότες, βοσκούς και πολεμιστές που μιλούσαν κάποιου είδους αρχαία ελληνικά. Όταν κάποιου από αυτούς πέθαναν τους έθαψαν σε μια σειρά λαξευτούς τάφους επάνω σε μια ράχη. Και από όσο μπορούμε να ξέρουμε για όλο αυτό το διάστημα κείτονταν ανενόχλητοι στην ελληνική γη. Κι ήταν ένα μέρος της ελληνικής γλυπτικής κληρονομιάς που δεν είχε ακόμα ανακαλυφθεί. Ώσπου το 1976 οι τάφοι τράβηξαν την προσοχή αρχαιοκαπήλων, που σύλησαν 18* από αυτούς μέσα σε ένα διάστημα λίγων μηνών.

Λέγεται ότι κάποια ευρήματα μεταφέρθηκαν με φορτηγά γεμάτα βερικόκα και καρπούζια και μετά από αυτό εξαφανίστηκαν. Δεν ακούσαμε τίποτα γι' αυτό μέχρι που την άνοιξη του 1993 κάποια απ' αυτά εμφανίστηκαν ξανά. Παρουσιάστηκαν στην έκθεση από τον Michael Ward στην γκαλερί του στο Μανχάταν στη Νέα Υόρκη προς πώληση. Η τιμή που ζητήθηκε ήταν 15 εκατομμύρια δολάρια, (δηλ. πάνω από δυόμισι δισεκατομμύρια ελληνικές δραχμές).

Εκείνη την εποχή πολλοί αμερικανοί αρχαιολόγοι και άλλοι αμερικανοί πολίτες ειδοποίησαν το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού για την επικείμενη πώληση. Ήμουν κι εγώ ένας από αυτούς και τηλεφώνησα στον Πρέσβη και τον Πρόξενο της Ελλάδος στη Νέα Υόρκη.

Ο δρ. James Wright ειδικός στα μυκηναϊκά έγραψε κι εκείνος στο υπουργείο και υπέδειξε ότι τα αντικείμενα της Νέας Υόρκης μπορεί να προέρχονται από τους τάφους των Αηδονιών

* Σ.Σ. Σύμφωνα με την έκθεση των ανασκαφών αρχαιολόγων αποκαλύφθηκαν 20 τάφοι από τους οποίους οι 15 είχαν σιληθεί και οι 5 ήταν ασύλητοι.

που λεηλατήθηκαν. Είχε εντοπίσει ήδη την περιοχή γιατί είχε εργαστεί στη Νεμέα στις δεκαετίες του '70 και του '80'.

Τα "μπιχλιμπίδια"

Άρθρο στους *Times* περιέγραφε αυτά τα ευρήματα ως "σπάνια μπιχλιμπίδια" και σκέφτηκα: Ταφικά ευρήματα, αρχαιολογικά στοιχεία, πολιτισμική κληρονομιά, πηγή αρχαιολογικών πληροφοριών αλλά... "μπιχλιμπίδια". Αυτό είναι: Στολίδια. Κι αυτό μου φάνηκε ότι είναι κάτι που συμβαίνει όταν μετατρέπονται σε εμπορεύσιμα αγαθά αρχαιολογικές πηγές πληροφοριών. Μετατρέπονται σε πολύτιμα στολίδια για να τα βάλει κάποιος πάνω στο τζάκι του. Από ιστορία που είναι μετατρέπονται σε "μπιχλιμπίδια". Έτσι ενημέρωσα τον πρόξενο της Ελλάδος στη Νέα Υόρκη και αναμείχθηκα κάπως με ένα μετρημένο τρόπο στην υπόθεση αυτή (...)

Μετά από αυτή την ενημέρωση, το Υπουργείο Πολιτισμού της Ελλάδος συνέστησε μια επιτροπή εμπειρογνομόνων και οι ειδικοί πήγαν στο μουσείο της Νεμέας και εξέτασαν τα αντικείμενα που είχαν βρεθεί σε σωστικές ανασκαφές από Έλληνες αρχαιολόγους που έφτασαν στα Αηδόνια αφού οι αρχαιοκάπηλοι είχαν κάνει τη δουλειά τους. Από τους αρχαιοκάπηλους είχε ξεφύγει ένας τάφος που περιείχε χρυσά δαχτυλίδια, χάντρες και άλλα αντικείμενα και μπόρεσαν να συγκρίνουν τα ευρήματα του τάφου που ανέσκαψαν οι αρχαιολόγοι με τα ευρήματα της Νέας Υόρκης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα ευρήματα της Νέας Υόρκης αναμφίβολα προέρχονταν από τους συλημένους τάφους των Αηδονίων, γιατί οι ομοιότητες ήταν εκπληκτικές» (...)

Ο κ. James Wright

(Καθηγητής στο Bryn Mawr U.)

Στο πολιτιστικό ένθετο των *Times* της Νέας Υόρκης είδα ένα άρθρο της Ρίτα Ράιθ με τίτλο "Χρυσά μπιχλιμπίδια μυκηναϊκής κοσμηματοποιίας". Διάβασα το άρθρο, είδα τις φωτογραφίες και είπα: αυτά είναι κλεμμένα. Αμέσως κατάλαβα ότι αυτά που είχαν εμφανισθεί στην αγορά από την γκαλερί Ward στο Μανχάταν ήταν μια σύλλογή κοσμημάτων που πολύ πιθανόν να είχαν κλαπεί από τους τάφους στα Αηδόνια της Κορινθίας και το κατάλαβα αυτό γιατί είχα εργασθεί στις ανασκαφές του καθηγητή Miller στο Ιερό του Δία στη Νεμέα και γνώριζα ότι οι τάφοι στα Αηδόνια είχαν λεηλατηθεί από αρχαιοκάπηλους μεταξύ του 1976 και 1978.

Γνώριζα γι' αυτό το υλικό και ήξερα ότι είχαν εξαχθεί ευρήματα στην Ευρώπη αλλά δεν είχαν ποτέ εμφανισθεί στην αγορά έργων τέχνης. Αναστατώθηκα... Έστειλα ένα FAX στη δρ. Κατερίνα Ρωμιοπούλου που ήταν τότε διευθύντρια των κλασικών και προϊστορικών αρχαιοτήτων στο Υπουργείο Πολιτισμού και ταυτόχρονα ο καθηγητής Ellia επικοινωνήσε με τον Έλληνα Πρόξενο στη Νέα Υόρκη. Αμέσως μετά η Ελληνική Κυβέρνηση έφερε την υπόθεση στο ομοσπονδιακό δικαστήριο του Μανχάταν στη Νέα Υόρκη προσκεκλιμένοι να ανακτήσει αυτό το υλικό.

Η κ. Ντόρα Μπακογιάννη

(Πρώην Υπουργός Πολιτισμού)

Το Μάρτιο του '93 ενημερώθηκαν ταυτόχρονα η κ. Καίτη Δημακοπούλου του εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και η κ. Κατερίνα Ρωμιοπούλου που ήταν τότε διευθύντρια αρχαιοτήτων στο Υπουργείο από αμερικανούς καθηγητές ότι η γκαλερί Ward στη Νέα Υόρκη έβγαλε για πώληση το

θησανρό των Αηδονιών. Αυτό προκάλεσε τεράστια κινήτοποίηση στο Υπουργείο* γιατί για πρώτη φορά έβγαναν μυκηναϊκά αρχαία προς πώληση, αλλά και γιατί είχαμε τη δυνατότητα να τα διεκδικήσουμε.(...)

Αφού βεβαιωθήκαμε ότι δεν υπήρχε δυνατότητα να μας αρνηθούν ότι τα αρχαία αυτά είναι ιδιοκτησία Ελληνική με την έννοια ότι βρέθηκαν επί ελληνικού εδάφους μετά το 1821, δηλαδή όταν η Ελλάδα ήταν πλέον ανεξάρτητο κράτος, προχωρήσαμε σε δικαστική διεκδίκηση του θησανρού.

Αυτό δημιούργησε τεράστιο θέμα στις Ηνωμένες Πολιτείες γιατί ο ιδιοκτήτης της γκαλερί κ. Michael Ward ήταν σύμβουλος του προέδρου Κλίντον για τον πολιτισμό. Γι' αυτό και κάποιες συμβουλές που είχα δεχθεί τότε μου έλεγαν: "Μακρινά από κεί. Αυτό άστο και μην αγγίζεις αυτήν την ιστορία γιατί θα είναι πολύ δύσκολο να χτυπήσεις έναν από τους επτά συμβούλους του Κλίντον".

Τελικά προχωρήσαμε και κερδίσαμε τα πρώτα μέτρα. Δηλαδή πετύχαμε τη διακοπή της δημοπρασίας και με ασφαλιστικά μέτρα πήραμε το θησανρό και τον βάλαμε προς φύλαξη σε τραπεζική θηρίδα στην Αμερική μέχρι να γίνει το δικαστήριο. Στην Αμερική είχαμε πολύ μεγάλη υποστήριξη από τους Έλληνες αρχαιολόγους οι οποίοι καταφέρναν να τεκμηριώσουν με ένα μοναδικό και αναγνίλετο τρόπο την ιδιοκτησία της Ελλάδας επάνω σ' αυτά τα αρχαία αντικείμενα. Στήριξη είχαμε επίσης και από τους αμερικανούς ακαδημαϊκούς οι οποίοι βοήθησαν πολύ σ' αυτή την περίπτωση.

Η κ. Καίτη Δημακοπούλου

(Διευθύντρια του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου)

Η ιστορία αυτή άρχισε στις αρχές Μαρτίου του 1993. Τότε πήρα ένα γράμμα από Αμερικανό σινάδελο ο οποίος μου γνωστοποίησε ότι σε μια αίθουσα τέχνης στο Μανχάταν της Νέας Υόρκης επρόκειτο να δημοπρατηθεί μια πάρα πολύ σημαντική συλλογή μυκηναϊκών σφραγίδων και κοσμημάτων. Η πρώτη μου σκέψη ήταν να ειδοποιήσω αμέσως το Υπουργείο. Ανθημερόν έστειλα αναφορά και φωτοτυπίες που εικονίζονταν τα αρχαία και συγχρόνως εξέφραξα την πεποίθησή μου ότι η Ελλάδα έπρεπε να παρέμβει οπωσδήποτε και να σταματήσει τη δημοπρασία γιατί ήταν φανερό ότι τα αντικείμενα αυτά προέρχονταν από την Ελλάδα.

Τα ευρήματα της κανονικής ανασκαφής στα Αηδόνια ήταν εκτεθημένα στο Μουσείο Νεμέας από το 1984 και επομένως ήταν γνωστά στους ερευνητές. Άλλωστε τα δαχτυλίδια και οι σφραγιδόλιθοι είχαν δημοσιευθεί στο Corpus των μυκηναϊκών σφραγίδων που εκδίδεται στη Γερμανία. Η εξέταση των ευρημάτων της κανονικής ανασκαφής έδειξε ότι δεν υπήρχε αμφιβολία ότι και τα αντικείμενα της συλλογής που είχε εκθέσει ο κ. Ward στη Νέα Υόρκη προέρχονται από το ίδιο νεκροταφείο. Τους ισχυρισμούς μας αυτούς τους στηρίζαμε στις μεγάλες ομοιότητες που είχαν τα αντικείμενα και των δύο ανιτών ομάδων.

Ήταν όμοια ως προς το υλικό, την εικονογράφηση, την τεχνολογία και τη χρονολογική ταύτηση. Οπότε για την Ελληνική Επιτροπή δεν υπήρχε καμιά αμφιβολία ότι τα μυκηναϊκά αντικείμενα της γκαλερί Ward στη Νέα Υόρκη ήταν αυτά που είχαν αφαιρεθεί οι αρχαιοκάπηλοι στο τέλος της δεκαετίας του 1970 όταν είχαν σιλήσει και καταστρέψει τους μυκηναϊκούς τάφους των Αηδονιών".

* Σ.Σ.: Το Υπουργείο Πολιτισμού συγχρόνησε αμέσως τριμελή επιτροπή η οποία ανέλαβε να εξετάσει το θέμα της προέλευσης του θησανρού. Την επιτροπή αποτελούσαν οι αρχαιολόγοι Καίτη Δημακοπούλου, Αγνή Σακελλαρίου και Γιάννης Σακελλαρίου.

Η τεκμηρίωση κατά δήλωσή της κ. Μπακογιάννη στηρίχτηκε στα αντίγραφα ημερολογίου της ανασκαφής που είχε κρατήσει η αρχαιολόγος κ. Κων/νη Καζά – Παπαγεωργίου βοηθός της ανασκαφής κ. Καλλιόπης Κρηστάλλη – Βότση. (Περιοδικό "Εκφραση" τ. 15, σελ. 69)

Έξι εβδομάδες μετά τα εγκαίνια της έκθεσης στη γκαλερί Ward το δικηγορικό γραφείο στη Νέα Υόρκη Δήμιας και Τζόνσον που εκπροσωπούσε την Ελληνική Κυβέρνηση έστειλε επιστολή στον κ. Michael Ward στην οποία τονίζονταν ότι η συλλογή προέρχονταν από την Ελλάδα και ήταν ιδιοκτησία της Ελλάδας, η οποία ποτέ δεν αποκύρηξε τα δικαιώματα της σ' αυτές τις αρχαιοτήτες, ούτε ποτέ επέτρεψε την εξαγωγή τους από την ελληνική γή και ζητούσε την άμεση επιστροφή των αρχαιοτήτων στον νόμιμο ιδιοκτήτη τους, την Ελληνική Δημοκρατία.

Σε νεότερη επιστολή των δικηγόρων του Ελληνικού Δημοσίου στις 20-5-1993 προς το δικηγόρο του κ. Ward αναφέρεται ότι οι Έλληνες αρχαιολόγοι και τουλάχιστον ένας αμερικανός μπόρεσαν να δείξουν τις μεγάλες ομοιότητες των μυκηναϊκών αρχαιοτήτων της συλλογής Ward με εκείνες της ανασκαφής στα Αηδόνια. Ο αμερικανός δικαστής αποφάσισε στις 26 Μαΐου 1993 τη λήψη προσωρινών ασφαλιστικών μέτρων και τα μυκηναϊκά κοσμήματα τοποθετήθηκαν σε τραπεζική θυρίδα μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης.

Στις 14 Οκτωβρίου 1993 οι δικηγόροι του κ. Ward παρουσιάστηκαν στο δικαστήριο και κατέθεσαν ότι ο πελάτης τους ήθελε να δωρήσει τα μυκηναϊκά κοσμήματα στην Ελλάδα. Και τούτο προφανώς, γιατί ο κ. Ward αργά ή γρήγορα θα ήταν υποχρεωμένος να αποκαλύψει στο δικαστήριο με ποιόν τρόπο τα απέκτησε. Έτσι επήλθε συμφωνία και με τη μεσολάβηση του κ. Γιώργου Παπανδρέου υφιστάμενου τότε των Εξωτερικών, εξασφαλίστηκε η δυνατότητα να περιέλθουν στην Έταιρεία για τη Διατήρηση της Ελληνικής Κληρονομιάς, ένα ελληνοαμερικανικό πολιτιστικό ίδρυμα που εδρεύει στην Ουάσιγκτον και μέσω αυτού, "εν ενθέτω χρόνο", να επιστραφούν στην Ελλάδα.

"Τα πήραμε αμέσως" λέει η πρόεδρος της Εταιρείας κ. Anna Lie" και η πρώτη μας σκέψη ήταν πού θα μπορέσουμε να τα δείξουμε. Τα εκθέσαμε στο "Dallas Museum" όπου έμειναν ένα χρόνο και τώρα τα επιστρέφουμε. Έπρεπε σύμφωνα με το νόμο να τα κρατήσουμε δυο χρόνια για να μπορέσουμε να τα επιστρέψουμε".

Στις 30 Ιανουαρίου 1996 όπως είπαμε και στην αρχή ο λεγόμενος θησαυρός των Αηδονιών εκτέθηκε για λίγες μέρες στο μέγαρο της Γερουσίας στην Ουάσιγκτον και στις αρχές Φεβρουαρίου επέστρεψε οριστικά στην Ελλάδα και εκτέθηκε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Σ.Σ.: Είχαμε την ευκαιρία, ως τοπικό Κορινθιακό Περιοδικό, να παρευρεθούμε στα εγκαίνια της έκθεσης του συνόλου του θησαυρού των Αηδονιών που έγιναν στις 30 Μαΐου 1996 στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και παρέμεινε ανοιχτή για το κοινό μέχρι την 1η Σεπτεμβρίου 1996.

Τα εγκαίνια έγιναν από τον Υπουργό Πολιτισμού κ. Σταύρο Μπένο παρουσία ειδικών επιστημόνων, ανθρόπων των γραμμάτων και των τεχνών και πολλών επισήμων.

Από τον κατάλογο που κυκλοφόρησε ειδικά για το θησαυρό των Αηδονιών με την ευκαιρία της έκθεσης, αναδημοσιεύουμε τον προτασόμενο χαιρετισμό του κ. Μπένου.

"Με αυτή την έκθεση η Ελλάδα καλωσορίζει πίσω στην πατρίδα τον "Θησαυρό των Αηδονιών", ένα σημαντικό κομμάτι της εθνικής μας κληρονομιάς, που επιστρέφει μετά τη συντονισμένη μάχη που έδωσαν αρχαιολόγοι και πολιτική ηγεσία αυτού του Υπουργείου τα τελευταία χρόνια.

Με αυτήν την έκθεση, η χώρα μας γιορτάζει μια μεγάλη νίκη κατά των σκοτεινών και απάτριδων δυνάμεων της αρχαιοκαπηλίας, που πρέπει να την εκλάβουν ως προειδοποίηση, ότι το δίκαιο, η ηθική, η δύναμη της ιστορικής μνήμης είναι δυνάμεις ισχυρότερες από το εφήμερο και εύκολο κέρδος.

Αλλά είναι και κάτι ακόμη τα "Αηδόνια" για μας. Είναι ένας προάγγελος μιας άλλης σπουδαίας νίκης που με λαχτάρα περιμένουμε: της επιστροφής των Μαυριών του Παρθενώνα, των δικών μας μαυριών. Τα μυκηναϊκά κοσμήματα και οι σφραγίδες που θανιμάζουμε σήμερα, των οποίων η περιπέτεια μας συγκλόνισε, πέρα από την ομορφιά τους, σημαδεύουν ένα αναπόσπαστο τμήμα της ιστορίας μας.

Παντελής Τρωγάδης

Δημοσιογράφος
Διευθυντής της EPA 5

Κλέβουν Αηδόνια!

ΣΠΑΝΙΟ, έως αδύνατον. Πόσοι συνέλληνες του καιρού μας έχουν ακούσει, έστω, αηδόνια; Τρέχα γύρευε ρεματιά βαθύσκια κι έρημη. Κι άμα τη βρεις, τρέχα γύρευε αηδόνι να κελαιηδεί και, ανάμεσα στις φυλλωπιές, να το ιδείς! Αλλά και να τα καταφέρεις όλα αυτά, πως θα πιάσεις το αηδόνι, να το κλέψεις;

Εντούτοις. Κλέβουν αηδόνια! Μεταφορικώς, ή ποιητική αδεία. Στην πεζή πραγματικότητα, το "Κλέβουν Αηδόνια" ήταν ο εντυπωσιακός τίτλος μιας δημοσιογραφικής μου έρευνας για την αρχαιοκαπηλική ανακάλυψη του Μικηναϊκού νεκροταφείου στ' Αηδόνια της Νεμέας το χειμώνα του 1977. Η έρευνα έγινε και γράφτηκε λίγους μήνες αργότερα, αρχές καλοκαιριού του '78. Δεν δημοσιεύθηκε όμως, λόγω δικού μου "κωλύματος". Όχι άσχετον με το ντουφεκίδι ανάμεσα σε χωροφύλακες και τυμβωρύχους, που είχε σκίσει τότε τον αέρα του κάμπου της Νεμέας.

ΠΡΟΤΟΥ διηγηθώ αυτά, μια εκ βαθέων εξομολόγηση. Γράφω σε κορινθιακό έντυπο, ύστερα από δεκαετίες. Για λόγους "οικονομίας" αφήνω για το επόμενο τεύχος του "Αίπυτου" ένα πολυσέλιδο παραλήρημα, αμέσως ή εμιμέσως σχετικό με το θέμα. παραλήρημα στο οποίο παρασύρθηκα από κορινθιακή νοσταλγία, Τριάντα χρόνια τώρα, μετρημένες στα δάχτυλα του ενός χεριού οι ολιγοήμερες επιστροφές μου εκεί. Και οι τελευταίες, ακολουθώντας φέρετρα. Στο παραλήρημα βγαίνουν δείγματα της παιδαριώδους, αν όχι παθολογικής, αγάπης μου για την Κορινθία και την πολιτιστική της κληρονομιά. Με παθολογικότερο ενδοτοπικισμό μάλιστα. Μελετώντας τους αρχαίους, έννοιωθα

«Κοιτάζοντας τη λάμψη των αντικειμένων αυτών πρέπει να αναλογιστούμε πως θα ήταν μια έκθεση για το νεκροταφείο των Αηδονιών, εάν δεν υπήρχαν ανάμεσα στα αντικείμενα που προήλθαν από τη συστηματική ανασκαφή των ασύλητων τάφων τα ξενητεμένα αδέρφια τους. Και αυτό είναι το κέρδος: η επιστημονική και αισθητική αποκατάσταση της εικόνας που έχουμε πια για μια ηγεμονική νεκρόπολη που η γη της Κορινθίας προστάτεψε με τόση στοργή.»

Ας μας επιτραπεί να παρατηρήσουμε ότι η μεν "γη της Κορινθίας προστάτεψε με τόση στοργή την ηγεμονική νεκρόπολη των Αηδονιών", όπως σημειώνει ο κ. Υπουργός, η πολιτεία όμως την άφησε εντελώς απροστάτευτη.

"Ο χώρος των μικηναϊκών τάφων είναι εγκαταλελειμμένος" θα ειπεί, εκφράζοντας πικρόχολα την αγανάκτηση των κατοίκων και των επισκεπτών, ο πρόεδρος της Κοινότητας Αηδονιών κ. **Κώστας Κаланτζής**. "Οι τάφοι κινδυνεύουν να πέσουν γιατί από τότε που ανασκάφτηκαν δεν τους έγινε ποτέ καμμία συντήρηση. Και ενώ, όπως είπαν οι αρχαιολόγοι, ο χώρος έχει πολύ μεγάλη σημασία για τον πολιτισμό και την ιστορία της μικηναϊκής περιόδου, μόλις πριν από λίγους μήνες κηρύχθηκε αρχαιολογικός χώρος. Στα χαρτιά βέβαια, γιατί εξακολουθεί να παραμένει αφύλακτος. Και οι κίνδυνοι από τους τυμβωρύχους και τους αρχαιοκάπηλους εξακολουθούν να υπάρχουν. Γιατί στο χώρο, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ανασκαφέων του μικηναϊκού νεκροταφείου αρχαιολόγων, υπάρχουν και άλλοι τάφοι που πρέπει να ανασκαφθούν. Ας το ελπίσουμε".

Κι εμείς Προεδρε!

σμίπλεγμα κατωτερότητας γιατί η Στιμάγκα και το Κιάτο, όπου ξετυλίχτηκε η παιδική και εφηβική μου ζωή, δεν έχουν ένα αρχαίο ερείπιο - και υπολείπονται μιας Τιτάνης κι ενός Βασιλικού! Ανάμεσα στ' άλλα, κατά τη 12χρονη παραμονή μου στην Αμερική, με παρηγορούσε και ο πλατωνικός "Φαίδρος". Ως ένα σημείο όμως. Διότι, να μεν ήταν από τον Φλοιούντα, αλλά γιατί να οικοδομήσουν τον Φλοιούντα κοντά στο Κούτσι και όχι κάπου στη Στιμάγκα "να έχουνε θέα σε Κορινθία, Αργολίδα, Αρκαδία, Αχαΐα, έως αντίκρυ τους Δελφούς και βαθεία στην Αττική;"! Παιδαριωδίες. Ακόμη, η λέξη "αηδόνια" μ' επανέφερε στις κορινθιακές ρίζες του δεσμού μου με τα πουλιά και με τα ζώα γενικά - σιζώ, τώρα, με κάμποσα τετράποδα και πτηνά. Ελπίζω να δημοσιευθούν αυτά τα εσύμφυτά μου, στο επόμενο. Όπως και για τη μοναδική μη κρυπτογραφική επιστολή που έστειλα από τον Καναδά κατά την επτάχρονη στρατιωτική δικτατορία, ως "σσημασμένος" της. Αποδέκτης ο φίλος, Σπύρος Μιχόπουλος. Με δυο υποσχέσεις. Άμα τη επιστροφή μου στην πατρίδα, "επιστροφή στις ρίζες" τις πολιτιστικές στην Κορινθία! Γι' αυτό, εντωμεταξύ, μαζί με τους κοινούς φίλους απ' το Λέχαιο, Θέμη Σηπλιόπουλο και Τρύφωνα Σεφανάπουλο, να φωτογραφήσουν και να συλλέξουν ό,τι απομένει: ερμηοκλήσια, πέτρινα γεφύρια και σπίτια, αργαλειούς, χάλκινα σκεύη σπιτιού και στάνης, νερόμυλους, βρύσες κλπ, "ώσπου να γυρίσω"! Δεύτερη υπόσχεση: θα διαρρήξω κάθε δεσμό μου με την πολιτική! Χαιρετίσματα και στα δυο! Εγώ, απ' το 1975 κοινοβουλευτικός και πολιτικός συντάκτης της "Ελευθεροτυπίας" και διεθνής σχολιαστής, έπειτα στην "Μεσημβρινή" του Λαμπρού, ύστερα τηλαρχισυντάκτης της ΕΡΤ και μετά Διευθυντής Ειδήσεων της Ραδιοφωνίας. Λες και δεν αρκούσαν αυτά, στο Στρασβούργο ανταποκριτής του Αθηναϊκού Πρακτορείου στο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρώπης και, τώρα, Διευθυντής της ΕΡΑ 5 - "Φωνής της Ελλάδας" - προς κάθε γωνιά της υδρογείου στην ελληνική και 15 ακόμη γλώσσες... Εν τω μεταξύ πήγαν στον άλλο κόσμο από το Λέχαιο, συντροφιά στον Φρίξο Στανρόπουλο, ο Θέμης και ο Τρύφωνας - ελπίδα μου για τα δημοτικά τραγούδια που συνέλεγε και ως λαϊκός οργανοπαίκτης. Ποιά επιστροφή σε ποιές ρίζες; Ούτε καν στο πατρικό μου δεν άδειασα να επιστρέψω για μιαν εβδομάδα.

ΤΥΧΑΙΑ αλλά και σπαρταριστή -όπως θα αφηγηθώ στο επόμενο- η εμπλοκή μου στον "Θησαυρό των Αηδονιών". Μου τον ανέφερε, ολίγον αρχαιοκαπηλικά, ένας από τους παιδικούς φίλους σε μια από τις σπάνιες επισκέψεις μου στη Στιμάγκα, την άνοιξη του 1978. "Τι Μυκηναϊκοί τάφοι με κοσμήματα, σε ποια Αηδόνια;" ρώτησα. "Στο χωριό Αηδόνια", απάντησε ο Κώστας. "Δεν το ξέρω", λέω ειλικρινά. "Δεν έχεις ακουστά το Μπότσια;" μου λέει. "Το έχω, αλλά δεν ξέρω που πέφτει" του λέω. "Κοντά στη Νεμέα και τώρα λέγεται Αηδόνια", μου λέει. Δεν τον πολυπίστεψα για τον αρχαιολογικό θησαυρό, αλλά μου το επιβεβαίωσε ο έτερος των παιδικών φίλων, ο Λάκης, πρόεδρος της Κοινότητας και, κυρίως, σε μόνιμη επικοινωνία με τη Νεμέα και τα περίξ, Φιλότιμος πάντοτε, προσφέρθηκε να με οδηγήσει, με το αγροτικό "πεζώ" του, την επαύριο στ' Αηδόνια, όπου γνώριζε τους λιγοστούς Αηδονιώτες. Αυτό αποδείχθηκε "κλειδί" για ν' ανοίξουν τα πρώτα στόματα. Πήρα μαζί μου και την Αντιγόνη, την ενιάχρονη θυγατέρα μου, μαθήτριά τότε στο γαλλικό σχολείο και τώρα καθηγήτρια της Γαλλικής Φιλολογίας στη Νορμανδία. Ήθελα πάντοτε να της εμπλουτίσω τις αρχαιοελληνικές γνώσεις.

Ο ΚΑΜΠΟΣ της Νεμέας υπέροχος. Ανάμεσα σε κορινθιακά, αργολικά και αρκαδικά βουνά, μια πράσινη σκάφη με αμπελώνες - "μυρσούδια" για το ξακουστό κρασί. Στη βορειοδυτική άκρη του κάμπου, αν θυμάμαι καλά, πέρα από τον Ασωπό και στις ρίζες του Γαβριά, τ' Αηδόνια. Λίγα αγροτόσπιτα. Από το καιφενέδακι με τις φυλλωσιές, ο έκτακτος φύλακας -στον οποίον υποσχέθηκα να μεταφέρω το αίτημα μονιμοποίησης στον τότε υπουργό Πολιτισμού- με οδήγησε στη χωματένια

παυρή του λοφίσκου με τα πουνάρια, τις ελιές και τις σκούρες πέτρες. Τρύπες στην ασπριά, το μυκηναϊκό νεκροταφείο. Μικροί οι τάφοι και όχι θολωτοί όπως των Ατρειδών στις Μυκήνες, δεν εντυπωσίαζαν τον μη ειδήμονα. Όταν όμως αντίκρυζες, όπως εγώ κατόπιν σε κοντινά του μουσείου, εκείνα τα λεπτοτεχνήματα της κοσμηματοποιίας και σφραγιδογλυφίας, έμενες ε네ός. Είναι δυνατόν, τέτοια ακμή της τέχνης τον 16ο και 15ο αιώνα προ Χριστού, εκεί στην άκρη του κάμπου της Νεμέας; Γεια στα χέρια των αρχαιολόγων Κρυστάλλη – Βότση, και Καζά – Παπαγεωργίου, αλλά τα ευρήματα των συλημένων τάφων που βρίσκονται;

ΣΤΟ "ιερόν μένος" που με κατέλαβε, μόνον δημοσιογραφική διέξοδο μπορούσα να δώσω. Επί δύο εβδομάδες πηγαίνοερχόμενοι στ' Αηδόνια, το Ηράκλειο, τη Νεμέα, για ν' ανακαλύψω τα ίχνη του θησαυρού. Μίλησα με λογίς ανθρώπους, έταξα εκδουλεύσεις μοίρασα τα λιγοστά μου χιλιάρια και τα 380 δολάρια "ενθύμιον Καναδά", για να βρω μιαν άκρη. Δεν τη βρήκα, με την ανστηρώς αστυνομική και δικονομική έννοια. Με τη δημοσιογραφική όμως, βρήκα υλικό πλούσιο για ένα κομμάτι εντυπωσιακό. Για τα ξαφνικά σκαψίματα μες στη νύχτα των Αηδονιών, την καταγγελία στη Χωροφυλακή της Νεμέας και το επακόλουθο ντουφεκίδι πάνω στους ξεκοιλιασμένους τάφους. Για την εμπλοκή διαφόρων επιτήδειων στην τυμβωρυχία, και τις επαφές με κάποιους επισκέπτες στη Νεμέα. Από όπου, τα κλοπιμαία ευρήματα, τυλιγμένα σε πλαστικά και θαμμένα σε αγροτικά προϊόντα ενός κλειστού ημφορτηγού, περνούσαν τη γέφυρα του Ισθμού, στρίβοντας προς Λοντράκι. Σε ορισμένο σημείο της κατηφόρας, με προσινεννοημένα σημάδια, ημέρα και ώρα, περιέμενε μια "Μερσεντές" με πινακίδες γερμανικές. Εκεί γινόταν η παράδοση των ευρημάτων και των "ευρετηρίων" χιλιάριων. Ελαχίστων, σε σχέση όχι με την αμύθητη αξία τους, αλλά και με την διεθνή αγοραστική από οίκο δημοπρασιών ή ιδιώτη συλλέκτη. Που κατέληξε αυτός ο μυκηναϊκός Θησαυρός των αηδονιών; Ελπίζω στη Νέα Υόρκη. Αυτός που επανέφερε, αντί εκατοντάδων εκατομμυρίων, η Ελληνική Πολιτεία και υποδέχτηκαν στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ο Σταύρος Μπένος και η Ντόρα Μπακογιάννη... Ελπίζω.

ΣΤΑ ΜΕΣΑ του 1978 όμως, ποιος νοιαζόταν για διαφυγόντες τυμβωρύχους και θησαυρούς Αηδονιών; Συνεχίζοντας την έρευνά μου για την πορεία της Μερσεντές προς την Αθήνα ή το εξωτερικό, σχεδίασα ένα κομμάτι με τίτλο "Κλέβουν Αηδόνια!". Το υποσχέχηκα στον ενθουσιασμένο Σεραφείμ Φιντανίδη και στον Λυκούργο Κομίνη, και συμφωνήσαμε να δημοσιευθεί εντυπωσιακά στην "Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία". Ένα Σάββατο ο Λυκούργος, ίσως και από ανάλογο μένος κατά αρχαιοκαπήλων ως Βουωτός, με ρώτησε δυνατά απ' το βάθος: "Πότε τελειώνεις εκείνο το κομμάτι για τους αρχαιοκαπήλους;" Τ' άκουσε και ο περαστικός Σπ. Καρατζαφέρης, "λαγωνικό" ρεπορτάζ στην εφημερίδα μαζί με τον Κ. Χαρδαβέλλα. Με ρώτησε τα σχετικά. Το και το, το λέω. "Είσαι μουρλός;" μου λέει. Και μου εξήγησε ότι μπορεί να είναι απλώς κοινοπονήροι οι χωρικοί που βρίσκουν τ' αρχαία, αλλά απ' τη στιγμή που μπαίνουν στη μέση τέτοιες συναλλαγές και ξένοι, έχεις να κάνεις με διεθνείς μαφίες, που δεν το έχουν σε τίποτα να στείλουν εσένα σε φρέσκο τάφο. "Θα καταφύγω στην αστυνομία!" του λέω. Γέλασε, λέγοντάς μου "είσαι ρομαντικός!". Είναι αλήθεια πως τρόμαξα. Ξέρω από την Ιταλία και, κυρίως, απ' την Αμερική, πόσο αδίστακτα είναι τα συνδικάτα του εγκλήματος, Έθαψα τα χειρόγραφα στις χαρτοκούτες που με συνοδεύουν ισοβίως. Και στ' Αηδόνια ξαναπήγα χρόνια αργότερα, τέλη κηλοκαιριού του '83, με την Κλειώ. Εκεί, πάντοτε έκτακτος, ο ίδιος φύλακας. Ανηφορίσαμε ως τους ανοιχτούς τάφους. Στο βάθος ενός, αντικρύσαμε δυο οχιές, εγκλωβισμένες και περιτυλισσόμενες. "Εντάξει, πάμε!" φώναξε έντρομη η Κλειώ, τραβώντας με.

ΟΤΑΝ έλαβα ταχυδρομικώς τον "Αίπυτο", εν μέσω πανελλήνιας δημοσιότητας για τον παλιν-

νοστήσαντα "Θησαυρό των Αηδονιών" στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, έψαξα για τα θαμμένα χειρόγραφα. Να ανασυνθέσω ένα κομμάτι για τον Σπύρο, μολονότι τ' Αηδόνια δεν είναι Στυμφαλίας και Φενεού –που, δυστυχώς, ουδέποτε αντίκρισα εγώ ο αλωνίστας όλες τις ηπείρους συμπεριλαμβανόμενης της Ωκεανίας. Αδύνατον να βρω τα χειρόγραφα μέσα στη χαρτοθάλασσα. Βρήκα μόνον ένα σχέδιο ποιήματος που έγραψα στην Αθήνα επιστρέφοντας απ' τ' Αηδόνια, το '83. Και αυτά είναι μια άλλη ιστορία που θα διηγηθώ στο επόμενο, ελπίζω.

Οχιές στ' Αηδόνια

Σε άτι πάνω ή σε άρμα μόνιππο,
μπορεί και οδοιπόρος με ταγάρι
εκ Φλοιούντος, ο Φαίδρος διάβηκε
λαγκάδια, ράχες, ρεματιές της Κορινθίας,
Μεγαρίδος, Ελευσίνος, Αττικής.
Για να προκάνει τον Σωκράτη εν ζωή
στο σπήλαιο, πριν καταπιεί το κώνειο
μόλις φανεί στο Σούνιο το ιερό
πλεούμενο απ' τη Δήλο. Όντως,
μας άφησε πλατωνικώς τα του Σωκράτους
ύστατα, ο Φαίδρος εκ Φλοιούντος.
Πλήν, ούτε νύξη για τον οικισμό
των Μικηναίων και το κοιμητήρι
κοντά στον Ασωπό, εκεί. Αηδόνια τώρα.
"Όθεν, εύγε κι ανάθεμα στους τυμβωρύχους
που έβγαλαν στο φως και στο παζάρι
σφραγισμένους, περιδέχαια, ψηφίδες,
ενώτια και άλλα λεπτοινργήματα μινκηναϊκά,
αφήνοντας πηγάδια ανοιχτά· ξερά.
Αντί νερό στο βάθος, ασπρόχρωμα με οστά.
Και δίπλα τους, για ν' αντικρίσει η Κλειώ
περιδεής, ένα ζευγάρι οχιές φαρμακερές
σε σύμπλεγμα κινούμενο, ερωτικό.

Παντελής Τρωγάδης
Αθήνα, Σεπτ. '83

ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΙΟΝ

Μια κοινώς αποδεκτή διαπίστωση είναι ότι οι ολυμπιακοί αγώνες διανύουν περίοδο «κρίσεως ταινιότητος», ευρισκόμενοι μεταξύ εμπορεύματος και θεάματος και όχι ήθους και αρετής.

Θα αποπειραθώ να παρουσιάσω το πρωτογενές και απαραίτητο (*sine qua non*) συστατικό της θρησκευτικότητας των αρχαίων ολυμπιακών αγώνων, ως συμβολή στη λύση της κρίσεως.

Εισαγωγικώς, θέλω να αναφέρω ένα κλασικό κείμενο του Πλουτάρχου (45-120 μ.Χ.), την επιστολή προς Κωλώτην (§31), στην οποία περιλαμβάνεται η εμπειρία του περί της θρησκείας και του αθλητισμού ή ακριβέστερα *ναού* και *γυμναστηρίου*. Το παραθέτω:

«Εὗροις δ' ἂν ἐπιὼν πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτους, νομίσματος μὴ δεομένους, ἀπείρους θεάτρων καὶ γυμνασίων ἀνιέρου δέ πόλεως καὶ ἁθέου, μὴ χρωμένης εὐχαῖς μηδὲ ὄρκους μηδὲ μαντείαις μηδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς μηδὲ ἀποτροπαῖς κακοῦ οὐδεὶς ἔστιν οὐδὲν ἔσται γεγονώς θεατής...».

Ας συγκρατήσουμε δύο φράσεις, χρήσιμες για την κατανόηση της σχέσεως του Θείου και των ολυμπιακών αγώνων.

«Εὗροις... πόλεις... ἀπείρους θεάτρων καὶ γυμνασίων» και «ἀνιέρου δέ πόλεως καὶ ἁθέου, μὴ χρωμένης εὐχαῖς μηδὲ ὄρκους μηδὲ μαντείαις μηδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς μηδὲ ἀποτροπαῖς κακοῦ οὐδεὶς ἔστιν οὐδὲν ἔσται γεγονώς θεατής».

Το «θεῖον», όπως, κατά την φιλοσοφική γένικευση και όχι κατά την χριστιανική Θεολογία, λέγεται ο Θεός, είναι άλλης, μοναδικής και κυριαρχικής τάξεως, ανώλεθρη πραγματικότητα. *Ἀπρόσιτη* στις διερευνητικές, φιλοσοφικές και φυσικές προσπάθειες του ανθρώπου, αλλά *κοινωνική* υπό ιδίους ὅρους (θεοφανεία) προς τον άνθρωπον και επιτρέπονσα, την «μέθεξιν» στον άνθρωπο, λόγω κατασκευαστικής «συγγενείας» του προς το θεῖον, δηλ. ως «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» και κατά τον Πλάτωνα.

Το ερώτημα που τίθεται, αναφέρεται και υπόσχεται απάντηση ως προς την σχέση του θεῖου

* Ο κ. Ηλίας Β. Οικονόμου είναι Κορίνθιος. Είναι τακτικός καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών της οποίας διετέλεσε Κοσμήτορας και Πρόεδρος του Ποιμαντικού Τμήματος. Διδάσκει Ερμηνευτική και Ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης, Βιβλική Εβραϊκή γλώσσα και Βιβλική Θεολογία καθώς και Αρχαιολογία της Παλαιστίνης. Είναι θεμελιωτής μιας νέας θεολογικής επιστήμης, της **Θεολογικής Οικολογίας**.

Τα σχετικά με τα μαθήματα αυτά συγγράμματά του υπερβαίνουν τα δέκα και διδάσκονται στις Θεολογικές Σχολές. Πέραν αυτών αρκετές μελέτες του έχουν εκδοθεί ως αυτοτελή έργα, ενώ παράλληλα πλήθος επιστημονικών και άλλων άρθρων του έχουν δημοσιευθεί σε ελληνικά και ξένα περιοδικά.

Ο κ. Οικονόμου είναι μέλος πολλών επιστημονικών Εταιρειών και για το έργο του και τις πρωτοβουλίες του υπέρ της Ορθοδόξου Εκκλησίας έχει τιμηθεί με πολλές διακρίσεις και μετάλλια.

και των ολυμπιακών αγώνων. Συγκεκριμένα: (α) στην ιστοριογενετική σχέση του θείου προς τους ολυμπιακούς αγώνες και (β) στη λειτουργική και μετοχική σχέση του θείου στους ολυμπιακούς αγώνες. Το ζητούμενο δεν είναι η θεωρητικοθεολογική βάση των ολυμπιακών αγώνων προς το θεϊόν, αλλά και η πρακτική, δηλαδή η θεσμική και η τελετουργική σχέση και εξάρτησή τους από το θεϊόν.

Η ιστορικο-γενετική σχέση των ολυμπιακών αγώνων προς το θεϊόν.

Από τις ιστορικές πηγές, γνωρίζουμε ότι οι ολυμπιακοί αγώνες ανιδρύνονται μετά από χρησμό του δελφικού Απόλλωνα προς τον Ίφιτο.

«Τῷ δέ Ἰφίτῳ φθειρομένης τότε δὴ μάλιστα τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ἐμφιλίων στάσεων... αἰτῆσαι τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν λύσιν τῶν κακῶν... προσταχθῆναι φασίν... τε Ἰφίτον δέοι καὶ Ἡλείους τὸν ὀλυμπικὸν ἀγῶνα ἀνανεώσασθαι... τὸν δέ Ἰφίτον τό ἐπίγραμμα τό ἐν Ὀλυμπίᾳ φησίν...». (Πανσιανία, Ελλάδαος περιήγησις, Ηλείακᾶ, Α', 4,6).

Οι φράσεις της γενετικής σχέσεως του θεϊού προς τους ολυμπιακούς αγώνες είναι *«αἰτῆσαι τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν λύσιν τῶν κακῶν...»* και *«προσταχθῆναι φασίν τὸν Ἰφίτον τὸν ὀλυμπικὸν ἀγῶνα ἀνανεώσασθαι».*

Ο χρησμός του δελφικού Μαντείου απετέλεσε τον ιδρυτικό θρησκευτικό λόγο των Ολυμπιακών αγώνων.

Δεν υπάρχει λόγος να εισέλθουμε εδώ στην χρονολογική προβληματική και στην προσωπική, που διακρίνει μεταξύ Λικούργου και Ικρίτου: *«τὴν ὀλυμπιακὴν ἐκεχειρίαν λέγουσι αὐτόν ὣν ἔστι καὶ Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος, τεκμήριον προσφέρων τὸν Ὀλυμπίᾳσι δίσκον ἐν ᾧ τοῦνομα τοῦ Λικούργου διασώζεται καταγεγραμμένον».* (Πλούταρχος, Λικούργος Ι, Ι).

Δια το θέμα μας αρκεί το αδιαμφισβήτητο στοιχείο της υπέρξεως ιδρυτικής των ολυμπια-

κών αγώνων χρησιμοδοσίας του δελφικού Απόλλωνα και η επ' αυτής δομηθείσα πλήρης θρησκευτικότητα των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως θα δοῦμε. Τούτο μπορούμε να υπογραμμίσουμε εδώ, ότι ολυμπιακοί αγώνες, δηλαδή Πανελλήνιοι, μεταξύ των κρατών-πόλεων είναι τον 8ο π.Χ. αιώνα αδιανόητοι, κατά τις πηγές, άνευ συνδέσεως με τη θρησκεία.

Η ιερότητα του χώρου

Η Ολυμπία ήταν πρώτιστα *«ιερός χώρος»* αρχαιότατος και μετά αθλητικός χώρος «το πιο αρχαίο και πιο πολύνημπο Ιερό της Ελλάδος».

«Η αρχή των αγώνων της Ολυμπίας χάνεται –γράφει επιγραμματικά ο διαπρεπής αρχαιολογικός θεράπων του χώρου, Ν. Γιάλουργς εν οι ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ– στο βάθος της προϊστορίας και συνδέεται με αγώνες θεών και ηρώων. Σύμφωνα με την αρχαία παράδοση, πρώτοι αγωνίστηκαν εδώ θεοί και ήρωες και αυτοί στάθηκαν από τότε τα πρότυπα και στους θνητούς... Στο μέρος αυτό κατέβαλε ο Ζεύς τον Κρόνο στην πύλη και ο Απόλλων τον Ερμή στο δρόμο και τον Άρη στην πυγμή».

Η Ολυμπία γίνεται «κέντρο θρησκευτικό» την Ύστερη Μυκηναϊκή εποχή.

Ο Κρόνος, η Ρέα, η Γαία, η Ειλείθνια, η Θέμιδα και ο Ιδαίος Ηρακλής είναι οι παλαιότεροι, που λατρεύθηκαν.

Τα ιερά ανιδρύματα, ναοί, βωμοί και αγάλματα είναι πολλά.

1. Ο γιγάντιος ναός του Διός (470-456 π.Χ.) με το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Διός, έργο του Φειδία.
2. Στους πρόποδες του Κρονίου ο ναός της Ἥρας, το Ηραίο (650π.Χ. κ. εξής).
3. Τα λίθινα αγάλματα του Διός και της Ἥρας στο σηκό του Ηραίου.
4. *Η ιερή εστία* με το άσβεστο πυρ.
5. *Ο μεγάλος βωμός του Διός*, εκεί που τερματίζεται το αρχαϊκό στάδιο. Η εγγύτητα του δεύτερου προς το πρώτο αποτελεί τον δείκτη της θρησκευτικότητας και κατ' αναλογίαν

και της εκκοσμιεύσεως των Ολυμπιακών Αγώνων.

6. *Η ιερὰ Ἀλτις* με την αγριελιά του Ιδαίου Ηρακλή και τους βοιμούς των θεών.
7. Το *Μητριών* δηλαδή ο ναός της Κυβέλης μητέρας των θεών (4 π.Χ. αιώνα).
8. Οι Ζάνες, δηλαδή τα χάλκινα αγάλματα του Διός.

«Την εικόνα της Ολυμπίας –δαναίζομαι πάλι το λόγο του κ. Γαλιούρη– συμπλήρωναν οι χιλιάδες των βωμιών και αγαλμάτων θεών, δαιμόνων και ηρώων...».

Η ιερότητα των ολυμπιακών πράξεων

Η θρησκευτικότητα εκδηλώνεται διαχρονικά και διαθρησκευτικά με τις οριζόμενες από το τελετουργικό κάθε θρησκείας ιερές πράξεις, όπως λ.χ. θυσίες, σπονδές και άλλα. Η ανίχνευση ιερών πράξεων στην όλη διαδικασία των Ολυμπιακών Αγώνων συνιστά τεκμηρίωση, όχι την μόνη, της θρησκευτικότητάς τους.

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες τελούνται πράξεις ιερές και επιβάλλονται μέτρα διευκολύνσεως της τελέσεώς τους (κατά τον Πανυσανία, *Ηλείακά*, Α', εν. 4, 5-6).

Το απαράβαστο του ιερού αφορούσε και την προστασία των ιερών τελετών (Πανυσανίας *Υ.Α.* 5.8, 5). Πράξεις αυτού του είδους τελούμενες στα πλαίσια των Ο.Α. και συνυφαινόμενες με αυτούς είναι:

(1) Η έναρξη της «ιερομηνίας», δηλαδή του ιερού χρόνου, (διάρκειας 1-10 μηνών), που ίσχυε η εκχειρία, άρχιζε με *σπονδές* στον ιερό χώρο της Ήλιδας. Η ιερομηνία είναι μία ιεροτελεστία των Ο.Α..

(2) Ο *όρκος* των αθλητών και των κριτών δινόταν ενώπιον του αγάλματος του Δία, που ήταν μέσα στο Βουλευτήριο (Πανυσανίας, *Υ.Α.* 24, 9-11).

Η ιερότητα του χρόνου των Ο.Α.

Ο χρόνος τελέσεως των Ολυμπιακών Αγώνων, από της έναρξεως έως της λήξεως της ημε-

ρομηνίας, ήταν ιερός «με την έννοια της ιερότητας, της υποχρεωτικότητας και του σεβασμού, υπό την αίρεση της θείας δίκης...», σημειώνει ο Δ.Π. Παναγιωτόπουλος, σ. 64.

Η ιερότητα του δικαίου των Ολυμπιακών Αγώνων

Διαθρησκευτικά και πάλι, από την θρησκευτική πίστη προκύπτει δίκαιον και ηθική. Κατά τον Ησίοδο, (*Έργα και Ημέραι*, στίχ. 276 κ.εξ.).

«Τόνδε γάρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων Ἰχθύσι μὲν καὶ θηροῖ καὶ οἰωνοῖς πετεωνοῖς ἐσθέμεν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν αὐτοῖς· ἀνθρώποισι δ' ἔδωκεν δίκην, ἥ πολλὸν ἀρίστη γίγνεται».

Η συμμόρφωση των πόλεων προς το δίκαιο των Ο.Α. προέκυπτε ως «ηθική, θρησκευτική υποχρέωση».

Έτσι η ειρήνη, που ίσχυε κατά την εκχειρία, ήταν σύμφωνη με της Ησιόδιες θεολογικές αντιλήψεις, σύμφωνα με τις οποίες την ισότητα και την τιμότητα επιβάλλει η θεία Δίκη (δικαιοσύνη).

Επόμενο της θεολογικής βάσεως του δικαίου των Ο. Αγώνων είναι ο θρησκευτικός χαρακτήρας των ποινών, που επιβάλλοντο, όταν υπήρχε παραβίαση του σχετικού προς τους αγώνες δικαίου.

Έτσι η διέλευση ενόπλου ήταν ιεροσυλία. Επίσης, οι μη καταβάλλοντες επιδικαζόμενο πρόστιμο για παραβίαση των όρων της εκχειρίας ή των αγωνιστικών κανόνων χαρακτηρίζονται με όρους θρησκευτικούς, θεωρούνται δηλαδή ότι διαπράττουν **θρησκευτικού χαρακτήρα παραβάσεις**. Χαρακτηρισμοί αυτού του είδους είναι: «αποσυνάγωγοι», «εναγείς», «ιερόσυλοι», «ασεβείς», «άτιμοι» και «υβρισταί» (*Δ.Ο.Α.* 33-38).

Επόμενο είναι και η ηθική, που επιβάλλεται από τους όρους των Ο.Α. να είναι ανστηρή και θρησκευτικά θεμελιωμένη.

Η ηθική ονομάζεται «αιδώς». Η παραβίαση

της «αιδούς», της ηθικής συμπεριφοράς χαρακτηρίζεται ως «ύβρις». Ὑβρις, κατά την αρχαιοελληνική θρησκευτική και ηθική αντίληψη είναι η παραβίαση των ορίων του ανθρώπου εν σχέσει προς το θεόν. Για το λόγο αυτό (η ύβρις) προκαλεί την οργή των θεών.

«Οἷς δ' ὕβρις τε μέμηλε κακή καὶ σχέτλια ἔργα, τοῖς δὲ δίκην Κρονίδης τεκμαίρεται εὐρύοπα Ζεὺς». (Ηοιόδου, Ἔργα και Ημέραι, στίχ. 214).

«ὁδός δ' ἑτέρησι παρελθεῖςιν κρίσων εἰς τὰ δίκαια· δίκη δ' ὑπὲρ ὕβριος ἴσχει ἐς τέλος ἐξελθοῦσα». (Ηοιόδος, στίχ. 216. Δημόκριτου, αποσπάσματα 264, Δημοσθένους, Κατά Αριστογείτονος Α', XXV, 34, 780).

Η εκχευρία, ο θεσμός της παραιτήσεως δηλαδή από τις συγκρούσεις, είναι και αυτή θρησκευτικώς επιβαλλομένη συμπεριφορά και «θρησκευτική δέσμευση».

Η προϋπόθεση: Η θρησκευτική και εθνική ενότητα των συμμετεχόντων. Οι Ο.Α. αποτελούσαν ταιντόχρονα και επίδειξη της δύναμης του απανταχού ελληνισμού, αφού ως προϋπόθεση συμμετοχής (μέχρι τη ρωμαϊκή εποχή...) δεν ετίθετο ο τόπος καταγωγής ή διαμονής, αλλά η ελληνική καταγωγή και η κοινή θρησκεία.

Και είναι εξόχως ενδιαφέρον το γεγονός ότι στους Έλληνες υπάγονται και οι Μακεδόνες. Ένα στοιχείο, που δεν γνωρίζω αν έχει αξιοποιηθεί, μαζί με την ελληνική γλώσσα και θρησκεία, στον αγώνα κατά της διαστρεβλώσεως της Ιστορίας της Μακεδονίας.

Όταν ο βαρώνος P. de Coubertin, συνέλαβε την ιδέα της αναβιώσεως των Ο.Α., εδέσποζε στο πνεῦμα του η χωριστική τάση κάθε κοινωνικής δραστηριότητος από τη θρησκευτικότητα. Η τάση αυτή ήταν προϊόν του γαλλικού Διαφωτισμού. Κι α διατύπωσε, κατά τρόπο έκκεντρο ως προς την αρχαία ολυμπιακή ιδέα, ότι «η ολυμπιακή ιδέα είναι μια θρησκεία με μια εκκλησία, ένα δόγμα και μία λατρεία... αλλά κυρίως με ένα αίσθημα θρησκευτικότητας» (P. de Coubertin) και ότι «η θρησκεία του αθλητή

επηρεάζει βαθειά τη συνείδηση όλων των αγωνιζομένων, που βαθμιαίως την αποδέχονται και την αγαλιάζουν».

Εντός των πλαισίων της Δ.Ο.Ε. διατυπώθηκαν θέσεις, όπως η επόμενη. «Η ολυμπιακή κίνηση είναι η θρησκεία του 2ου αιώνα, μια θρησκεία παγκόσμια ελκυστική, που ενσωματώνει όλες τις βασικές αξίες των άλλων θρησκειών, μια σύγχρονη, ερεθιστική, ζωτική, δυναμική θρησκεία, ελκυστική για τους νέους. και εμείς στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή είμαστε οι μαθητές της» (Avery Brundage, λόγος στα εγκαίνια της 62ας συνεδρίας της Ι.Ο.Ο. 1964).

Η, κατά παράβαση της ιστορικής θρησκείας και ολυμπιακών αγώνων, εκτόπιση της πρώτης από τους δευτέρους και η προσπάθεια παρά φύσιν εξαλλαγής των Ο.Α. σε θρησκεία, οφείλεται αρχικώς μεν στην αντίστοιχη διαχωριστική γραμμή, που έσυρε ο Διαφωτισμός μεταξύ θρησκείας και κοινωνίας, τροφοδοτήθηκε έντονα από την μαρξιστική μεταβολή των Ο.Α. σε καταναλωτικό αγαθό.

Μετά την εξάντληση των ιδεολογικών βάθρων της νέας περιόδου των Ο.Α. και εν όψει των καταστρεπτικών συνεπειών τους για την Ολυμπιακή ιδέα, είναι καρός η θέση, που έλαβε η ιδεολογία στους Ο.Α. εκτοπίζοντας τη θρησκεία, να παραχωρηθεί εκ νέου στη θρησκεία. Όχι στην φολκλορική παρουσίαση της αρχαίας θρησκείας, δίκην αρχαίας τραγωδίας, αλλά στη ζωντανή θρησκευτικότητα του συγχρόνου κόσμου. Ούτως ώστε ο κάθε αθλητής και η κάθε αποστολή να μη κρύβει την θρησκευτικότητά της στο παρασκήνιο της ψυχής τους, αλλά να την ομολογεί με λόγο και έργο δημοσία, δεσμευόμενος και δεσμεύων την θρησκευτική του κοινότητα.

Πιστεύω ότι η θρησκεία ως η «πηγή» του ωραίου, του μεγάλου και του αληθινού, πρέπει να καταλάβει εντός των Ο.Α. τη θέση, που έχει παραχωρηθεί στα οικτρών αποτελεσμάτων και συνεπειών υποκατάστατά της.

Αναστάσιος Αγγ. Στέφος
 Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων

Η Στυμφαλία στον έκτο (VI) Ολυμπιόνικο του Πινδάρου

Η περιοχή της Κορινθίας αντιπροσωπεύεται επαρκώς και κατέχει αξιόλογη θέση στους 45 διασωθέντες Επίνικους του Πινδάρου¹ (χρόνος σύνθεσης 500 - 446 π.Χ.), όπου ο κορυφαίος Θηβαίος ποιητής εξυμνεί τους νικητές των μεγάλων πανελλήνιων αγώνων στην Αρχαιότητα. Ειδικότερα, στους ένδεκα Νεμεόνικους και οκτώ Ισθμιόνικους εγκωμιάζονται οι νικητές στα Νέμεια, στον ιερό χώρο του Νεμεαίου Διός, στην κοιλάδα της Νεμέας, και στα Ισθμια, στην περιοχή της αρχαίας Ισθμίας, με το Ποσειδώνιον τέμενος, ενώ εκτενείς αναφορές για την περιώνυμη άφνειον καὶ ὀλβίαν² Κόρινθο, καθédρα των Δωριέων, γίνονται και στους υπόλοιπους επινίκιους ύμνους. Η προτίμηση αυτή του Θηβαίου ποιητή προς την Κόρινθο δεν έχει σχέση μόνο με τη δωρική του καταγωγή, αλλά απορρέει και από την ιδιαίτερη αίγλη

και λαμπρότητα των πανελλήνιων αγώνων (Νεμείων και Ισθμίων) και την κορύφωση της ακμής της Κορίνθου, η οποία αναδεικνύεται σε μian από τις τρεις μεγαλύτερες δυνάμεις της Αρχαίας Ελλάδας.

Η ἀμφιθάλασος Κόρινθος με την πανελλήνια ακτινοβολία, τον πρωταγωνιστικό της ρόλο στην πολιτική εξέλιξη της Αρχαιότητας και την αποικιακή της δραστηριότητα υψώνεται, από την πινδαρική μούσα, σε περίοπτη θέση, εφάμιλλη της Θήβας, γενέτειρας του ποιητή, της Αίγινας και των μεγάλων σικελικών πόλεων, με προεξάρχουσα την πόλη των κλεινών Συρακουσών, αποικία των Κορινθίων.

Παράλληλα προς την Κόρινθο, μια σειρά κορινθιακών πόλεων που διαδραμάτισαν ουσιαστικό ρόλο στην ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, όπως η Σικυών³, η Πελλήνη⁴, οι ἑὺκτίμε-

1. Βλ. Αναστ. Στέφος, «*Η κορινθιακή τοπωνυμία στους Επίνικους του Πινδάρου*», *Δελτίο Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών*, 9 (1992), σ.σ. 13-20.

2. *Ολυμπιόν. XIII*, 3-5.

3. *Ολυμπιόν. XIII*, 109, *Νεμ. IX*, 1, 53-X, 43, *Ισθμ. IV*, 28.

4. *Ολυμπιόν. VII*, 86-IX, 98-XIII, 109, *Νεμ. X*, 44.

νες Κλεωνές⁵, ο Φλειοῦς⁶ και η Στυμφαλία, αναδύονται από τις εξαιρετες πινδαρικές συνθέσεις, που αποτελούν το αποκορύφωμα της ποιητικής τέχνης στην αρχαία ελληνική ποίηση.

Συγκεκριμένα, η περιοχή της Στυμφαλίας αναφέρεται ικανοποιητικά στον VI Ολυμπιονικό, Ἀγῆσια Συρακουσίῳ ἀπήνῃ, που συνέθεσε ο ποιητής για τον Αγησία το Συρακούσιο, γιο του Σωστράτου, από το διάσημο γένος των Ιαμιδίων, ο οποίος το 468 π.Χ. νίκησε στην Ολυμπία με απήνη (άρμα συρόμενο από ημιόνους). Ο ύμνος αυτός, που αποτελείται από 5 στροφές και ισάριθμες αντιστροφές και επωδούς, με σύνολο στίχων 105, είναι από τα ωραιότερα δημιουργήματα της πινδαρικής ποίησης και διακρίνεται για τον υψηλό και πηγαίο λυρισμό καθώς και για την πλαστικότητα και τη χάρη της δημιουργικής φαντασίας· εκτελείται δε, για πρώτη φορά, στην πόλη Στύμφαλο⁷, στους πρόποδες της Κυλλήνης, κοιτίδα του μητρικού γένους του Αγησία⁸.

Στο εξαιρετο προοίμιο, με τη λαμπρή απαρχή, ἀρχομένου δ' ἔργου πρόσωπον χρῆ θέμεν τηλαυγές⁹ (3-4), ο Πίνδαρος εγκωμιάζει το νικητή και τον επαινεί με όλες της ιδιότητές του, ως Ολυμπιονίκη, ιερέα Ιαμίδη, στο μαντικό βωμό του Δία στην Πίσσα, και συνοικιστή¹⁰ των ἐνδοξων Συρακουσών. Η εὐνοια των θεών χαρίζει αυτά τα αγαθά στο Σωσαστρίδη Αγησία, τον οποίο ο ποιητής παραβάλλει προς τον Αμφιάραο, γαμπρό του Αδράστου, γενναίο μαχητή και δεινό μάντη - ἀμφότερον μάντιν τ' ἀγαθὸν καὶ δουρὶ μάρνασθαι¹¹ (17)-, ο οποίος καταπόθηκε από τη γη μαζί με το άρμα του στην εκστρατεία των Επτά επί Θήβας (στίχ. 1-21).

Ανατρέχει έπειτα ο Πίνδαρος, με τη βοήθεια του Φίντη, ηνίοχου του Αγησία, στο μυθικό γέναρχη των επιφανών Ιαμιδών¹² - οι οποίοι ήταν από παλιά ιερείς και μάντιες στην Ολυμπία -, τον Ἴαμο, το γιο του Απόλλωνα και της ωραίας Ευάδνης, εγγονό του Ποσειδώνα και της Πιτάνης¹³, ο οποίος έλαβε από τον πατέρα του τη μαντική τέχνη και ίδρυσε, με δική του εντολή, το μα-

5. Ολυμπιον. Χ, 30 -Πρβλ. **Ιλιάς**, Β 570.

6. **Νεμ.** VI, 44.

7. Στύμφα(η)λος (ή, ό). Αρχαία πόλη της Αρκαδίας και τώρα της Κορινθίας, σημαντικό στρατιωτικό σημείο διάβασης στην Αργολίδα και Σικωννία. Ιδρυτής και επώνυμος ήρωας φέρεται ο Στύμφαλος, γιος του Ελάτου, εγγονός του Αρκάδος. Στην πόλη υπήρχε ιερό και άγαλμα της Αρτέμιδος και ετελείτο ειδική εορτή για τη Στυμφαλία Αρτεμη. Βλ. Πανσ. VIII, 22, 1-9, 4, 16-17. Πρβλ. Κ. Γαλάνη, **Η Στυμφαλία**, (ιστορική μελέτη), Άργος 1901 και Δελτίο Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών, 17-18 (1995). Σπ. Μιχόπουλον: **Στυμφαλία** (Μυθολογία και Προϊστορία), Κορινθιακό Ημερολόγιο "**Άχροκόρινθος**" Αθήνα 1956 και Hector Williams: Ανασκαφές στη Στυμφαλία. "**Αίπυτος**" 8-9 (1995).

8. Βλ. Παν. Λεκατσά, **Πίνδαρος**, μετάφραση και ερμηνευτικά, Δάφρος, Αθήνα 1960, σ.σ. 87-89.

9. Πρβλ. **Πυθιον** I, 1, Χρυσέα φόρμιγξ, "Απόλλωνος...

10. Οι αποστελλόμενοι για ισοικισμό σινοδεύονταν από μάντιες· και γνωρίζοιμε το όνομα του Λάμπωνα, στην ίδρυση των Θουρίων (444 π.Χ.).

11. Πρβλ. Γ 179.

12. Πολλοί μελετητές, όπως ο Wilamowitz (**Pindaros**, Berlin, 1922, 1966) υποστηρίζουν ότι ο Πίνδαρος ενδεχομένως είχε υπόψη του το παλαιό επικό ποίημα των Ηλείων, "**Ίάμου γοναί**".

13. Κόρη του Ενυότα, νύμφη επώνυμη της Πιτάνης, ενός από τα έξη πολύμορφα που αποτέλεσαν τη Σπάρτη (Ηροδ. III, 55). Η κόρη της Ευάδνης, προοίμτωρ των Ιαμιδίων, είναι άλλη από την ομόνυμη γυναίκα του Καπενέως. Ενριπ. **Ικέτ.** 985 κ.ε.

ντείο της Ολυμπίας (στίχ. 22-76).

Ο θαυμάσιος μύθος αναφέρεται διεξοδικά στη λακωνική πολιτεία Πιτάνη, κοντά στον Ευρώτα ποταμό, όπου η επώνυμη νύμφη γέννησε από τον έρωτα του Ποσειδώνα την *ἰοπλόκαμον* κόρη Ευνύδη και έστειλε αμέσως το βρέφος στον Αΐπυτο, γιο του Ελάτου, βασιλιά της Φαισάνης, που το μεγάλωσε¹⁴. «*ὁς ἀνδρῶν Ἀρκάδων ἄνασσε Φαισάνα, λάχε τ' Ἀλφεὸν οἰκεῖν*» (34).

Ο θεός όμως πλησίασε και αυτή την κόρη, που γνώρισε τη «γλυκιά Αφροδίτη» στην αγκαλιά του Απόλλωνα¹⁵. «Δε διέφυγε όμως την προσοχή του Αΐπυτου ως το τέλος ότι αυτή έκρυπτε γόνο θεϊκό. Έτσι, αφού σκέφτηκε ώριμα και κατέπνιξε μέσα του την ανείπωτη οργή από το γεγονός, πηγαίνει στους Δελφούς για να συμβουλευτεί το μαντείο για την αβάσταχτη συμφορά» (36-38).

Εν τω μεταξύ, στη διάρκεια της απουσίας του Αΐπυτου, η Ευνύδη, αφού έβγαλε την περικαλλή ζώνη της και άφησε κάτω την αργυρή υδρία, γέννησε, σε κάποια λόχημ σκιερή, με τη βοήθεια του χρυσόκομη θεού που έστειλε τη φιλόφρονη Ειλείθια και τις Μοίρες, τον καρπό του θεϊκού έρωτά της, τον Ίαμο, (*θεόφρονα κοῦρον*, 39) και τον εγκατέλειψε με λύπη εκεί. δύο όμως γλαυκόφθαλμοι όφεις¹⁶ ανέθρεψαν το βρέφος, με θεϊκή εντολή, με γλυκό μέλι¹⁷. Επιστρέφοντας ο Αΐπυτος, φωτισμένος από την αποκάλυψη του μυστικού θεού έρωτα, αναζητεί επίμονα το παιδί που γέννησε η Ευνύδη, διακηρύσσοντας πως είναι τέκνο του Φοίβου, πως θα γινόταν ο εξοχότερος μάντης και

η γενιά του δε θα αφανιζόταν ποτέ. Όλοι, όμως, οι συμπολίτες του ορκίζονταν πως ούτε είδαν ούτε άκουσαν τίποτε για το νεογέννητο παιδί, που είχε γεννηθεί πριν από πέντε μέρες και βρισκόταν στην κατάπυκνη λόχημ, όπου πολύχρωμοι μενεξέδες (*ἴα*¹⁸) έβρεχαν το απαλό του σώμα με χρυσές ολόπορφυρες ακτίνες - με αποτέλεσμα να πάρει το αθάνατο αυτό όνομα Ίαμος.

Όταν ο Ίαμος έφτασε στην εφηβική ηλικία και η φωνή της συνείδησής του κέντριζε τη φιλοτιμία του, κατεβαίνει μια νύχτα στον Αλφειό¹⁹ ποταμό και επικαλείται τους θεϊκούς του προγόνους, τον Ποσειδώνα, τον ευρυσθενή θεό, και τον τοξοφόρο Απόλλωνα, προστάτη της θεόκτιστης Δήλου, ζητώντας να του δώσουν ένα τιμημένο αξίωμα - λειτούργημα για το καλό των άλλων (*λαοτρόφον τιμάν*). Τότε, μέσα στην υποβλητική σιωπή της νύχτας, ακούστηκε η αλάνθαστη φωνή του πατέρα του Απόλλωνα να τον οδηγεί στον Κρόνιο λόφο της Ολυμπίας, χορηγώντας του το διπλό θησαυρό της μαντικής: την ικανότητα να ακούει τη θεϊκή φωνή του πρώτα και ύστερα, -όταν θα έλθει σ' αυτό τον τόπο, που θα γίνει ο πιο πολυσύχναστος, ο Ηρακλής, ο σεμνός βλαστός των Αλκειδών, για να εγκαθιδρύσει την εορτή των μεγάλων πανελληνίων αγώνων (*πλειστόμυθρον τεθμόν*)- ο Ίαμος θα ιδρύσει στο βωμό του Δία το μαντείο της Ολυμπίας. Και από το χρόνο αυτό ύστερα, θα γίνει ενδοξότατο, σ' όλη την Ελλάδα, το ιερατικό γένος των Ιαμιδών²⁰.

Στη συνέχεια, εξαίρει ο ποιητής και το εκμητρές γένος του Αγησία, που καταγόταν από τη

14. Η γνήσια εκδοχή, που την ευπρεπίζει ο Πίνδαρος, είναι ότι το βρέφος είχε εκτεθεί και το βρήκε ο Αΐπυτος.

15. Βλ. Anast. Stéfos, *Apollon dans Pindare, «Les amours d' Apollon»*, 42, κ.ε., Athènes 1975.158

16. *Δράκοντες*, αδελφοί της Γαίας, με μαντική ικανότητα (Πρβλ. Εμφ. Ύμν. 23)

17. Για την προσφικτική δύναμη του μελιού, πρβλ. *Ύμνος Ομηρ. Ερμ.*, 560.

18. Πρβλ. Θεοφρ. *Ιστορία των φυτών*, vi, 82. Ο Πίνδαρος παίζει ετιμολογικά ανάμεσα στις λέξεις *ἴος* και *ἴον*. Βλ. Jac. Duchemin, *Dindare, poète et prophète*, Paris 1955, σ.σ. 242-243.

19. Πρβλ. μυητική κάθοδο του Πέλοπα, *Ολυμπ. I*, 71 κ.ε.

20. Πρβλ. Ηροδ. V, 44, IX, 33, Τεισαμενός ο Αντιόχου, Κλυτιάδης, το γένος Ιαμίδης και IV, 147, VI, 52, Τεισαμενός ο Θηβκίος. Βλ. G. Méautis, *Pindare le Dorien*, Neuchatel, 1962, σ.σ. 191-201.

Στύμφαλο, πόλη της Αρκαδίας, και είχε προς τους Θηβαίους συγγένεια. Η νύμφη Μετώπη, κόρη της Στυμφάλου, ήταν γυναίκα του βοιωτικού ποταμού Ασωπού και κόρη του ήταν η ιπτική (πλήξιππος) Θήβα, η πατρίδα του ποιητή (στιχ. 77-91).

Κατόπιν ο ποιητής επανέρχεται στους επαίνοους του Αγησία και αναδεικνύει τη φιλία του προς τον Ιέρωνα, ορθόβουλο τύραννο (*ἄρτια μηδόμενον*) και βασιλέα των Συρακουσών (92 κ.ε.), πόλη που στο παρελθόν δέχθηκε φιλόξενα τον ποιητή. Ο ύμνος κλείνει με ευχή στο θεό Ποσειδῶνα (*δέσποτα ποντομέδων... χρυσалаκάτοιο πόσις Ἀμφιτρίτας*) κύριο της θάλασσας, που θα διασώσει ο νικητής, να δίνει σ' εκείνο γαλήνιο ταξίδι και στον ποιητή τη χάρι να αυξάνει το γλυκό λουλούδι (*εὐτερπές ἄνθος*) των ύμνων του (103-105).

Από τη σύντομη αυτή ανάλυση του ύμνου επισημαίνουμε κυρίως τα σημεία εκείνα που έχουν ιδιαίτερη σχέση με τη Στυμφαλία. Έτσι, στο τέλος της δ' αντιστροφής, αναφέρεται ότι στη νίκη του Αγησία συνήργησε και ο αγγελιοφόρος των Ολύμπιων (*θεῶν κήρυκα*), Κυλλήνιος Ερμής, ο αγώνιος θεός, εισακούοντας τις ικεσίες των Στυμφαλίων ανδρῶν, από το μητρικό γένος του νικητή. Ο Ερμής αποκαλείται Κυλλήνιος²¹, γιατί γεννήθηκε σε βαθύσκιο άντρο του όρους Κυλλήνη, λίκνο του θεού. λέγεται, επίσης, ἑναγώνιος²², θεός προστάτης των αγώνων, *ὃς ἀγῶνας ἔχει μοῖραν τ' ἀέθλων, Ἀρκαδίαν τ' εὐάνορα τιμᾶ* (79-80), και τιμάται με ευσέβεια, με πολλές και ιερές θυσίες, από τους Στυμφαλίους, ώστε να παρέχει μαζί με τον υπέρτατο Δία την ευδαιμονία στον Αγησία. Νύμφη της Στυμφαλίας

και μητέρα της μητέρας του είναι η Μετώπη (*ματρομάτωρ ἐμὰ Στυμφαλῖς, εὐανθῆς Μετώπα*) (84)), μητέρα της νύμφης Θήβας, επώνυμη της γενέτειρας του ποιητή πολιτείας.

Ηθελήμενα εδώ ο ποιητής ταυτίζει τη Μετώπη, κόρη του αρκαδικού ποταμού Λάδωνα, - παρὰ ποταμοῦ του Αλφειού, που πηγάζει από τη Στυμφαλία, - με τη βοιωτική νύμφη Μετώπη, γυναίκα του βοιωτικού ποταμού Ασωπού²³, απ' όπου γεννήθηκε η επώνυμη των Θηβῶν νύμφη Θήβη, για να συνδέσει περίτεχνα τις δύο δωρικές πόλεις και ιδιαίτερα το νικητή με την περιώνυμη πατρίδα του.

Ακόμη, ο ποιητής παρακινεί τον Αινεία το χοροστάτη (διδάσκαλο και αρχηγό του χορού) να δώσει το παράγγελμα στους αοιδούς, για να υμνήσουν την Παρθενία Ἡρα (στρ. ε', στ. 8 κ.ε.), εξαλείφοντας με τη λάμψη του ύμνου το αρχαίο βοιωτικό όνειδος (*Βοιωτία ὕς*) και εξιμνώντας τις Συρακούσες. Στυμφάλιος, ασφαλώς, είναι ο χοροδιδάσκαλος και ενδεχομένως Ιαμίδης, γιατί το όνομά του είναι αρκαδικό και μιας παραπέμπει στο Στυμφάλιο λοχαγό των Μυρρίων²⁴. Παρθενία λέγεται ἡ Ἡρα - από το Παρθένιον όρος της Αρκαδίας - και λατρευόταν, ως μεγάλη θεά, στη Στύμφαλο, με τρεις επικλήσεις²⁵ - Παρθένιος ἢ Παῖς (ανύπαντρη), Τελεία (παντρεμένη) και Χήρα (διαξενυμένη)-, σε αντίστοιχους τρεις ναούς, που ιδρύθηκαν στη Στυμφαλία από τον Τήμενο, γιο του Πελασγού.

Ο χορός θα ακολουθήσει τον Αγησία στην επιστροφή του στις Συρακούσες, την ιδιαίτερη πατρίδα του, όπου ο ύμνος εκτελείται και πάλι, από την ίδια χορευτική ομάδα, μπροστά στο βασιλιά της

21. Βλ. Αλκαίον, απόσπ. 5 - *Ομηρ. Ὑμν. Ερμ. IV, 580 - XVIII 2-3* - Οδυσ. ω 1 - Πρβλ. Ν. Αντωνίου, "Η σπηλιά του Ερμή στη Ζήρεια και ο μύθος του", *Δελτίο Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών*, 6. (1991), σ.σ. 33-40.

22. Βλ. *Πυθιόν II*, 10.

23. Πρβλ. *Ισθμ. VIII*, 19.

24. Πρβλ. Ξενοφ., *Κύρου Ανάβ. IV, 7, 13-14* και *Ελλην. VII, 3, 1*. Βλ. Φάν. Κωστόπουλος "Στυμφάλιοι και άλλοι Αρκαάδες στην Κύρου Ανάβλιν", *Αίπιτος*, 6-7 (1995), σ.σ. 171-175.

25. *Πανθ. VIII*, 22, 2.

δοξασμένης πόλης και της ιερής Ορτυγίας (αντ. ε'), Ιέρωνα²⁶, φίλο και προστάτη του νικητή, ο οποίος είχε για δεύτερη πατρίδα του την παλαιά κοιτίδα του γένους του, την αρκαδική Στυμφαλία. Κάποιοι, ίσως, από τους προγόνους του Αγησία να συνήργησαν, με τον Κορίνθιο Αρχία²⁷, στην ίδρυση των Συρακουσών. Από την άλλη μεριά, ο ίδιος ο Αγησίας ήταν στην υπηρεσία του Ιέρωνα και είχε συμπράξει στα πολεμικά κατορθώματα του τυράννου²⁸, ενώ δεσμοί φιλίας και προστασίας συνέδεαν τον κυβερνήτη με τον ιερέα - πολεμιστή, «με φιλοφροσύνη ευγενή είθε να δεχθεί του Αγησία το θρίαμβο, ο οποίος, στην πατρίδα του τις Συρακούσες, έρχεται από την άλλη πατρίδα, από τα Στυμφάλια τείχη, αφήνοντας τη μητέρα του, την κτηνοτρόφο Αρκαδία» (99-100). Ο νικητής εγκαταλείπει τώρα τη μια πατρίδα του για να μεταβεί στην άλλη· αλλά δύο πατρίδες (δύο ἄγκυραι) είναι πολύτιμη τύχη στην αστασία του ανθρώπινου βίου. «Ποιος θα πει ότι σε χειμωνιάτικη νύχτα το γρήγορο καράβι που το κρατούν δύο άγκυρες, από την πρύμνη και την πλώρη, δεν είναι πιο ασφαλισμένο;» (100-101). "Μακάρι ο Θεός ευγενής να κάνει το βίο ένδοξο (κλυτὰν αἶσαν) στους πολίτες των Συρακουσών και της Στυμφάλης" (102). Η εικόνα της άγκυρας ανακαλεί στη φαντασία του ποιητή την

εικόνα της θάλασσας και του ενάλιου θεού Ποσειδώνα, με την επίκληση του οποίου τελειώνει ο ύμνος.

Ολοκληρώνοντας, υπογραμμίζουμε ότι ο Αγησίας κατέχει σημαντική θέση στην πατρίδα του, τις Συρακούσες, αρχαία αποικία των Κορινθίων, και γι' αυτό απαθανατίζεται εξόχως με το μεγαλόπρεπο πινδαρικό Επίνικο. Παράλληλα, εξιμνείται, στον ύμνο αυτό, και η δεύτερη πατρίδα του, η Στυμφαλία, στις υπώρειες της Κυλλήνης. Οι δύο πατρίδες του νικητή συνδέονται με το ιερατικό αξίωμα των Ιαμιδών, που ιερούργησαν στο βωμό του Δία στην Ολυμπία, ασκώντας τη μαντική με τα έμπυρα των θυσιών (έμπυρομαντεία)· έμμεσα, οι Ιαμίδες συνάπτονται και με το ιερατικό αξίωμα των Δεινομενιδών, προγόνων του Ιέρωνα, ο οποίος ασκεί την ιερωσύνη της Δήμητρας και της Περσεφόνης²⁹, σεβόμενος τη δύναμη του Αϊτναίου Διός³⁰, που λατρεύεται στην Αίτνα.

Συγχρόνως, ο ποιητής εμπνέεται από τη θαλασσινή εικόνα του πλοίου για να μακαρίσει τον όλβιο νικητή με τις δύο πατρίδες, συνδέοντας έτσι αριστουργηματικά τη Σικελία με την Κορινθία, και κυρίως τις Συρακούσες με τη Στυμφαλία, ονομαστές δωρικές πόλεις που εξιμνούνται δεδόντως από το Δωριέα ποιητή.

26. Ο Ιέρων Α, δευτερότοκος γιος του Δεινομένη από τη Γέλα, βασίλευσε από 477-466 π.Χ. Ως κυβερνήτης χαράσσεται ικανότατος και πρῶτος, τιμώντας το δῆμο, μολοντί θεωρεῖται ὡς θεσπίσας πρῶτος, τὴν κατασκοπεῖα (ὠτακουστές)· ἦταν, ἐπίσης, φιλόγνηρος καὶ τὸν πλοῦτο τὸν ἀποδεικνύουν, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ τὰ λαμπρὰ νομίσματα. Υποστήριξε τοὺς ποιητὲς, μουσικοὺς καὶ γενικά πνευματικοὺς ἄντρες πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους προσκλήθηκαν καὶ ἐμείναν πλησίον τὸν στὴν Αἶτνα (μετονομασία τῆς Κατάνης), ὅπως ὁ Σιμωνίδης, Βακχινίδης, Πίνδαρος, Εὔχαρμος, Ξενοφάνης, Αἰσχύλος. Ο Ἰὸς Ολυμπιονίκης καὶ οἱ τρεῖς πρῶτοι Πινθόνικοι τὸν Πινδάρου καθὼς καὶ ἡ τρίτῃ ὠδή του Βακχινίδῃ εἶναι ἀφιερωμένοι στὸν Ιέρωνα.

27. Βλ. Αναστ. Στέφος, "Συρακούσας δὲ Ἀρχίας ἐκ Κορίνθου ᾤκισε...", *Δελτίο Ἰδρύματος Κορινθιακῶν Μελετῶν*, 6. (1991), σ.σ. 9-16.

28. Σύμφωνα με τὰ Σχόλια (265) ὁ Αγησίας σκοτώθηκε σε κάποια ἀπὸ τὶς ἐπαναστάσεις ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ θάνατο τοῦ Ιέρωνα (466 π.Χ.)

29. Βλ. Σχόλιο 158^ο.

30. Πρβλ. Νεμ. Ι, 6.

Κατερίνα Μιχοπούλου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΞΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ

"NEMEA" και "ΣΤΥΜΦΑΛΙΑ" Δύο ποιήματα στα "Τρόπαια" του Heredia

Σε μια συντροφιά γάλλων, που βρεθήκαμε πριν από καιρό με κάποιους φίλους, μας είπαν ότι γνώριζαν την πατρίδα μας τη Στυμφαλία από τον Ηρακλή που σκότωσε εκεί τις Στυμφαλίδες Όρνιθες. Ένας μάλιστα από τους γάλλους της παρέας, μας διηγήθηκε ότι στα παιδικά του χρόνια, θέλοντας να μοιάσει του Ηρακλή που τον θαύμαζε πολύ για τους άθλους του, είχε αποπειραθεί να ξεκάνει με μια σφεντόνα τις πάπιες του πάρκου της γειτονιάς του, στο Παρίσι, παίρνοντάς τις για τις Στυμφαλίδες όρνιθες, αλλά τον εμπόδισαν οι φύλακες και παρά λίγο να του τις "βρέξουν" κιόλας.

Ένας άλλος πιο ενημερωμένος στα φιλολογικά, μας είπε ότι ο γάλλος ποιητής Ερεντιά έχει γράψει ποίημα με τίτλο "Στυμφαλία" που περιλαμβάνεται στη, μεγάλης ποιητικής γοητείας, συλλογή των σονέτων του "Τα Τρόπαια" ("Les Trophées").

Κράτησα την πληροφορία και ύστερα από καιρό αναζήτησα και βρήκα στη Μπενάκειο Βιβλιοθήκη της Βουλής τη συλλογή του Ερεντιά. Πρόκειται για ένα βιβλίο 254 σελίδων μικρού σχήματος που περιλαμβάνει 118 σονέτα και ολιγάριθμα μεγαλύτερα ποιήματα. Είναι παρισινή και πλούσια διακοσμημένη έκδοση του 1893 και στο εξώφυλλο γράφει: "LES TROPHEES – Par Jose-Maria De Heredia- De l' Academie Francaise – PARIS – Librairie Alphonse Lemerre".

Ο Ιωσήφ – Μαρία Ντε Ερεντιά (1842-1905) όπως είναι ολόκληρο το όνομά του – είναι Κουβανικής καταγωγής – είναι ένας από τους σημαντικούς γάλλους ποιητές του περασμένου αιώνα και υπήρξε μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας. Είναι από τις ηγετικές μορφές της κίνησης των Παρνασσιστών και όπως διάβασα σε κάποια σχόλια, είναι έξοχος χειριστής του σονέτου και στα ποιήματα αυτού του είδους δίνει αισθητά τεχνουργημένη και επιμελημένη μορφή. Τα δεκατετράστιχα αυτά, ηρωικά κατά κανόνα ποιήματα που γι' αυτό και τα ονομάζει "Τρόπαια", αποτελούν ένα είδος έμμετρης και βέβαια συνοπτικής ανασκόπησης της ιστορίας του κόσμου που εκτείνεται από τη μυθική εποχή και την αρχαιότητα μέχρι την Αναγέννηση.

Μιλώντας ο ίδιος για τα ποιήματά του σε επιστολή που προτάσσει στο βιβλίο, αντί προλόγου προφανώς και που απευθύνει στο φίλο του και δάσκαλό του, Leconte de Lisle, έναν από τους κορυφαίους γάλλους ποιητές της εποχής του, λέει ότι: "τα ποιήματά μου γεννήθηκαν ένα-ένα σαν καρποί αλυσίδας που μας ενώνουν με τον περασμένο ήδη μακρινό καιρό" και καταλήγει: "Επιτρέψτε μου να ευχηθώ σε σας και σε όσους ξεφυλλίσουν αυτές της σελίδες να πάρουν διαβάζοντας τα ποιήματά μου, τόση ευχαρίστηση όση είχα εγώ όταν τα έγραφα".

Αμέσως μετά σε προϋδεάζει για τα επόμενα με το ποίημα "L' oubli" (Λήθη). Σ' αυτό μιλάει: "για κάποιο αρχαίο ναό που κείται σε ερείπια στην κορυφή ενός ακρωτηρίου, όπου ο θάνατος ανικαίηψε μέσα στο χόμα τους μαρμαρίνους θεούς και τους χρυσοχάλκινους ήρωες και τώρα τη

δόξα τους τη σαβανώνει η χλόη που προσπαθεί ανώφελα να φτιάξει μια καινούρια άκανθα στο σπασμένο κιονόκρανο".

Ξεφυλλίζοντας λοιπόν το βιβλίο είδα με έκπληξη ότι το πρώτο ποίημα μετά τη "Λήθη" έχει τίτλο "NEMEE" (Νεμέα) και ακολουθεί αμέσως το "STYMPHALE" (Στυμφαλία) ενώ και των άλλων ποιημάτων τα θέματα αναφέρονται "σαν κρίκοι αλυσίδας" όπως λέει, σε θεότητες και πρόσωπα της Ελληνικής Μυθολογίας, όπως στους Κενταύρους και τους Λαπίθες, τον Ιάσονα και τη Μήδεια, τον Περσέα και την Ανδρομέδα, την Άρτεμη, τις Νύμφες, τον Πάνα, τον Ερμή κ.α.

Οφείλω να εξηγήσω εδώ ότι τα ποιήματά "NEMEE" και "STYMPHALE" δεν μιλούν όπως εκ πρώτης όψεως μπορεί να υποθέσει κανείς για τους ιστορικούς αυτούς τόπους, αλλά για τους αντίστοιχους άθλους του Ηρακλή που έγιναν εκεί, δηλαδή για το Λέοντα της Νεμέας και τις Στυμφαλίδες όρνιθες.

Στα σονέτα αυτά αποκρυσταλλώνονται οι φευγαλές στιγμές που ο Ηρακλής καταβάλλει το λιοντάρι και τοξεύει τις όρνιθες. Τις ίδιες φευγαλές στιγμές κάποιος αρχαίος τεχνίτης απεικόνισε σε Αθηναϊκό αμφορέα τον 6ο αιώνα π.Χ. (Στυμφαλίδες όρνιθες) και κάποιος νεότερος τον 6ο μ.Χ. αιώνα σε ασημένιο πινάκιο (Λιοντάρι της Νεμέας).

Ο ποιητής που και στα δύο ποιήματα υμνεί τον άθλου του αυτού ήρωα χρησιμοποιεί πλούσια εκφραστικά μέσα και ολοκληρώνει την ομορφιά και των δύο με τους τρεις, ιδιαίτερα αξιοπρόσεχτους, τελευταίους στίχους του καθενός.

Διάβασα ότι μερικά από τα σονέτα του, που η θεματική τους αντλείται από την ελληνική μυθολογία, μεταφράστηκαν στα ελληνικά από τον Ι. Γρυπάρη και τον Γ. Σημηριώτη. Είχα την ελπίδα ότι μέσα σ' αυτά θα ήταν και εκείνα για τη Στυμφαλία και την Νεμέα. Δυστυχώς δεν τα βρήκα. Έτσι παρακάλεσα τον κορίνθιο λόγιο κ. **Βασ. Ι. Λαζανά**, που εκτός των άλλων ενασχολήσεών του με τα ελληνικά γράμματα καταγίνεται και σε μεταφράσεις ξένων ποιημάτων στην ελληνική, να μεταφράσει αυτά τα σονέτα και μου έκανε τη χάρη. Παραθέτω τις μετάφρασεις καθώς και το γαλλικό κείμενο σε φωτοτυπία, με τη βεβαιότητα ότι θα έχουμε μια πλήρη νοηματική προσέγγιση στο περιεχόμενο των ποιημάτων και την ελπίδα ότι θα χαρούμε και την ποιητική ομορφιά τους σε όποιο βαθμό τούτο το κατορθώνουν οι μεταφράσεις ποιητικών κειμένων και στην προκειμένη περίπτωση σονέτων, όπου η ιδιότυπη τεχνική τους κάνει τη μετάφραση ακόμη πιο δύσκολη.

Ενδιαφέρον είναι να αναφερθεί ακόμη ότι με τον Ερεντιά είχε ασχοληθεί και ο Καρυωτάκης. Δεν ξέρουμε αν είχε μεταφράσει ποιήματά του, είναι όμως σίγουρο ότι το Μάρτιο του 1916 είχε κάνει διάλεξη για τον Ερεντιά στην αίθουσα του Συλλόγου Εμποροϋπαλλήλων. Στα "Απαντά" του (Φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης τομ. Β' σελ 277) διαβάζουμε ότι "καθώς έλεγε ο ίδιος, προτίμησε τέτοιο θέμα ομιλίας, πρώτα πρώτα γιατί ο ποιητής αυτός δεν είχε γράψει πολλά ποιήματα, κι επομένως δε 'θ' ασχολείτο πολύ διαβάζοντάς τα, κι έπειτα γιατί το όνομα Jose Maria de Heredia φαινόταν σ' αυτόν πολύ χτυπητό και κατάλληλο για να τραβήξει πλήθος ακροατές. Οπωσδήποτε η ομιλία του αυτή είχε αρκετή επιτυχία, μολονότι την ετοίμασε βιαστικά σε 15 μέρες, διαβάζοντας τα σχετικά βοηθήματα που είχαν την καλοσύνη να του υποδείξουν ο Παλαμάς και ο Στεφ. Δάφνης".

Σε μας πέρα από όλα αυτά τα ποιητικά και μη και την ευχαρίστηση που εύχεται ο ποιητής να πάροουμε διαβάζοντας τα ποιήματά του, μένει και η ικανοποίηση ότι η μικρή πατρίδα μας η ιδιαίτερη, είναι γνωστή και έξω από τα σύνορα της Ελλάδας.

NÉMÉE

DEPUIS que le Dompteur entra dans la forêt
En suivant sur le sol la formidable empreinte,
Seul, un rugissement a trahi leur étreinte.
Tout s'est tu. Le soleil s'abîme et disparaît.

A travers le liailier, la ronce et le guéret,
Le pâtre épouvanté qui s'enfuit vers Tirynthe
Se tourne, et voit d'un œil élargi par la crainte
Surgir au bord des bois le grand fauve en arrêt.

Il s'écrie. Il a vu la terreur de Némée
Qui sur le ciel sanglant ouvre sa gueule armée,
Et la crinière éparse et les sinistres crocs;

Car l'ombre grandissante avec le crépuscule
Fait, sous l'horrible peau qui flotte autour d'Hercule,
Mêlant l'homme à la bête, un monstrueux héros.

*Παράσταση Ηρακλή με το λιοντάρι της Νεμέας σε ασημένιο πινάκιο του δυν. μ.Χ. αιώνα.
(Cabinet des Médailles, Παρίσι).*

Νεμέα

Απ' τη στιγμή που ο Δαμιαστής στο δάσος μέσα θα εισχωρήσει
ακολουθώντας τα ίχνη του θηρίου τα τρομερά,
ένας άγριος βρυχηθμός, που είχε αιφνίδια αντηχήσει
το άρπαγιά του από τον Ηρακλή προδίδει. Ο ήλιος γέρνει: τα πάντα σιωπηλά.

Και τρομαγμένος ο βοσκός, ευθύς αμέσως, θα γυρίσει
και πάλι για την Τίρυνθο ανάμεσα στα βάτα τα πυκνά.
Με βόφον απερίγραπτο, με δέος είχε αντικρύσει
το θηρίο να στέκεται ορθό στα πόδια του τα πιονά.

Και φώναξε. Είχε ιδεί το άγριο θηρίο που τό 'τρεμε η Νεμέα
ως άνοιγε στον προρφυρό ουρανό το πανοπλό του στόμα.
Η χαίτη απλωμένη γύρω του· απαίσια των δοντιών η θέα!

Το φως υποχωρούσε. Σκιές εσκέπαζαν τα πάντα γύρω
και η λεοντή ανέμιζε γύρω απ' τον Ηρακλή το σώμα.
Θηρίο και άνθρωπος συγχέονταν· ένας θηριώδης ήρωας!

(Μετάφραση: Βασ. Ι. Λαζανάς)

STYMPHALE

Et partout devant lui, par milliers, les oiseaux,
De la berge fangeuse où le Héros dévale,
S'envolèrent, ainsi qu'une brusque rafale,
Sur le lugubre lac dont clapotaient les eaux.

D'autres, d'un vol plus bas croisant leurs noirs réseaux
Frôlaient le front baisé par les lèvres d'Omphale,
Quand, ajustant au nerf la flèche triomphale,
L'archer superbe fit un pas dans les roseaux.

Et dès lors, du nuage effarouché qu'il crible,
Avec des cris stridents plut une pluie horrible
Que l'éclair meurtrier rayait de traits de feu.

Enfin, le Soleil vit, à travers ces nuées
Où son arc avait fait d'éclatantes trouées,
Hercule tout sanglant sourire au grand ciel bleu.

Ο Ηρακλής τοξεύει της Στυμφαλίδες όρνιθες. Αθη-
ναϊκός αμφορέας από το Βούλτσι (Vulci) Ετρουφίας.
Μέσα βον π.Χ. αιώνα. (Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο).

Στυμφαλία

Κι από ψηλά απ' το όρος ο Ηρακλής κατηφορίζει
κι' ευθύς χιλιάδες τα πουλιά, σμήνος πανάγριο, τρομερό
από τη λίμνη πέταξε σαν άνεμος αιφνίδιος που σφυρίζει
κι' αναταράχτηκε και πάφλασε της λίμνης το νερό.

Και σμήνος άλλο με διχτυωτά φτερά, το μέτωπο εγγίζει
αυτό που η Ομφάλη είχε φιλήσει έναν καιρό,
ενώ το τόξο του με βέλη φονικά ο ημίθεος οπλίζει
ανάμεσ' απ' τις καλαμιές· και είναι το πάθος του ανήλεο, φοβερό.

Και να, έντρομα τα πλήθη των πουλιών δρομιζουν
άγρια κροδύωντας· ενώ ακατάπαντα τα βέλη
πουι πέφτουν σαν βροχή, τη φρίκη και τον όλεθρο σκορπίζουν.

Τέλος ο ήλιος ανάμεσα από τη θαμπή νεφέλη
πουι ξέσχισαν τα βέλη του, τον Ηρακλή αιμόφυρτο αντικρύζει.
Όμως αυτός το γαλανό ουρανό μ' ένα χαμόγελο ατενίζει.

(Μετάφραση: Βασ. Ι. Λαζανάς)

νημονεύετε Οδυσσέα Ελύτη

«Σε
χώρα
μακρινή
και
αρυτίδωτη
τώρα
πορεύομαι»

Πίνοντας ήλιο Κορινθιακό

Πίνοντας ήλιο κορινθιακό
Διαβάζοντας τα μάρμαρα
Δρασκελίζοντας αμπέλια θάλασσες
Σημαδεύοντας με το καμάκι
Ένα τάμα ψάρι που γλιστρά
Βρήκα τα φύλλα που ο ψαλμός του ήλιου αποστηθίζει
Τη ζωντανή στεριά που ο πόθος χαίρεται
Ν' ανοίγει.

Πίνω νερό κόβω καρπό
Χώνω το χέρι μου στις φυλλωσιές του ανέμου
Οι λεμονιές αρδεύουνε τη γύρη της καλοκαιριάς
Τα πράσινα πουλιά σκίζουν τα όνειρά μου
Φεύγω με μια ματιά
Ματιά πλατιά όπου ο κόσμος ξαναγίνεται
Όμορφος από την αρχή στα μέτρα της καρδιάς.

(Από τη συλλογή "Ήλιος ο πρώτος")

ΟΙ ΔΙΚΟΙ ΜΑΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ

ΚΩΣΤΑΣ
ΠΑΝΙΆΡΑΣΟ ανεικονικός
ζωγράφος
των θαλασσινών τοπίων

Ο Κώστας Πανιάρας είναι ένας φίλος "από τα παλιά". Γεννήθηκε στο Κιάτο και είναι γιος του αείμνηστου Γιάννη Πανιάρα που για πολλά χρόνια ήταν δήμαρχος Κιάτου. Σπούδασε νομικά και ο πατέρας τον τον προόριζε για δικηγόρο, αλλά δεν έγινε. Ακολούθησε το δικό του δρόμο. Έγινε ζωγράφος και μάλιστα "γνωστός" από πολύ νωρίς, ως ένας από τους κύριους εκπροσώπους της γενιάς του.

Τα πρώτα μαθήματα ζωγραφικής τα πήρε από τον Ερρίκο Λεκό και μετά σπούδασε στη Σχολή Καλών Τεχνών με καθηγητή το Γιάννη Μόραλη, ενώ συγχρόνως πήρε μαθήματα και από την Ελένη Ζογγολοπούλου.

Το 1956, μετά την πρώτη ατομική του έκθεση στην Αθήνα, έφυγε για το Παρίσι, όπου σπούδασε λιθογραφία στην Ecole des Beaux Arts, ζωγραφική με τον André Lhôte και νωπογραφία και ψηφιδωτο με τον Ino Severini.

Στο Παρίσι έζησε σχεδόν δύο δεκαετίες, με παρατεταμένες ενδιάμεσες διαμονές στην Αμερική, (Νέα Υόρκη) και στην Ασία (Περσία και Άπω Ανατολή).

Στο τέλος της δεκαετίας του 50, από τους πρωτοπόρους Έλληνες καλλιτέχνες της διασποράς, άρχισε να εργάζεται ανεικονικά και αναπτύσσοντας σταδιακά τις ιδέες του, εξακολουθεί με συνέπεια να δίνει μη παραστατικά έργα.

"Η τέχνη του Κώστα Πανιάρα" λένε οι κριτικοί "χαρακτηρίζεται από την ζωηρή χειρονομακή γραφή, από μεγάλη και συνεχή ποικιλία υλικών και γενικά από έντονη κινητικότητα και εφευρετικότητα".

Έχει παρουσιάσει τα έργα του, ζωγραφικά γλυπτά και κατασκευές, σε μεγάλη σειρά ατομικών εκθέσεων στην Ευρώπη, στην Αμερική, στην Ασία και στην Ελλάδα. Έχει επίσης λάβει μέρος σε πολλές ελληνικές και διεθνείς ομαδικές εκθέσεις.

Από το 1976 ζει στην Ελλάδα όπου συνεχίζει την καλλιτεχνική του πορεία ενώ παράλληλα ασχολείται και με τη σκηνογραφία.

Έργα του βρίσκονται στο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης της Νέας Υόρκης, στην Εθνική Πινακοθήκη, στα Μουσεία Γουλανδρή και Βορρέ, στις Πινακοθήκες Πιερίδη και Αβέρωφ, στο Μακεδονικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης, καθώς και σε πολλές διεθνείς και ελληνικές ιδιωτικές συλλογές.

Το 1994 στα πλαίσια των εκδηλώσεων του "Φεστιβάλ Κορινθιακού Κόλπου" που έγινε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και του Δήμου Κορινθίων, πραγματοποιήθηκε στο χώρο του Δημοτικού Μεγάρου Κορίνθου ειδική έκθεση έργων του με το γενικό τίτλο "Η ΘΑΛΑΣΣΑ".

Τα πρόσφατα έργα του Πανιάρα θαλασσινά και αυτά είναι εμπνευσμένα από τον Κορινθιακό "το

πρώτο–πρώτο τοπίο της ζωής του" όπως λέει ο ίδιος σε κείμενο του στο ειδικό τεύχος που εκδόθηκε από το Χώρο Τέχνης και Προβολής Selimi το Γενάρη του 1996 και που αναδημοσιεύουμε εδώ.

«Γυρίζοντας στην Ελλάδα, μετά από δύο ολόκληρες δεκαετίες στο Παρίσι και ξαναβρίσκοντας την απαρύμιλλη λάμψη της ημέρας και την κρυστάλλινη διαφάνεια της νύχτας, απέκτησα χωρίς να το καταλάβω ένα καινούργιο χρωματικό λεξιλόγιο. Από τότε, δυνατά κόκκινα, βαθειά μπλε, χρυσαφιά και ασημιά χρώματα συμπαιρεύονται στους πινακές μου, ενώ στη συνέχεια, η στενή σχέση με τον Κορινθιακό και τον παλιό αγαπημένο ορίζοντα με οδήγησε σε νέες ασημοκίανες χρωματικές διαβαθμίσεις.

Όμως εδώ και μερικούς μόλις μήνες στα έργα μου, που τα τελευταία χρόνια περισσότερο για δική μου κωδική εικόλα παρά για διενκόλυνση "άλλων" αποκαλώ θαλασσινά τοπία, άρχισαν να εμφανίζονται αναγνωρίσιμα στοιχεία του πρώτου – πρώτου τοπίου της ζωής μου. Οι μοιραίες Αλκωνίδες, τα Καλά Νησιά όπως τις ονομάζουμε στην περιοχή για να τις καλοπιάσουμε, αναδύονται στην επιφάνεια των "θαλασσογραφιών" μου, ενώ το Ηράο, αγέρωχη πλώρη των Γερανείων, εισβάλλει κυριολεκτικά σε κάθε καινούριο έργο μου και οριοθετεί επίμονα την οπτική μου...

Είναι συνηθισμένο φαινόμενο νάρχονται και να ξανάρχονται στο έργο ενός καλλιτέχνη, το ίδιο αγαπημένο πρόσωπο, το ίδιο χαρακτηριστικό αντικείμενο, το ίδιο τοπίο. Έτσι, τους νέους αυτούς επισκέπτες στα έργα μου – που επί τόσα χρόνια έχουν ξερκίσει την παραστατική τέχνη – τους δέχομαι χωρίς την παραμικρή αφηγηματική επιδίωξη, αλλά με το αδιαφιλονίκητο δικαίωμά μου να εξακολουθώ να αγαπάω ότι αγάπησα από παιδί και σίγουρα θα αγαπάω έως το τέλος. Αυτό το γεγονός με ξαναφέρει μπροστά στο "πρώτο" αυτό τοπίο, που ανεξίτηλο στη μνήμη μου, συντρόφεψε τόσα χρόνια την περιπλανώμενη νοσταλγία μου...

Σκοπός μου πάντως δεν είναι να αναπαραστήσω αυτό καθαντό το τοπίο της ιδιαίτερης πατρίδας μου. Προσπαθώντας να κρατήσω αποστάσεις ασφαλείας από συγκινησιακές παρορμήσεις, επιδιώκω την "επόμενη" εικόνα που θα μου εξασφαλίσει την απελευθερωσή μου από κάθε άλλη προηγούμενη...

Παραπάνω ανατοπιζαναλυτικά σχόλια πάνω στην τωρινή δουλειά μου δεν μπορώ να κάνω. Άλλωστε έχω την γνώμη ότι η τέχνη έτσι κι αλλιώς δεν εξηγείται ούτε καλά–καλά περιγράφεται και ούτε οφείλει ποτέ να απολογείται».

Για το έργο του Κώστα Πανιάρα έχουν μιλήσει κατά καιρούς και έχουν γράψει διθυραμβικές κριτικές, ως πλέον αριόδιοι, οι τεχνοκριτικοί του χώρου και από τα κείμενά τους αυτά παραθέτουμε μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα.

Η Αγγέλα Κυριακοπούλου στην περιοδική έκδοση τέχνης "Εικαστικά" (1994) μεταξύ άλλων γράφει:

"Διαιρέχοντας το βιογραφικό του Κώστα Πανιάρα, κοντοστέκομαι στον τόπο καταγωγής και βασικής διαμονής του, και από το Κιάτο βρίσκομαι κιάλας στην αρχαία Σικινώνα των δυναμικών χρόνων της κοσμογονίας στην Τέχνη, με την ποιητική θρησκευτικότητα και την αέναη αναζήτηση. Στη Σικινώνα με τις επιδόσεις της στο χώρο της πλαστικής (χαλκοχρυσική, χαλκοπλαστική, πρόσωπο ανάγλυφο, αθλητική ανδριαντοποιία), στη Σικινώνα την ανθούσα στο χώρο της ζωγραφικής (εγκανστική διαφάνεια, προσοπτική, επιζωγράφηση αγαλμάτων), στη Σικινώνα που διοχέτευσε στα αθλητικά και θρησκευτικά κέντρα τα άφθονα καλλιτεχνικά αφιερώματα και στην Οικουμενή τους μεγάλους δασκάλους (τον Λύσιππο, Κάναχο και Δίποιο, τον Σκύλλι, Βουτάδη και Αριστοκλή, τον Πάμφιλλο και Μελάνθιο, τον Πανσία). Στη Σικινώνα που τα παιδιά της όλα διδάχτηκαν την ιχνογραφία και μυήθηκαν στο καλλιτεχνικό πνεύμα μέσα στα σχολεία της. Στη Σικινώνα των αρχαϊκών χρόνων, των ελληνιστικών, στη Σικινώνα του λαμπρού τότε και του μετέπειτα, που αργά σταδιακά η λάμψη χαμηλώνει, οι ιδιοισμοί σιωπώνουν και η αφάνεια καλύπτει οριστικά τις τελειότητες ανταύγειες της τροχιάς που σβήνει στον απώτερο ορίζοντα των χρόνων των παρωχημένων. Και καταλήγω πια στη Σικινώνα του τώρα την πενυχρή, την απόκεντρη, και απόμακρη από την Τέχνη, αυτήν την Σικινώνα που δεν εμπνέει προσδοκίες, μα που δινάμει περικλείει όλο τον κύκλο της δημιουργίας.

Όπως ο ίδιος ο καλλιτέχνης υπαινίσσεται, η "υπόθεση" της Σικινώνας ενισπάρεται ουσιαστικά μέσα του, όπως δι-

εισδύει και μέσα μας, καθώς παρακολουθούμε τον Πανιάρα στο έργο του. Μέσα από αυτό διαφαίνεται πλήρης η πορεία της Σικινώνας, καθώς διαγράφηκε αδρά στο διάπλατο στερέωμα της Τέχνης.

Η ενέργεια, οι παλμικές δονήσεις και παλινδρομικές ωθήσεις-απωθήσεις, η ένταση των καιρίων τομών, το καταλιτικό των ρομαλέων χρωμάτων, συντηντάρχουν με την ισορροπιστική δράση των αντιθέσεων και την αποδυναμωτική ισχύ της συμμετρίας και της ύφεσης των τόνων, ενώ η ισοπεδωτική ψυχρότητα της χλωμής αργυρόχρωμης επι-πεδο-φάνειας ή του εκτιφλωτικού αστραφτερού λευκού ή μαύρου εναλλάσσεται με τη βιαιότητα της άκαιδης έκπληξης, την πομπώδη χλιδή του χρυσού και πορφύρου.

Συμπερασματικά, το έργο του Πανιάρα προξενεί μια αίσθηση συμπίκνωσης σε εμπειρίες και νοήματα, δημιουργικότητας στη σύλληψη και αποτελεσματικότητας στην έκφραση με όλη την ποικιλία των στοιχείων και πολύπλευρων καταστάσεων, που με μεαστρία συνταιριάζει και εναρμονίζει ο καλλιτέχνης."

Η Όλγα Μετσαφού – Πολύζου στο βιβλίο "Νέα Αποκτήματα Πινακοθήκης Αβέρωφ" (1994) επισημαίνει:

"Πηγή έμπνευσης για τον Πανιάρα είναι ό,τι έζησε, βίωσε, ένοιωσε στην πατρίδα του στις ακτές του Κορινθιακού. Η θάλασσα, ο ανοικτός ορίζοντας, ολόκληρη η γύρω φύση αλλά και τα απομεινάρια ενός μεγάλου πολιτισμού, ερείπια ή μουσειακά εκθέματα, που οι αρχές του χάνονται στα βάθη του χρόνου, νοστιλιακά περυνόν συνεχώς από το έργο του. Ο καλλιτέχνης μεταφέρει στον μουσαμά μέσα από μια ριθμική, γεμάτη παλμό και ένταση, εναλλαγή των βασικών χρωμάτων –κόκκινα και μπλε, συνδυασμένα με άσπρο και μαύρο και κάποτε χρυσό και ασημένιο– ό,τι το βλέμμα του αγκάλιασε και η μνήμη του διέσωσε, την προφύρη αιγής στον Κορινθιακό, τις ασημένιες νύχτες στα βουνά της Σικινώνας, βιώματα ελεύθερα από κάθε σχόλιο, προσπάθειες για "αποκριπτογράφηση ενός συνεχούς οράματος", που επαναλαμβάνεται μισορσά στα μάτια μας καθημερινά κι ωστόσο κάθε φορά διαφορετικά. Κατακτώντας πλήρως τη ζωγραφική επιφάνεια προχωρεί σε μεταπλάσεις δημιουργώντας πτυχώσεις στον ίδιο το μουσαμά, όπου πλέον το παιχνίδι φυτός-σκιάς αποδίδει τους ποικίλους ιριδισμούς των βασικών χρωμάτων που χρησιμοποιεί. Και όταν προχωρεί σε τρισδιάστατες δημιουργίες, πάλι οι ίδιες αρχές και βιώματα μέσα από μια συνεχή εναλλαγή με τις συμμετρίες, υποβάλλουν ένα αίσθημα εσωτερικής αρμονίας και ενότητας."

Στο βιβλίο "Η Ελληνική θαλασσογραφία (Ολκός 1993) όπου γίνεται ιδιαίτερος λόγος για τα "θαλασσινά τοπία" του Πανιάρα ο **Μανώλης Βλάχος** σημειώνει:

"Είναι αρκετά σπάνιο σήμερα να ζωγραφίζεται μόνη η θάλασσα. Η μονομέρεια του θέματος που γετνιάζει επικίνδυνα με τη μονοτονία, η δυσκολία επίσης να ανανεωθεί ένα θέμα που παραδίδεται με στέρεους τύπους αποθαρρύνουν τους ζωγράφους. Για τούτο, το εγχείρημα του Πανιάρα να τολμήσει την ανανέωση αποτελεί σπουδαιστάτη συμβολή στη θαλασσογραφία.

Στους πίνακες του Κώστα Πανιάρα η απλούστευση και η σχηματοποίησή συνέβαλαν στη σύμπτωση του εικονιστικού θέματος, του χρώματος και της χειρονομίας. Η θάλασσα προτείνεται κινούμενη κατά την άπειρη έκτασή της, ενώ διαγράφονται τα ρεύματα που τη διατρέχουν. Ισχυρότερη ακόμη είναι η εντύπωση από τον στρόβιλο που υψώνεται στον ουρανό και κατακερατίζεται σε μεγαλειώδεις απολήξεις. Η εικόνα του Πανιάρα συνιστά όχι μόνο μια ιδιάζουσα αποτύπωση του φυσικού φαινομένου, είναι προσπάθειων μια εκπληκτικά δυναμική γραφή, ένα καινοφανές μπαρόκ που αναδεικνύει το δέος και τη γοητεία του κύματος. Το σχήμα στο οποίο έχει υπαχθεί η θάλασσα, η ομοιογένεια του χρώματος από το οποίο δεν λείπουν ούτε το βάθος ούτε οι τονικές διαφοροποιήσεις και η ενδιάκριτη κίνηση του χεριού που υποβάλλει τη φορά του ρεύματος συγκροτούν μια εύγλωττη σύνθεση σχηματοποιημένου πλαισίου και ισχυρότατον φρενοκρατικό δυναμισμό".

Σταχυολογούμε ακόμη μερικά αποσπάσματα από κείμενα – κριτικές για τον Πανιάρα που δημοσιεύτηκαν παλαιότερα σε εφημερίδες και περιοδικά με την ευκαιρία κάποιων εκθέσεων του, που δεν είναι και λίγες, στον Ελλαδικό χώρο.

"... Θαλασσινά τοπία λοιπόν, με μια αισθητική όμως ριζοσπαστικά διαφοροποιημένη και χωρίς το ανιαρόν ή ανίερν ευφρολογημάτων. Η θάλασσα ως ερέθισμα και αφορμή για μια έρευνα ελευθερίας πά-

νω στην κίνηση, στο χρώμα, στο φως, στην ένταση. Η θάλασσα ως άλλοθι, για ν' αποκαλυφθούν μνήμες και αναμνήσεις για να ξαναζωντανέψουν μισοπεθαμένες ιστορίες, για ν' ανακαλυφθεί και να ενεργοποιηθεί τελικά ο έρωτας...

Αυτά τα πολύτιμα στοιχεία κομίζει ο Πανιάρας με τη θαλασσινή "τοπογραφία" του. Όχι το ίδιο το φινικικό στοιχείο – για ποιό λόγο άλλωστε; – αλλά το ονειρικό και αισθηματικό του απείκασμα, όχι τη θάλασσα αλλά την υγρασία της θάλασσας, την αστραποβολή της, τη ρέμβη της, την υποταγή της, την ανεξαρτησία της, το πρόσωπό της τέλος αν ήταν γυναίκα..."

Μάνος Στεφανίδης

"Τοπία" μιας ψυχικής κατάστασης, μιας ενορχήστρωσης συναισθημάτων, αναφορές σε εντυπώσεις και μνήμες, πομποί μιας ανεξάντλητης γοητείας και συνάμα δέκτες και δικών μας υποσυνείδητων εμπειριών τα τωρινά έργα προβάλλουν ζωντανά και "εν δυνάμει" αρχέτυπα. Είναι οι παλμογράφοι μιας γνήσιας πνοής εικασθσίας, ποίησης και αρμονίας..."

Ντόρα Ηλιοπούλου – Ρογκάν

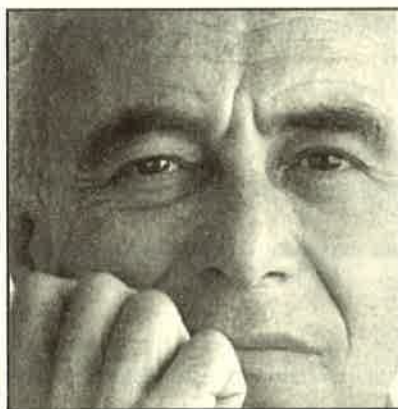
"Ο Κώστας Πανιάρας έχει έργο ενοραματικά βιωμένο, μεταφρασμένο σε απόλυτες έννοιες, καθώς οι δημιουργίες του μοιάζουν με απαρασάλευτες ισορροπίες δυνάμεων που στέκουν εκεί σε στενά και σχεδόν ανύπαρκτα όρια μεταβολών. Μέσα σε αυτή την ευαίσθητη αρμονία που δεν παρουσιάζεται την ώρα της ανασήτησης αλλά την ώρα της αποκαλυπτικής της ύπαρξης, η ποιητική αυθυπαρξία των στοιχείων έχει διαδεχθεί τον ενεργητικό διάλογο και την πολυφωνία και τείνει να δώσει ένα και μόνο κομμάτι του μεγάλου της φύσης..."

Νέλλη Μυσιργλή

Εμείς που δεν έχουμε λόγο να κρατήσουμε "αποστάσεις ασφαλείας από συγκινησιακές παρορμήσεις" αναφερόμαστε με ξεχωριστή χαρά στο εμπνευσμένο από τον "Κορινθιακό" έργο του καταξιωμένου στον εικαστικό χώρο συμπατριώτη μας και παρουσιάζουμε εδώ τέσσερες από τις θαλασσογραφίες του –θαλασσινά τοπία του Κορινθιακού που τους δίνουμε τον τίτλο "Ο Κορινθιακός του Πανιάρα" ή και το αντίστροφο αν προτιμάτε.

Ωστόσο το σίγουρο είναι ότι ο δικός μας Κώστας Πανιάρας, από το Κιάτο, γνωρίζει πολύ καλά ότι η "στενή θάλασσά" μας έχει άπειρες λάμπεις, ανεξάντλητες εικόνες και τοπία ατέλειωτα που θα τον "παιδεύουν" σ' όλη του τη ζωή.

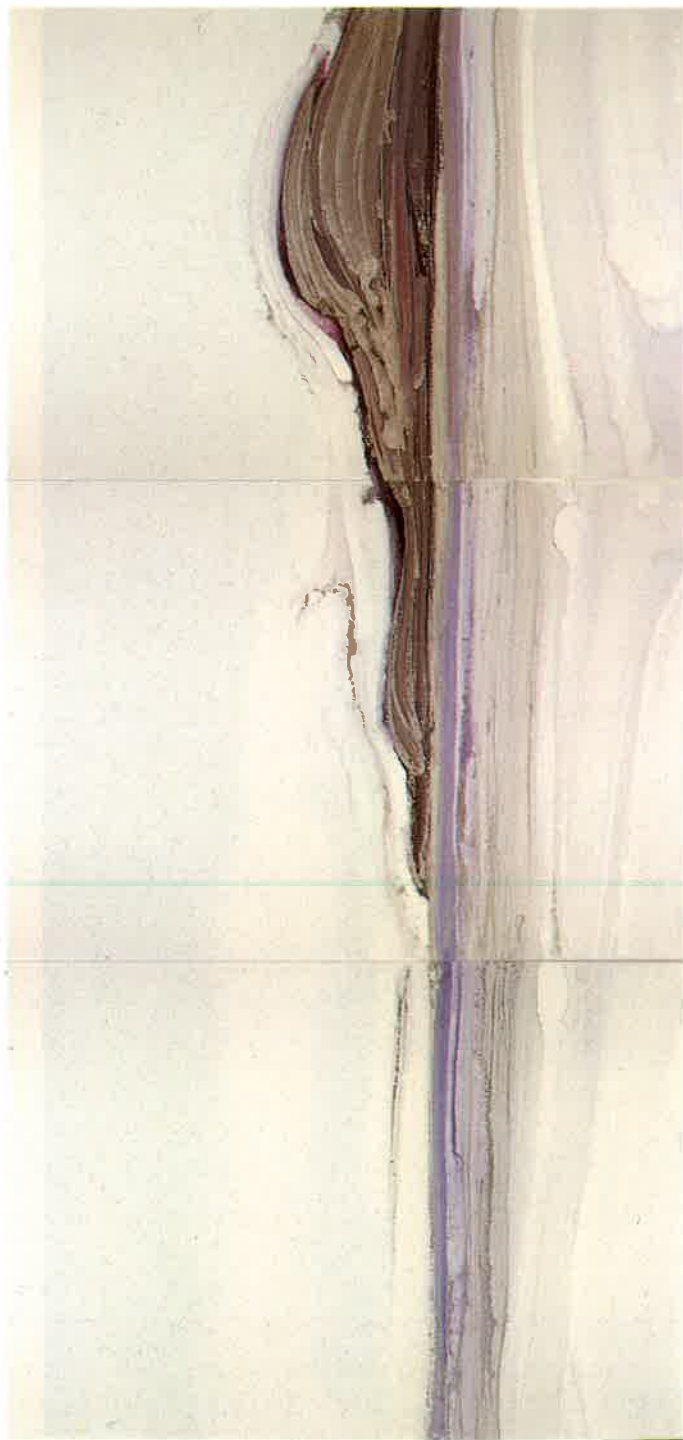
Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

ΡΑΝΙΑΔΡΑΣ

Κορινθιακός
1995, Ακρυλικό σε μονοσήμα 105x35 εκ.

Κορινθιακός
1995. Αγγιλικό σε μονοπάτι 360x 170 εκ.

Κορινθιακός
1995, Αкриλικό σε μονοπάτι 135x 45 εκ.

Κορινθιακός
1995, Αιγυπτιακό σε μοιρασσιά 240x80 εκ.

Αριστείδης Βουγιούκας

Ένα ποίημα

Από τη συλλογή "Ο μυστικός Θίασος
Παρίωνος που τραγωδοποιού"**Η Θάλασσά μου**

Από νωρίς στο χωριό κοιλοπόναγε η μάνα – κι ω μή φύ-
γεις, ω μη φύγεις απήψε, Μανόλη – ο πατέρας ωστόσο
στη Θάλασσά του κατέβηκε πάλι, και θαλασσωμένος
μες σε φωνήεντα κύματα, φύκια κι αρμύρα, ξεχάστη
που το μωρό ήρθε στον κόσμο, κι η μάνα το σταύρωσε κιόλας
να μην το πιάνει το μάτι, και πιότερο η πρασινομάτα
η Θάλασσά του, και που ήσουν παιδί σου την έκριβε και δεν
σ' άφηνε να την ιδείς παρά μόνο ψηλάθε, και να 'ναι
κορνιζωμένη και σάμπως γερτή, μολοντούτο παρούσα:
"Θάλαττα!" απ' το υψίπεδον κάτω, ή να προβάλλει
απ' τα φυλλώματα, ή να σου γνέφει με το μελτεμάκι,
η Θάλασσά σου πανόψια, και δεν της ξεφεύγεις. Και κατε-
βαίνοντας στ' ακροθαλάσσι επιτέλους μια μέρα, να σου την
έχει στημένη στο σύνορο εκεί, γαλανά και μαυρίζα,
με μαλλιά φύκια γοργόνας και βόστρυχους μέδουσας κι όπου
κορόνα γράμματα σ' έπαιξε, "κι άστον να ζήσει όσο ζήσει"
-ω Θάλασσά μου Παντάνασσα, αγία και δαιμονισμένη-
γράμματα τελικά, και στο τελάρο τη στήνεις, σαν άρπα,
ηρωικό άσμα και πένθιμο με κείνη παίζοντας, που 'ναι
αναρχοαντιτόνομη και στο φεγγάρι Ελιμάνειυ ιο υύμνιτης,
κι ουριοδρόμιο το νεύρεσαι για το μεγάλο ταξίδι.

I. Μ. Παναγιωτόπουλου

Η στενή θάλασσα*

Την παλαιά του Κορινθιακού, από την πλευρά του Μοριά, την έχω κάμει πατρίδα. Η πρώτη μνήμη είναι θολή, χαμένη στα χρόνια. Ύστερα, ήρθαν οι άλλες μνήμες, η μιιά απάνου στην άλλη, πυκνές. Το νερό και το χώμα της ακτής. Η πέτρα που γίνεται κομμάτι σκηνογραφίας, που λιώνει μέσα στο φως. Πόσες φορές τα έχω ζήσει όλα τούτα τα καθημερινά, τα κοινά, τα ελληνικά, αυτό το πρόσωπο το τόσο γνώριμο, το τόσο οικείο; Μπορεί και χιλιάδες. Και την κάθε φορά εκεί που συλλογιόμμαι, πως μπορώ να κλείσω τα μάτια, να παραδοθώ στην ανάπαυση, ο πρόσχαρος δαίμονας τον τοπίου έρχεται να μου κεντρίσει και πάλι την επιθυμία να υποβοηθήσει την αγρύπνια μου. Αγρύπνια πολύτιμη. Γιατί πάντα θα σταθώ σε μια λεπτομέρεια, που δεν την είχα προσέξει, θα μου αποκαλυφθεί ένας άλλος κόσμος, που δεν είχε περάσει από την υποψία μου. Έτσι όλο να και συμπληρώνεται το τοπίο.

Οι εποχές αποτυπώνουν στο σώμα του την ιδιαίτερη ερασσιμότητά τους. Το νερό και τα πέρα βουνά, τ' αντικρινά, της Ρούμελης και τα βουνά κ' οι στενές κοιλάδες του βορινού Μοριά ανήκουν, χειμώνα ή καλοκαίρι, φθινόπωρο ή άνοιξη, σ' ένα εναλλασσόμενο σύστημα οραμάτων. Η καρδιά μου, δε θέλω να πω η θύμησή μου, είναι γεμάτη τέτοια οράματα. Μέσα στη βροχή και στον άνεμο, μέσα στο ριγηλό Νοέμβριο, στο δίγνομο Φλεβάρη, στο γλυκύτατο έαρ, που ξυπνάει τους κοιμισμένους μέρους, στο κάθετο φως της ατελεύτητης μέρας της θερμής εποχής.

Το "εύβοτρον" κλήμα είναι ένας κύκλος ζωής. Γυμνό, ασύμμετρο γεωμετρημένο, σταχτί και μαύρο, φιλέρημο, παιγμένο, κατατρεγμένο· ροζιασμένοι ανάπηροι κορμοί, έχουν ανακαλύψει το θέλητρο της διακοσμητικής, για να μπορούν να υπάρξουν αισθητικά. Ύστερα, τα μάτια που σκάζουν, που ακριονόγονται, που φεγγίζουν χλωρά, μικρές δέσμες μικροσκοπικά φύλλα, ένας παρθενικός χαιρετισμός. Ο υπνωμένος Διόνυσος, ο μεθυσμένος θεός, ο μεγαλοφάνταστος, τεντώνεται, τανιέται, ξεμιονδιάζει απάνου στο λιπαρό χώμα. Το φώς πληθαίνει, ο τόπος πρασινίζει, όλος φρεσκάδα, όλος πόθο και πάθος ζωής. Μόλις που σχηματίζεται το τσαμπί, ο λυγερός μίσχος, οι αδιόρατες θηλές, που θα φουσκώσουν και θα γίνουν οι τέλειες, οι ώριμες ρόγες. Το μάτι, που τις αντικρύζει, νιώθει την αναγλία της ευφορίας. Ο κάμπος όλος και οι πρόβουνι, οι μαλακοί λόφοι, παραιδίνονται στην ερωτική διάχυση της λαμπρής ερηβείας. Το κορίτσι, με το ανεκράταγο στήθος, μεταμορφώνεται σε πολύχυμη γυναίκα, στο άρτιο είδος. Τέλος, η γοητεία του φθινοπώρου. Τα χλωμά φύλλα, χουσά, μελίσχουσα, κοκκινωπά καθώς το καλογυαλισμένο μπακίρι, η ποίηση της φθοράς, το λυκόφως. Κι όλα τούτα μέσα στην καρδιά, μ' ένα νόημα, με μιαν αγάπη.

Εκεί, στην παλαιά του Κορινθιακού, μέρα βροχερή, ανακάλυψα το λουλούδι της μουσμουλιάς. Τη σάρκα του φύλλου, τη βαθυπράσινη, το παχύ κλαδί, σαν ένα καλοζωϊσμένο χέρι, και το λουλούδι, πυκνό, σταχτί, καφετί, άσπρο, μελί, να το πίνουν οι μέλισσες. Ένα πλήθος μουσμουλιές κ' ένα άρωμα χυμένο παντού σαν από μέλι, μια αλλόκοτη ηδονή, σπιτική, ερωτική, αναβρυσμένη από την πρόθυμη αγκάλη του κοριτσιού του αγύμναστου, ένα λουλούδι φορτωμένο αιδημοσύνη και ενοχή, καθώς όταν σε κάποιους καιρούς, μέσα σε βαθιά όνειρα, αγγίζαμε το χέρι της αγάπης, μόλις που το αγγίζαμε κι άλλο δεν επιθυμούσαμε παρά να πεθάνουμε, τόσο γλυκό είναι το άγγιγμα στους μακρι-

* Σ.Σ. Το κείμενο αυτό, ύμνος στην ομορφιά του τόπου μας, τον I.M. Παναγιωτόπουλου, ενός από τους πολυγραφότατους και αξιολογότερους εκπαιδευτικούς της νεοελληνικής λογοτεχνίας, έχει δημοσιευθεί στην "Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά" τον 1962 από όπου και το αναδημοσιεύουμε.

νούς, τους φρευγάτους καιρούς του πρώτου πάθους. Οι μουσμουλιές είναι καμωμένες από βελούδο. Έγραψα κάποτε, εμπνευσμένος από την ακροθαλασσιά του Κορινθιακού, για ένα κορίτσι, το έλεγαν Ερμιόνη, που έζησε και πέθανε ανάμεσα στις μουσμουλιές, σε μιαν αποθήωση φλόγας, σε μια θάλασσα πλασμένη από φωτιά. Ήθελα να εκφράσω, ας πούμε αλληγορικά, αυτή τη μεγάλη σπιτική αγάπη, που είναι η μουσμουλιά, το παλιό τραγούδι, την αρχαία ομορφιά, με το μακρύ φουστάνι, με την κεντημένη τραχηλιά, με το βελουδάκι στα μαλλιά, με το πατρογονικό μενταγιόνι, έναν κόσμο, που πέρασε πια κι ωστόσο δεν παύει να υπάρχει μέσα στη μνήμη κάποιων χειμώνων.

Ήθελα να πω και για τους άλλους θησαυρούς, τους κήπους των Εσπερίδων, το χρυσό λεμόνι, το πορτοκάλι, και για τ' άλλα τα κάρπιμα, για το πόσο σου γεμίζει τα χέρια τούτος ο τόπος. Και για το λιγνό κυπαρίσσι του λόφου, το νεόφυτο, που πασχίζει να κρατήσει όρθιο το κορμί του ανάμεσα στο πείκο και στην ελιά. Κάθε που το αντικρίζω εκείνο το κυπαρίσσι, το ριγηλό, το παιδιάτικο, το ριζωμένο στα παραμύθια, το άξιο προστασίας, όχι το προστατευτικό, το κυπαρίσσι της Κορινθίας, νιώθω ν' ανεβαίνει μακάρια φωνή από τα παιδιάτικα χρόνια μέσαθέ μου. Το λιγνό κυπαρίσσι του λόφου δεν είναι μελαγχολικό, δεν έρχεται από την ασκητική μόνωση, για να πορευθεί προς το θάνατο. Είναι ντιμένο πρόσχαρη γαλήνη – και μάλιστα όταν γράφεται μέσα στο πρώτο φως της αυγής, κάτω από το στερνό αστέρι της νύχτας.

Υπάρχει εκεί πέρα, στην ακτή του Κορινθιακού, κ' ένα παραθαλάσσιο κοιμητήρι, που θα μπορούσε να το είχε γράψει ο Βαλερύ. Τόπος λιγοστός και ταπεινά φραγμένος και ακαλλώπιστος και προορισμένος στους ταπεινούς και τους καταφρονεμένους τούτης της γης. Στους φτωχικούς τάφους αναπαύονται θαλασσινοί και ξωμάχοι. Και το αέριο κύμα έρχεται να σιγομιλήσει μαζί τους. Να τους θυμίσει, πως είναι όμορφη τούτη η πλάση και πώς είναι βαθύς ο καήμός της ζωής και πώς πάντα θάλλουν τα νιάτα, κάποια νιάτα, ξένα και απόκοσμα, όχι πια τα δικά τους, και πως οι γυναίκες είναι γεμάτες καρπό και τα γεράματα συνδανίζουν την αποκοιμισμένη φωτιά, να ξεστάνουν τα χέρια τους, να υπάρξουν. Και πως είναι πάντα πικρό να βρίσκεται κανείς έξω κι από τα γεράματα, έξω από το χρόνο, χωρίς ηλικία, κ' οι ήλιοι και τα φεγγάρια να ταξιδεύουν στους ουρανούς.

Το νερό αστράφτει, ασπρίζει, γαλανίζει, πρασινίζει μπλαβίζει, γίνεται ασημί, γίνεται χρυσό, σκοτεινιάζει, νυχτώνεται. Θάλασσα στενή, φρουρημένη από ανάερα βουνά, από ακτές όπου καθώς τ' άσπρα λουλούδια βρίσκονται καρφωμένες οι μικρές πολιτείες, πρόσωπο της Ελλάδας, πλασμένο από μειλίχιους θεούς!

Γιώργος Σταματόπουλος

Δημοσιογράφος

ΜΙΚΡΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ

Το δακρυσμένο αυγό της επαρχίας

Μια άλλη πατρίδα, έξω από την πόλη της πνιγηρής ατμόσφαιρας και των έντονων ρυθμών, περιγράφει με το δικό του τρόπο στην Ελευθεροτυπία της 27-8-1996 ο Κορίνθιος (από το Κεφαλάρι Στυμφαλίας) δημοσιογράφος **Γιώργος Σταματόπουλος**. Τόποι αναφοράς η **Στυμφαλία** με τη μοναδική ιδιομορφία της, η αγκαλιάς **Ολυμπία** με τα λείψανα του αρχαίου κλέους και ο ιερουργός της αρχαιότητας νάος του **Επικούρειου Απόλλωνα** που δαρμένος από τους ανέμους στέκει εκεί "πείσμων και υπερήφανος".

Σύστοιχη προς το οδοιπορικό και η περιήγηση σε ξεχασμένες γεύσεις της επαρχίας από όπου και ο αλληγορικός τίτλος του άρθρου που το αναδημοσιεύουμε με τη συγκατάθεση του συμπατριώτη μας συγγραφέα και βέβαια και της Εφημερίδας.

Σ.Κ.Μ.

Το δέρμα της επαρχίας βιώνει τον παροξυσμό του· τραχύ καθώς είναι από την εγκατάλειψη και την ερημία, μεταμορφώνεται τις νύχτες και τα υποκείμενα—όλοι εμείς οι επισκέπτες του—γλιστρούμε σε μια ζωική θεϊκότητα.

Το κτήνος της αστικής μεταλλαγής μας ημερεύει μπροστά σε τούτον τον παροξυσμό, γίνεται άγγελος λησμονημένων γεύσεων, ξεχασμένων τοπίων, βουκολικών αναθυμιάσεων. Στις εσχατιές του βίου της η ελληνίδα επαρχία μάς καλεί, μέσα σε μια πλήρη σύγχυση όπου τα πάντα—άνθρωποι και αντικείμενα—ταινιζόμαστε προβαλλόμενοι στο αύριο σαν ο απόλυτος κύκλος· ας μην είναι το μηδέν τούτος ο κύκλος· ας αυταπατηθούμε ότι είναι ο κύκλος της ωριμότητας. Δεν είναι το είδωλό μας τούτος ο κύκλος· είναι το βίωμά μας· δεν είναι ο ακρωτηριασμός των ελπίδων μας, είναι ο αναστοχασμός της γέννησής μας· ο αείζωος φόβος μπρος την άτοπτη ζωή. Αινίγματα της φύσης παροισιάζονται ξαφνικά δίπλα μας· δεν είναι βαρυγδούπες κοινοτοπίες, όπως ο στενοκέφαλος ορθολογισμός μας αρέσκει να αποκαλεί, είναι ο υπερακοντισμός του παράδοξου στις απαρχές των μυθολογικών μας καταβολών. Άλλως, μήτε καταπραϊντικό, μήτε γιατρικό, μήτε λύτρωση είναι η επίσκεψη στον τόπο της επαρχίας· μια ευκαιριακή μόνο ψευδαίσθηση πολιτελούς ανάρρωσης, μια επιστροφή σε αρχαίες μητρες, ένα αναπετάρισμα ψυχής, μια ρηξικέλευθη διέσδυση στη μοναξιά της, ένα χαμόγελο στο δυσκίνητο άγαλμα της χαράς· ένας ουρανός εννοιών που μας απαρνήθηκαν και τις απαρνήθηκαμε· μια οιονεί έκσταση κι ένα παραλήρημα στο όνομα της αδελφότητας, της αγωνίας, της επικοινωνίας· ένας ύμνος στο απρόσμενο, στη μέθη του καθημερινού και του αυτονόητου· μια δύναμη βάθους, μια κλυδωνιζόμενη—επικίνδυνη αθωότητα, ένα εκλεπτυσμένο φρένιασμα των αισθήσεων· μια φλόγα που τυλίγει τους αιθέρες της παιδικής ηλικίας κι αγκαλιάζει τις ατραπούς του σύμπαντος· σημείων που μας καθορίζουν εσαεί. Καλά, καλά... Αδιάρρηκτοι είναι οι γάμοι της επαρχίας με τη θλίψη.

Στυμφαλία

Η Στυμφαλία λίμνη μια λαμπερή ημέρα χειμωνιάτικης γαλήνης (Φωτογραφία: Κώστας Καλιακούδας).

Το παλίμψηστο της περιοχής είναι μια οδή στην ετερότητα, ως εκείνης της κατάστασης που κινεί τη συνείδησή μας· ξύνοντάς το επανανακαλύπτουμε θησαυρούς λιτούς κι απέριττους, αληθινούς.

Χάνι του Κούλη, λίγα χιλιόμετρα πριν από τη Στυμφαλία Λίμνη. Σούροιπο, και τα φώτα στον «άμβωνα» (έναν μικρό χώρο πάνω από το δρόμο που διασχίζει την ορεινή Κορινθία) λιγοστά. Η ομήγυρις έχει ξεσπάσει σε άκρατη οινοποσία και παλιλλογία. Αίφνης, το πρόσωπο του **Βάκη** αγριεύει. Σταματήστε, κραυγάζει και φυλακίζει στην ατέρμονη στιγμή της νεκρικής σιγής που ακολουθεί το πολύτιμο του ιστορικού χρόνου. Δίπλα η φωτιά σιγομουρμουρίζει. Και λάμπει μέσα στη νύχτα η ματιά όλων· κι ένας πολιτισμός φτώχος μα περήφανος επανεμφανίζεται στον περιβάλλοντα χώρο. Η στίλβη του πυρήνα των εφημέμων στη στάχτη κρομμύων θαμπώνει τη νύχτα. Ένας πολιτισμός γεύσης αναδύεται, γλυκός και πικρός ταυτοχρόνως. (Μια άλλη βραδιά σ' ένα χωριό της Σικυώνας ήταν **το δάκρυ του αυγού** στα κάρβουνα που έλαμψε σκορπίζοντας γύρω τον τον ίδιο πολιτισμό). Οι γεύσεις τούτες αναστατώνουν την αστική ομοιογενσία, παρεισφρέουν στην αισθητική του ισθμού μας και προκαλούν μικρές επαναστάσεις. Διάβολε, η ψευδαίσθηση, ναι, αλλά υπέροχη.

Ο **Νίκος** μου κλείνει το μάτι. Τσογλάνια, λέει, έρχεστε δυο λίγες μέρες και μας βγάξετε έξω απ' τα νερά μας. (Ένας τοίχος που προσπαθήσαμε να χτίσουμε στο αμπέλι του, μάλλον γκρεμίστηκε από τον αέρα). Στο βάθος του δρόμου, στυμφαλίδες όρνιθες ετοιμάζονται να ορμήσουν στο τραπέξι μας· νιώθουν όμως την ομοθυμία της παρέας και διστάζουν...

Νυχτώνει· ένα ακορντεόν ακούγεται στα βάθη της νύχτας. Οι ανησυχίες των βοινών γύρω περιδιαβαίνουν τις πεδιάδες του παιγνιδιού και της ελληνικής παράδοσης. Το επέκεινα είναι δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμη...

Ολυμπία – Επικούρειος Απόλλων

Το αρχαϊκό πνεύμα σφτερεύεται τις συσπάσεις του· η κεντρομόλος του δύναμη, μαγνητική και άγνωστη, μας περιδινίζει στον αρχαιολογικό χώρο της Ολυμπίας, εκεί που οι πέτρες σου μιλάνε, όπως λέει ο **Πέτρος**. Δυνάμεις απελευθερώνονται μέσα μας· οι ίδιες αυτές μας πνίγουν. Πώς να μνηθείς στην κόλαση της ωραιότητας; Πώς να την αντικρίσεις; Με ποια εφόδια και ποια ψυχική γα-

Έργο του Ικτίνου ο πανέμορφος ναός του Επικούρειου Απόλλωνα, ατενίζει την ελληνίδα επαρχία αιώνες τώρα διαιμένος από βορεινούς ανέμους και αδιαφορία. Ιερουργός της αρχαιότητας ναός ψυχικής οδύνης απότοκος παραιμένης άγνωστος (!) στους περισσότερους Έλληνες. Απομονωμένος αλλά πείσμων και υπερήφανος περιμένει...

λήνη; Ποιος πεφωτισμένος νους να μας οδηγήσει στα μονοπάτια του χρόνου, στον Φειδία τον ίδιο; Μα, τα παιδιά, αυτά που μας διασώζουν πάντα από την πτωτικότητα μας και την αδιαμοσύνη μας. Ακούραστα τρέχουν. Ανεβαίνουν στο ιερό του Δία και της Ήρας, στο Φιλιπείο, την παλαιστρά, το γυμναστήριο, τους θησαυρούς, στους κίονες που δεν λεν να κουρασθούν κι αυτοί μαζί τους. Μισή μέθη το τρέξιμο των παιδιών στο ιπποδρόμιο. Η αιωνιότητα, ο συμβολισμός και το πανανθρώπινο είναι εδώ, γιατί κατοικούν στον οίστρο της ζύμωσης ψυχής και τοπίου. Εδώ και η αΐδια πραγματικότητα της Συνέχειας. Μουσείο. Είσοδος στο κάλλος και την απλότητα.

Η μάχη των Λαπιθών με τους Κενταύρους διαγράφει, κατὰ τον Ν. Καζαντζάκη, «όλη την κλίμακα της ιεραρχίας: τον θεό, τον ελεύθερο άνθρωπο, τη γυναίκα, το δούλο, το κτήνος». Α, τα παιδιά συνομιλούν με τα γλυπτά, τ' αγγίζουν, τ' αναγνωρίζουν! Ευτυχώς, η αναδής υλοφροσύνη των καιρών στέκεται μακριά τους. Η ιερότητα του χώρου έχει αρπάξει τη φωνή των παιδιών· μένουν μόνο ο θαυμασμός και η απορία στα μάτια τους, ξεναγοί στο ταξίδι μας αυτό μέσα στην τέχνη και το χρόνο.

Δωρικοί Στύλοι

Λύκειον Όρος, υψόμετρο 1.130. Οι αέριδες της Ολυμπίας μας σπρώχνουν εκεί· εκεί που αιώνες τώρα δέχνουν τους δωρικούς στύλους του ναού λυσσομανώντας, λες, για την ύπαρξη της άγριας αυτής ομορφιάς. Ο **Αντώνης**, φίλος παιδιόθεν και η **Σοφία** στέκονται σαν χαμένοι· αμήχανοι αντιχρίζουν το μεγαλείο του ναού, μένουν εκστατικοί μπροστά του. Συγκινημένοι, τους βλέπεις, πατώντας στις μύτες των ποδιών τους σαν για να μη διαταράξουν την ιερή σιωπή, έρχονται γύρω γύρω· δε χωράνε λόγια. Τι αλήθεια, πρόκειται να συμβεί και τότε και από ποιον, ώστε να διαχυθεί ανταξιακή η ομορφιά του υψηλότερου ιερατείου της Ευρώπης στο υπέροχο αυτό τοπίο;

Τι αλήθεια έσπρωξε τον Περσέα, γιο του Δία και της Δανάης, ν' αναθέσει στους Κύκλωπες το χτίσιμο των τειχών της ακροπόλεως σε κείνο το σημείο; Μα τι άλλο από την ομορφιά του τοπίου; Τη συγγένειά του με το άγνωστο; Αλλά και τη σύνδεσή του με την ήπειρο χώρα; Στην κορυφή το ανάκτορό μας περιμένει. Κάτω μακριά απλώνεται η συγκίνηση. Τα βουνά δίπλα προσεταιεύουν τη

Τμήμα της ανατολικής ζω-
φύου του ναού του Επι-
κούρειου Απόλλωνα με
παράσταση μάχης μεταξύ
Κενταύρων και Λαπιθών
(Κενταυρομαχία).

Έργο του 5ου π.Χ. αιώνα
που αφαιρέθηκε από το
ναό το 1812 από Άγγλους
αρχαιοκάπηλους και βρέ-
σκεται στο Βρετανικό
Μουσείο του Λονδίνου.

χθόνια μικρότητα και σκορπίζουν ταινοχρόνως δέος. Η καρδιά εισέρχεται στο άτακτον του ρυθμού της· ευλογημένα, αρχαία χώματα, δεσοξυριβουνοκλείκα (D.N.A.) σκιρτήματα. Τούτη η χώρα μπο-
ρει να τρελάνει τον επισκέπτη.

Τοπίο άγριο και λιτό· τι άλλο είναι η ομορφιά; Ο αρχέγονος φόβος και οι προσπάθειες κατα-
πράνσής του, πιθανώς. Εκ τούτου τα τόσα, τότε, θαύματα. Το ελληνικό τοπίο σε οδηγεί σε άγνω-
στα τρέμουλα, σε συνειρμούς με το παρελθόν, είναι μια έκρηξη μνήμης και μια ενκαιρία στοχασμού.

Ένας κώδικας έρωτος νου και αίσθησης, η λείανση της σκληρότητάς του από την πλαστοουργό
αγωνία. Το τοπίο τούτο γίνεται ένα με το κορμί μας, μας καθορίζει· κατευθύνει τις βιολογικές και
διανοητικές μας λειτουργίες, μεταρσιώνει. Δεν επιβαλλόμαστε εμείς στο χώρο, ο χώρος μάς
εξουσιάζει· είμαστε πιθανώς, η αντανάκλαση του ελληνικού τοπίου, ατίθασοι, σκληροί, ελεύθεροι· ή
όχι; Η αποσταγμένη λευκότητα· να τι μας παρέδωσαν οι αρχαίοι παλπούδες. Μέσα από τη σμίλευση
της πέτρας, μέσα από το φως και τον πολιτισμό, επιβλήθηκαν στο τρομώδες προσώπιο του χάους·
της φύσης και της ψυχής μας.

Ναύπλιο

Τι να γράψεις για το Ναύπλιο, την πιο όμορφη ίσως πόλη της Ελλάδας; Ελληνική επαρχία· με-
ταξύ γελοίου (το σήμερα) και μεγαλείου (το χτες). Ο καθείς είναι ελεύθερος να την επισκεφθεί, ας τη
δει όμως οντολογικά· σαν μια μεταφορά, σαν ένα δάκρυ. Ως μνήμη, παράδοση, πολιτισμό, συνέ-
χεια, ελπίδα. Η αρμονία ανθρώπου και φύσης δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση. Ελληνική επαρ-
χία· ανοίγει την αγκαλιά της και χάνομαι μέσα της.

ΥΓ. Η αλληγορία, πάνω απ' όλα.

Νίκος Α. Λελούδας
Σπηλαιολόγος

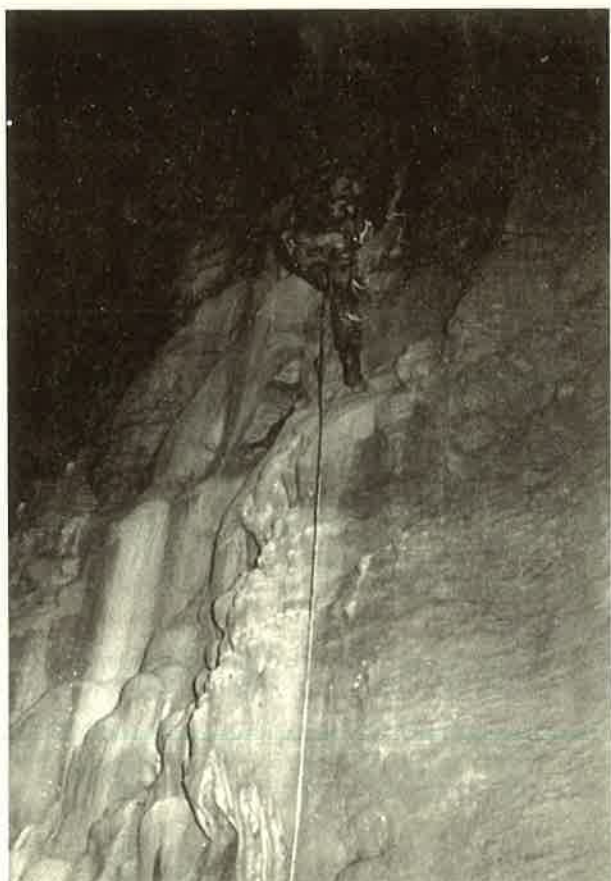
ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΠΗΛΑΙΩΝ ΜΑΣ

**ΤΟ
ΒΑΡΑΘΡΩΔΕΣ
ΣΠΗΛΑΙΟ
"ΤΡΥΠΑ"
ΦΕΝΕΟΥ
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ
(Α.Σ.Μ. 6640)**

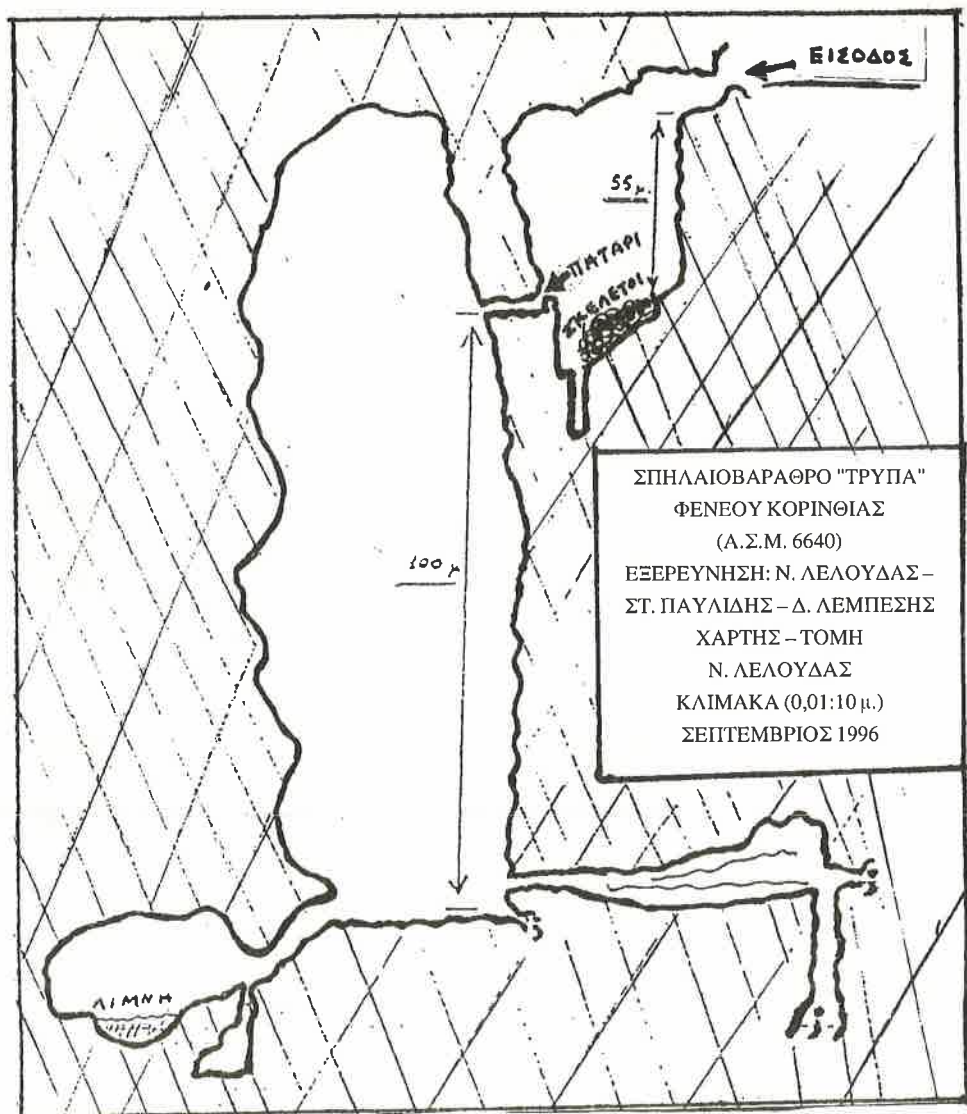
Θέση: Το βάραθρο Φενεού, η πασίγνωστη "Τρύπα", βρίσκεται στην ορεινή Κορινθία και σε υψόμετρο 1800 μέτρα στη θέση Κακοβούνι του βουνού "Πεντέλεια ή Δουρδουβάνια" (υψόμετρο 2112 μέτρα) που αποτελεί την ανατολική απόληξη στην Κορινθία των Αρσανίων ορέων, του γνωστού από το αθάνατο "ύδωρ της Στυγός" Χελμού.

Ιστορικό: Η ιστορία του βάραθρου είναι συνδεδεμένη με το μαρτύριο εκατοντάδων και κατ' άλλους χιλιάδων ανθρώπων που συντελέστηκε στα θλιβερά χρόνια της Κατοχής (1943-1945). Κρατούμενοι στο γειτονικό μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου, από τα γύρω χωριά και τις γειτονικές περιφέρειες της πεδινής Κορινθίας, της Αργολίδας και των Καλαβρύτων οδηγούνταν κατά ομάδες στο βάραθρο όπου εκτελούνταν λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων ως αντιφρονούντες και ριχνόνταν στην περιβόητη τρύπα.

Το 1945 ανασύρθηκαν από ειδικό συνεργείο του αγγλικού στρατού όσα πτώματα ήταν σε κατάσταση που μπορούσαν να αναγνωριστούν από τους συγγενείς τους. Τα υπόλοιπα λόγω προχωρημένης αποσύνθεσης παρέμειναν στο βάραθρο.

Κατάβαση στο βάραθρο με σκοινί.

Το βράθρο εξερευνήθηκε για πρώτη φορά το 1981 από τον **Στάθη Παυλίδη**, και εμένα μέλη και οι δύο της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας (Ε.Σ.Ε.) και έκτοτε το επισκεφθήκαμε ακόμη 7-8 φορές. Το 1991 ύστερα από παράκληση συγγενών ατόμων που δεν αναγνωρίστηκαν και δεν ανασύρθηκαν το 1945, οι δύο προαναφερθέντες σπηλαιολόγοι, ανασύραμε από το βράθρο, όπου παραμείναμε επί τέσσερα συνεχή εικοσιτετράωρα, τους σκελετούς 150 περίπου ατόμων.*

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι στον πυθμένα του βράθρου, εκτός από τα οστά, βρήκαμε και είκο-

* Τα οστά τοποθετήθηκαν ομαδικά σε μανσολείο που κατασκευάστηκε από τους συγγενείς των θυμάτων σε απόσταση 500 περίπου μέτρων από την "Τρύπα" και δίπλα χτίστηκε εκκλησάκι αφιερωμένο στη μνήμη των "Αγίων Πάντων".

σι περίπου χειροβομβίδες τις οποίες ανασύραμε με κίνδυνο της ζωής μας και τις παραδώσαμε σε πυροτεχνουργό του στρατού για να καταιστραφούν. Δύο τουλάχιστον από αυτές παραμένουν ακόμη στον πυθμένα του βικράθρου γιατί ήταν πολύ σκουριασμένες και δεν τολμήσαμε να τις πειράξουμε.

Περιγραφή: Το πρώτο τμήμα του βικράθρου έχει κατακόρυφο βάθος 55 μέτρων. Σ' αυτά πρέπει να προσθέσουμε και άλλα 5 μέτρα επίσης κατακόρυφα από την επιφάνεια της εισόδου μέχρι το πρώτο πατάρι διαστάσεων 10 X 2 μέτρων.

Το βάραθρο καταλήγει σε ελαφρώς επικλινές δάπεδο αίθουσας διαστάσεων 40 X 30 μέτρων περίπου, όπου βρίσκονταν όλοι οι σκελετοί και οι χειροβομβίδες.

Από το σημείο που "ακοιμιάει" το σκονί μέχρι το βαθύτερο σημείο της αί-

θουσας η υψομετρική διαφορά είναι 15 μέτρα με πολύ μεγάλη κλίση λόγω του μεγάλου όγκου φερτών υλών. Στο αριστερό άκρο της αίθουσας υπάρχει ένα πολύ στενό βάραθρο βάθους 10 μέτρων το οποίο επίσης εξερευνήσαμε.

Τον Ιούλιο του 1996 επισκεφθήκαμε πάλι το σπήλαιο οι **Νίκος Αελούδας, Στάθης Πανλίδης** και **Δημήτρης Λεμπέσης** και τυχαία ανακαλύψαμε ότι το βάραθρο της "Τρύπας" έχει και συνέχεια. Επιστημάνιαμε ότι επικοινωνεί και με άλλο βαραθρώδες σπήλαιο τεραστίων διαστάσεων το οποίο όμως δεν εξερευνήσαμε τότε λόγω έλλειψης του απαιτούμενου για το εγχείρημα ειδικού επιπλέον εξοπλισμού.

Η ανωτέρω ομάδα των σπηλαιολόγων επανήλθε στις 31 Αυγούστου ενισχυμένη και με τους σπηλαιολόγους **Βαγγέλη Καβαλιέρο** και τον Γάλλο **Augustin Morando** και την ίδια ημέρα μπήκαμε όλοι για πρώτη φορά στο "νέο" βαραθρώδες σπήλαιο. Η πρόσβαση έγινε μέσα από ένα πατάρι που βρίσκεται 12 μέτρα ψηλότερα από το δάπεδο της αίθουσας που υπήρχαν τα οστά. Στο πατάρι που έχει διαστάσεις 3 X 1,5 μ. και διάδρομο μήκους 5 μέτρων μπήκαμε από μια στενή δίοδο 60 X

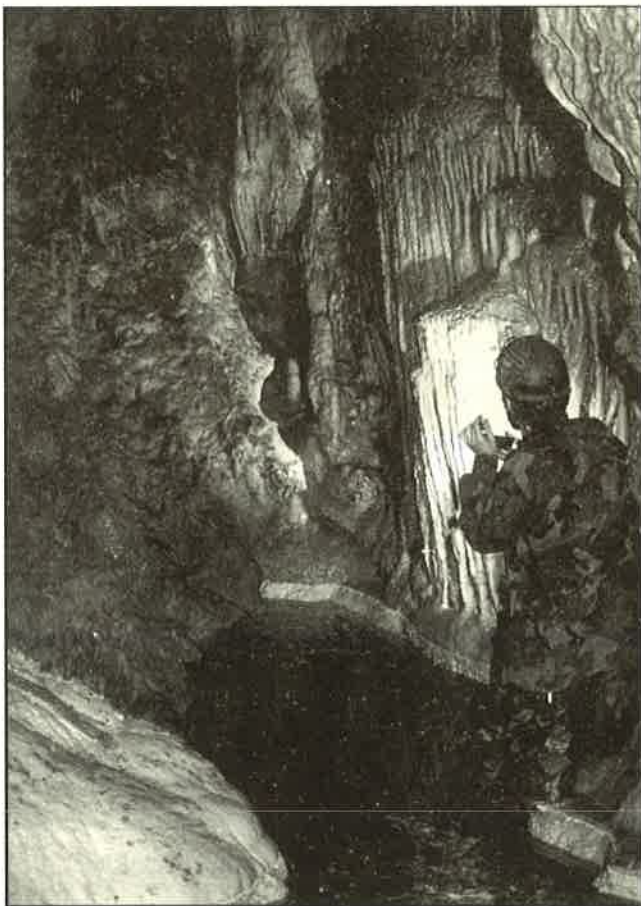
Σταλακτιτική διακόσμηση στη μεγάλη αίθουσα.

40 εκατοστών. Εκεί που τελειώνει ο διάδρομος, αρχίζει το δεύτερο "πηγάδι" το τεράστιο βαρυθρόδες σπήλαιο που από το σημείο του διαδρόμου μέχρι τον πιθμένα έχει κατακόρυφο βάθος 100 μέτρων. Μετά την κατάβαση των 100 μέτρων συναντήσαμε αίθουσα διαστάσεων 20 X 8 μέτρων με πλουσιότατο σταλακτιτικό διάκοσμο. Χαμηλότερα και αριστερά υπάρχουν δύο ακόμη αίθουσες. Στη δεύτερη κατ' σειρά υπάρχει μικρή λίμνη επιφάνειας 8 X 2 μέτρων και βάθους έως 2 μέτρων περίπου. Και στην αίθουσα αυτή, κυρίως γύρω από τη λίμνη, υπάρχει έξοχος σταλακτιτικός στολισμός. Υπάρχει ακόμη ένα κατακόρυφο βάραθρο βάθους 15 μέτρων με τρίτη αίθουσα στον πιθμένα του που επίσης εξερευνήσαμε.

Δεξιά της μεγάλης αίθουσας υπάρχει συνέχεια του σπηλαίου. Στενοί διαδρόμοι με σπηλαιώδεις διακλαδώσεις μήκους 80 μέτρων περίπου οδηγούν σε άλ-

λο κατακόρυφο βάραθρο βάθους 30 περίπου μέτρων που όμως δεν εξερευνήσαμε λόγω έλλειψης πρόσθετου εξοπλισμού*. Από μια πρώτη εξέταση δεν δείχνει να συνεχίζεται το σπήλαιο αυτό κάθετα η οριζόντια, γι' αυτό και επιφυλασσόμαστε να το περιγράψουμε ακριβέστερα, όταν σε μελλοντική αποστολή, που ελπίζουμε να μη βραδύνει, το εξερευνήσουμε συστηματικά.

Το σπήλαιο "Τρύπα" του Φενεού έχει καταχωρηθεί στα αρχεία της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας (Ε.Σ.Ε.) με Αριθμό Σπηλαιολογικού Μητρώου 6640.

Η αίθουσα με τη μικρή λίμνη και σταλακτίτες.

* Για τους μη γνωρίζοντες σημειώνουμε ότι η κατάβαση στα βάραθρα, δηλαδή στα φυσικά "πηγάδια" και στα κάθετα σπήλαια γίνεται με ειδικά μέσα. Χρησιμοποιούνται ειδικής κατασκευής ανεμόσκαλες, ειδικά σχοινιά πάνω στα οποία κινείται ο σπηλαιολόγος με τη βοήθεια μεταλλικών εξαρτημάτων (αναβατήρες - καταβατήρες κ.λ.π.) και άλλα αντικείμενα που αποτελούν το σύνολο ενός εντελώς εξειδικευμένου εξοπλισμού.

Η χρήση του υλικού αυτού απαιτεί ειδικές γνώσεις, επιδεξιότητα και μεγάλη πείρα από τον σπηλαιολόγο.

Σ.Σ. Οι φωτογραφίες του σπηλαίου είναι του **Νίκου Αελούδα**.

Από τις παλιές εφημερίδες

Έτος Δ' = Έν Ν. Κορίνθω 50 Νοεμβρίου 1874 = Αριθ 32

ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ ΑΣΤΗΡ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ, ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ

ΤΙΜΗ ΣΥΝΑΡΜΟΙ
ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΙΣΤΑ.

Ένα θύλα έτος 1874. 5.
Έκ τ' έτος 1875 καί εώς
τοιαύτη 1876 5.

ΤΙΜΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΙΚΩΝ.

Αναγράφων, ελκεσθόμενοι καί
λιγιστά, έσονται σίχρον 10.
Τέ άποσπασμα ή παραγρ' έμμε
έσονται σίχρον 6.

Έκδίδεται άπα' της έβδομάδος.

Σημερινά επίκαιρα από τα "ψιλά" των κορινθιακών εφημερίδων του περασμένου αιώνα.

Επιλογή: Σπύρος Μιχόπουλος

Κυβέρνησις πατρική

Ο έλληνικός λαός έναγωνίως άπεκδέχεται σήμεραν ό,τι δέλτιστον πρωθυπουργούντος του κ. Βούλγαρη ού τό ύπουργείον καί οία τίς άλλη Κυβέρνησις πατρική (άλλ' άμφιδάλλομεν άν ποτέ θά ύπάρξη έν Έλλάδι τοιαύτη!!!) όφείλει έν πρώτοις ίνα δώση παράδειγμα λιτότητος βίου καί χρηστότητος τών ήθών καί σεβασμού προς τούς νόμους.

(Εφημ. "Κορινθιακός Άστήρ", φύλλο αρ. 7 της 11 Μαΐου 1874)

"Αδικία καί άνισότης"

«... Οί σοφοί οίκονομολόγοι μας πρέπει, άν θέλωσι νά σώσωσι τό Έθνος, ν' άποκόψωσι δαπάνας παραλόγους, να παλαίσωσι προς σωματεία ισχυρά καί νά μετριάσωσι ταύτα κατά τάς ανάγκας του τόπου καί ούχι νά επιπίπτωσιν επί του μέ όνειον ύπομονήν λαού άνεχομένου τά άδικα τών νομοθετών ραπίσματα. Πρέπει νά φροντίσωσι περί μεταρρυθμίσεως του φορολογικού συστήματος, του τελωνειακού, του δασονομικού καί πολλών άλλων τά όποια σμ' ης άπειρον ύπαλλήλων διατρέφωσι προς βλάβην του δημοσίου άείποτε καί πλουτισμόν των μεγάλων φαγάδων...».

(Εφ. "Κορινθιακός Άστήρ" Αρ. Φύλλου 68 της 24 Σεπτεμβρίου 1875. Από το κύριο άρθρο)

Έπειδή οι κεκαθειργμένοι ήτάκτησαν...

Είς έν καί τό αυτό δεσμωτήριον ρίπτονται άδιακρίτως οί κατ' είκασίαν έγκληματήσαντες μέ τούς έξ έπαγγέλματος κακουργούντας τούς άποδεδειγμένως ένόχους.

"Αλλ έν τοίς δεσμωτηρίοις Ναυπλίου πρό μηνός έπειδή οί έκ Μάνης κεκαθειργμένοι κατάδικοι ήτάκτησαν, ό σκοπός της φρουράς έπυροδόλησεν εις τό πληθος, τό δέ Φρουραρχείον διέταξεν ίνα καί οί ύπόδικοι μένωσιν κλειδωμένοι έν ταίς τρώγλαις αυτών καθ' όλον τό ήμερονύκτιον.

(Εφ. "Κορινθιακός Άστήρ" φύλλο 48 της 25 Φεβρουαρίου 1875)

"Όπως έμψυχωθώμεν καί ένθαρυνθώμεν

Παρακαλούνται όσοι κύριοι ευηρεστήθησαν νά γίνωσι συνδρομηταί της ήμετέρας έφημερίδος νά σπεύσωσι προθύμως καί άποστείλωσιν ήμίν τήν ευτελή συνδρομήν των, όπως έμψυχωθώμεν καί ένθαρυνθώμεν εις έδραΐωσιν της έφημερίδος ήμών καί προόδον αυτής.

(Εφ. "Δανός" αρ. φύλ. 5 της 19 Μαΐου 1883)

Σ.Σ.: Την παροιμία "τα λέμε για την πεθερά για να τ' ακούει η νύφη" σίγουρα την ξέρετε. Τώρα γιατί σας τη θυμίζουμε; Ε, τι να σας πούμε. "Ο νοών νοείτω" που λέει και το Ευαγγέλιο.

ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΚΑ

ΦΕΝΕΑΤΙΚΑ

& άλλα...

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Το αφιέρωμα

Εδώ και πολύ καιρό στις προθέσεις του περιοδικού ήταν μια αναφορά στην ανακάλυψη του μυκηναϊκού νεκροταφείου των Αηδονιών και ενδεχόμενως ένα μικρό αφιέρωμα στις ανασκαφές που έγιναν εκεί και έφεραν στο φως ανεκτίμητης αξίας θησαυρούς της μυκηναϊκής εποχής.

Όμως ο σχεδιασμός πήρε πολύ χρόνο, γιατί το εγχείρημα παρουσίαζε εκτός από τις οικονομικές και άλλες δυσκολίες. Στο μεταξύ προέκυψαν νέα δεδομένα όπως, ο επαναπατρισμός του πολυσυζητημένου "Θησαυρού των Αηδονιών", δηλαδή των 312 χρυσών κοσμημάτων και άλλων αντικειμένων που είχαν αφαιρεθεί από τους τάφους που συλήθηκαν και φυγαδευθεί από αρχαιοκάπηλους για να πουληθούν στο εξωτερικό και βέβαια η έκθεση του συνόλου του θησαυρού που έγινε το καλοκαίρι στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Τα γεγονότα αυτά, και συνακόλουθα η απόφαση της Κοινότητας Αηδονιών να έλθει αρωγός στην παρούσα έκδοση, μας έδωσαν την ώθηση και τη δυνατότητα να παρουσιάσουμε σ' αυτό το τριπλό τεύχος το σχεδιαζόμενο από καιρό αφιέρωμα.

Θέλουμε από τη θέση αυτή να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας, στην **Κοινότητα Αηδονιών** για τη χειρονομία της προσφοράς της, στους επιχειρηματίες **Κώστα Καλαντζή, Γιάννη Κορδαλή** και την κυρία που θέλησε να κρατήσει την ανωνυμία της για τη χορηγία τους, καθώς και σε όλους εκείνους που με τη συνεισφορά τους ενίσχυσαν την προσπάθεια για να γίνει αυτό το αφιέρωμα.

Ο δρόμος έχει τη δική του ιστορία

Από τότε που εξαγγέλθηκε η ανακατασκευή και η νέα σε πολλά σημεία χάραξη του δρόμου Κιάτου – Στυμφαλίας – Φενεού κοντεύει να περάσει εικοσαετία και ακόμα είμαστε στην αρχή.

Για την ιστορία σημειώνουμε ότι με την αριθ. ΣΑΕ 8171/24 Μαρτίου 1981 απόφαση του Υπουργού Συντονισμού που φέρει την υπογραφή του τότε υφυπουργού Γ. Σουφλιά εγκρίθηκε η ένταξη στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (Π.Δ.Ε.) του έργου «αριθ. 7971005 Διαμέρισμα 127 Οδός Κιάτο – Σούλι – Στυμφαλία – Φενεός, πίνακες Α1 και Α2» και συντάχθηκε ο σχετικός προϋπολογισμός.

Έκτοτε έχει ανακοινωθεί πολλές φορές η χορήγηση πιστώσεων για την έναρξη της κατασκευής του έργου και το μόνο που έγινε είναι ένα κοιμητάκι δυο-τρία χιλιόμετρα δρόμου κάτω από το Σούλι που για να τελειώσει κι αυτό πέρασαν κάμποσα χρόνια.

Ωστόσο από τη Νομαρχία ανακοινώθηκε ότι ήδη δημοπρατήθηκε το έργο για την κατασκευή του τμήματος Κιάτο–Σούλι και είναι ύψους 1 δις 150 εκατομμυρίων. Ας ελπίσουμε ότι αυτή τη φορά το όνειρό μας των ορεινών για το δρόμο "που όλο τον περιμένουμε κι όλο κινάει για νάρθει" που λέει και ο ποιητής μας όλο και κάπου "χάνεται στο γύρισμα των κύκλων" θα γίνει επιτέλους πραγματικότητα.

Έρχονται καλύτερες ημέρες για τον "Αη – Γιώργη"

Στη Μονή Αγίου Γεωργίου Φενεού "εν ή πολλοί πολλάκις πολλών έτυχον ενεργεσιών εν τη διαδρομή των αιώνων" εγκαταβιοί εδώ και ένα χρόνο περίπου μικρή μοναστική αδελφότητα οκτώ μοναχών που ήλθαν από το Άγιον Όρος με επικεφαλής τον αρχιμανδρίτη Θεοδόσιο.

Αφότου η εγκαταβίωσή τους εκεί κρίθηκε ως οριστική ο σεβ. Μητροπολίτης μίας κ. Παντελεήμων προχώρησε στη διαδικασία εκλογής ηγουμένου της μονής και έτσι ύστερα από πολλά χρόνια ο "Αη – Γιώργης" απέκτησε ηγούμενο και μάλιστα "πεπνυμένον" όπως πιστεύουμε ότι είναι ο πανοσιολογιότατος Θεοδόσιος.

Είμαστε βεβαιοί ότι ο νέος Ηγούμενος και οι μοναχοί που είναι νέοι άνθρωποι, θα ξαναφέρουν στο μοναστήρι την παλιά αίγλη του και θα ανακόψουν το δρόμο της φθοράς που είχε πάρει.

Όμως θα είναι παράλειψη αν δεν αναφερθούμε επαινετικά και στο ιερομόναχο **Γεννάδιο Μητρόπουλο** που σχεδόν μόνος του κράτησε τόσα χρόνια ανοιχτό το μοναστήρι και το φρόντισε με περισσή αγάπη και αφοσίωση, γι' αυτό και δίκαια εξελέγη "Δικαίος" της Μονής.

Για το Μουσείο Φενεού

Από την εφημερίδα "ΤΑ ΝΕΑ" ΤΗΣ 8-8-1996 αναδημοσιεύουμε σχόλιο που αναφέρεται στο Μουσείο Φενεού.

«Πολιτιστική αποικιοκρατία

Τα μικρά μουσεία είναι πληγή για το υπουργείο Πολιτισμού. Σε ακατάλληλα κτίρια, με μεγάλα έξοδα για να λειτουργήσουν κανονικά, – ένας φύλακας δεν αρκεί – γίνονται εύκολα στόχοι ληστείας. Κλασικό παράδειγμα το Κοινοτικό Μουσείο του Φενεού.

Παρ' όλα αυτά, κάθε τόσο, κάποιο τέτοιο καινούργιο μουσείο εγκαινιάζεται σε κάποια γωνιά της Ελλάδας. Να, όμως, που στην περίπτωση του ξεχασμένου Φενεού στα Ορεινά της Κορινθίας, η Αρχαιολογική Υπηρεσία αποφάσισε να δράσει. Δηλαδή, να μεταφέρει τα αρχαιολογικά ευρήματα στην Αθήνα. Η απόφαση συνάντησε την καθολική αντίδραση των λιγοστών κατοίκων του Φενεού, οι οποίοι ζητούν μέτρα για την ανάπτυξη του αρχαιολογικού ενδιαφέροντος της περιοχής, αντί για το λουκέτο. Και το αξίζει αυτό ο ξεχασμένος Φενεός – η λέξη από το φανάρι, αν δεν θέλουμε να σβήσει και κυριολεκτικά, μαζί με τα νερά της Στιμφαλίας που χάνονται και τους τελευταίους μετακινούμενους βοσκούς.

Υπολείπεται, όμως, μήπως και ο υλθινός λόγος αυτής της απαγωγής των αρχαίων αγαλμάτων, εί-

Κεφαλή της θεάς Υγείας της Φενεαιτισσας με τις γάλινες ματόχαντρες και τις χάλκινες βλεφαρώδες.

και ότι στη θέση του συνήθους απλανούς βλέμματος, τα αγάλματα του Φενεού διαθέτουν συγκλονιστικές γινάλινες ματόχαντρες και μετάλλινα ματοτσίνορα, που κάποιοι έχουν βάλει στο μάτι».

Αυτά γράφουν τα "Νέα". Τα δικά μας σχόλια περιιτεύουν.

Έργο τιμής, αγάπης και αγαθής μνήμης

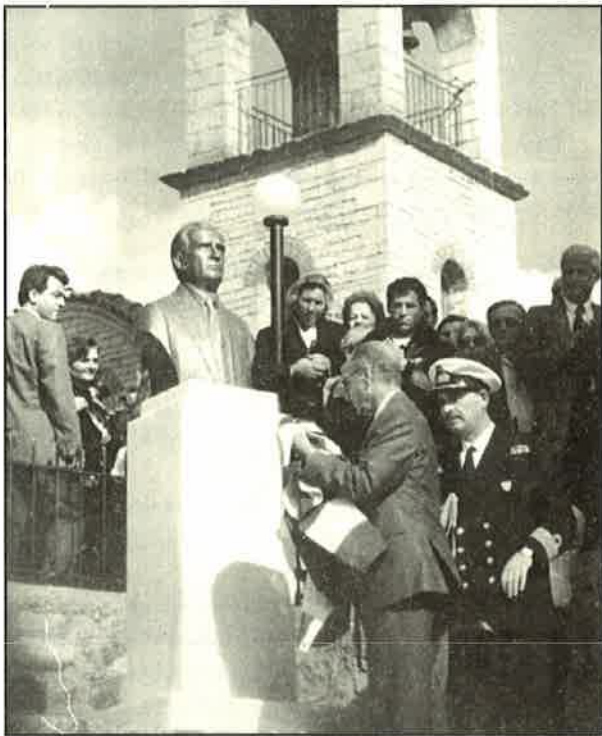
Μια ωραία ιδέα του Προοδευτικού Συλλόγου Καστανιωτών της Αθήνας για ένα έργο τιμής, αγάπης και αγαθής μνήμης έγινε πραγματικότητα. Οι Καστανιώτες, ύστερα από εργαζόμενη προσπάθεια του Συλλόγου τους, έστησαν την προτομή του Κων/νου Ευστ. Παπακωνσταντίνου στο χωριό τους, την Καστανιά Στιμφραλίας, της οποίας "γέννημα θρέμμα" υπήρξε ο αείμνηστος πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων.

Το έργο, αληθινό ψυχογράφημα της ιδιοσυγκρασίας και τις εκφραστικής ιδιαιτερότητας του αειμνήστου Προέδρου, φιλοτέχνησε με περισσή ευαισθησία ο διεθνούς φήμης Στιμφάλιος γλύπτης και προσωπικός φίλος του κ. Φάνης Σακελλαρίου. Τα αποκαλυπτήρια έγιναν στις 10 Νοεμβρίου 1996 από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κ. Κων/νο Στεφανόπουλο σε επίσημη τελετή που οργάνωσε η Κοινότητα και ο Σύλλογος. Μετά την επιμνημόσυνη δέηση και τη δοξολογία που εψάλλσαν χροστατούντος του σεβ. Μητροπολίτου Κορίνθου κ. Παντελεήμονος, ακολούθησαν ομιλίες για τη ζωή και το έργο του τιμωμένου και αναγνώστηκαν μηνύματα του πρώην Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Κων. Καραμανλή και του προέδρου της Βουλής κ. Απ. Κακλαμάνη.

Στην εκδήλωση παρέστησαν υπουργοί, βουλευτές, ακαδημαϊκοί, καθηγητές Πανεπιστημίων, διπλωμάτες, ανώτατοι κρατικοί λειτουργοί, δήμαρχοι και κοινοτάρχες και πλήθος κόσμου από την Κορινθία, την Αθήνα και άλλα μέρη, ακόμη κι από το εξωτερικό, που έρθασαν στην Καστανιά για να τιμήσουν τη μνήμη του.

Να σημειώσουμε εδώ ότι στην Αθήνα ιδρύθηκε από επιφανείς Κορίνθιους, Σωματείο Μνήμης Κων/νου Ευστ. Παπακωνσταντίνου με σκοπό τη διατήρηση της μνήμης του στις νεότερες γενιές και την προβολή του έργου και των πολιτικών και κοινωνικών ιδεών ενός ανθρώπου που με τον ισχυρό χαρακτήρα του, τη λιτή ζωή του, την εργατικότητα και την εντιμότητά του, δημιούργησε ένα πρότυπο πολιτικού άνδρα που αποτελεί υπόδειγμα για τους επερχόμενους. Πρόεδρος του Σωματείου αυτού είναι ο καθηγητής Παιδιατρικής και ακαδημαϊκός κ. Νικ. Ματσωνιάτης και αντιπρόεδρος ο από την Καστανιά καταγόμενος καθηγητής της ιατρικής και τ. Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Σπύρος Μουλόπουλος.

Στον αείμνηστο Πρόεδρο, που λάτρεψε αυτόν τον ξεχασμένο πίσω από τα βουνά τόπο και νοιάστηκε για τους κατοίκους του, το περιοδικό μας θα κάμει ειδικό αφιέρωμα σε προσεχές τεύχος του.

"Αχαριστίας δίκη"

Οι αρχαίοι πρόγονοί μας παρέπεμπαν σε δίκη όσους έδειχναν αγνωμοσύνη προς τους γονείς τους και τους ευεργέτες τους και η δίκη αυτή ονομαζόταν "αχαριστίας δίκη". Και ο "Αίπυτος" που δεν συνηθίζει να πολιτικολογεί, δεν δυσκολεύεται να επισημάνει ότι αν η "αχαριστίας δίκη" λειτουργούσε ως θεσμός και στις ημέρες μας θα χρειαζόταν να παραπεμφθούν για το αδίκημα της αχαριστίας αρκετοί Κορίνθιοι. Γιατί πολλοί από αυτούς που έτυχαν ποικίλων εξυπηρετήσεων από τον Στυμφάλιο πρώην Υπουργό κ. Γιάννη Ποττάκη "φρόντισαν" στις τελευταίες εκλογές να τον αφήσουν έξω από τη Βουλή στερώντας το δημόσιο βίο από τις πολύτιμες υπηρεσίες ενός έμπειρου και όχι τυχαίου πολιτικού, αλλά και την Κορινθία από έναν εγνωσμένου κύρους εκπρόσωπό της στο Κοινοβούλιο. Και για να θυμηθούμε το ανέκδοτο:

Όταν κάποιος είπε στον Ελευθέριο Βενιζέλο ότι ένας συμπολίτης του καταφέρεται εναντίον του και τον βρίζει, ο Εθνάρχης αναρωτήθηκε. "Μα γιατί το κάνει αυτό; Εγώ δεν θυμάμαι να του έχω προσφέρει ποτέ την παραμικρή εξυπηρέτηση".

Η Στυμφαλία στο χάρτη των φυσικών θησαυρών

Εκατό και πλέον επιστήμονες συνεργάστηκαν για να ολοκληρώσουν το έργο της αναγνώρισης, καταγραφής, εκτίμησης και χαρτογράφησης την οικοσυστημάτων της Ελλάδας, προκειμένου να ενταχθούν στο ευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων ζωνών "Φύση 2000" (Natura 2000).

Ο χάρτης είναι ήδη έτοιμος και περιλαμβάνει συνολικά 296 περιοχές που επιλέχθηκαν με κριτήριο την οικολογική τους σπουδαιότητα και προτείνονται να μπουν ως φυσικοί θησαυροί της πατρίδας μας στην εθνική λίστα των οικοτόπων.

Από το νομό Κορινθίας προτείνονται οι κορυφές της Κυλλήνης (Ζήρειας), η χαράδρα της Φλαμπουρίτσας, η λίμνη της Στυμφαλίας, το όρος της περιοχής της Ολόγυρτος (Σκίπεζα), τα Γεράνεια όρη και ο Ακροκόρινθος.

Τελικός αποδέκτης της λίστας θα είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία και θα συμπεριλάβει τις προτεινόμενες περιοχές στο Πανευρωπαϊκό δίκτυο "Natura 2000".

Ανάδοχοι του τεράστιας σημασίας αυτού έργου είναι το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας και το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υδροτόπων (Ε.Κ.Β.Υ.), αλλά η οριστική επιλογή θα γίνει από τα συναρμόδια υπουργεία ΠΕΧΩΔΕ και Γεωργίας. Και επειδή τα συμφέροντα προφανώς θα είναι τεράστια, το Μουσείο Γουλανδρή και το Ε.Κ.Β.Υ. επισημαίνουν ότι η τελική επιλογή των οικοτόπων που θα μπουν στη λίστα θα πρέπει να είναι επιστημονικά τεκμηριωμένη και κοινωνικά αποδεκτή. Μ' άλλα λόγια στη λήψη των αποφάσεων απαιτείται να υπάρξει διαφάνεια (η λέξη έχει γίνει πλέον πολύ της μόδας) και βέβαια ενημέρωση του κόσμου και συναίνεση των τοπικών φορέων.

Ας ελπίσουμε ότι οι προτεινόμενες περιοχές της Κορινθίας και ιδιαίτερα η λίμνη της Στυμφαλίας, ο μοναδικός υδροβιότοπος της ορεινής Πελοποννήσου, δε θα μείνουν έξω από τη λίστα.

Ανασκαφών συνέχεια

Συνεχίστηκαν και φέτος οι ανασκαφές στη Στυμφαλία από την ομάδα των Καναδών αρχαιολόγων με την εποπτεία και την ευθύνη του καθηγητή Hector Williams, που, όπως έχουμε ξαναγράψει, έχει μελετήσει τον αρχαιολογικό χώρο και έχει κάνει μέχρι τώρα εκτεταμένες ανασκαφικές έρευνες.

Παρά τα προβλήματα που δημιούργ-

γηση η ανεβασμένη στάθμη του νερού της λίμνης, η ανασκαφή επεκτάθηκε στις περιοχές των οικιών της αρχαίας πόλης και της ακρόπολης και στο Φράγματικο μοναστήρι των Κιστερικιανών.

Ανασκαφικές εργασίες πραγματοποιήθηκαν και στην περιοχή "Μοναστηράκι" όπου εντοπίστηκαν σφόνδυλοι δωρικών κίωνων μεγάλου μεγέθους (φωτογραφία) που δηλώνουν την ύπαρξη μεγάλου ναού και τάφου που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη αρχαίου νεκροταφείου.

Στη διάρκεια των ανασκαφών επισκέφθηκε τη Στυμφαλία και ο καναδός Πρόεδρος στην Ελλάδα.

Για τα κινητά και ακίνητα ευρήματα των φετινών ανασκαφών, που ήταν πολλά και αξιόλογα, θα γράψουμε στο επόμενο.

Πολεμικές αποζημιώσεις για τη Σικυνώνα, τη Φλιούντα και τη Στυμφαλία

Όπως διαβάσαμε προ καιρού στις Αθηναϊκές εφημερίδες οι δήμαρχοι Αθηναίων και Σπαρτιατών προφανώς ως εκπρόσωποι ο πρώτος του αρχαίου Περικλή και ο δεύτερος του βασιλιά της Σπάρτης Λυκούργου υπέγραψαν σε περγαμινή... συνθήκη ειρήνης με την οποία τερματίζεται λείει οριστικά ο Πελοποννησιακός Πόλεμος που άρχισε το 431 π.Χ.

Στην περγαμινή, αμφοτέρωθεν οι "εμπόλεμοι" εκφράζουν μεταξύ άλλων και «*τη βαθύτατη θλίψη τους για την ολέθρια εκείνη και πολυαίμακτη σύρραξη των δύο κορυφαίων πόλεων της αρχαίας Ελλάδας!!*»

Και μέχρις εδώ καλά τα λείει η περγαμινή και μπορούμε από δω και πέρα να κοιμώμαστε ήσυχοι. Δεν είδαμε όμως να διαλαμβάνει κανένα όρο "περί πολεμικών αποζημιώσεων" για τις τρομακτικές καταστροφές που έπαθαν οι συμμάχικές τους πόλεις και κυρίως εκείνες της Σπάρτης. Γιατί όπως είναι γνωστό ο αθηναίος στρατηγός Ιφικράτης στις πολεμικές επιχειρήσεις του εναντίον των Σπαρτιατών πέρασε από τη Σικυνώνα, τη Φλιούντα και τη Στυμφαλία και δεν "άφησε λίθον επί λίθου".

Στη Σικυνώνα λείει η ιστορία άφησε πίσω του πεντακόσιους Σικυνώνιους νεκρούς και στη Φλιούντα σε μια μέρα σκότωσε "με μπαμπουσιά" τριακόσιους Φλιάσιους και λεηλάτησε και καταρμήμαξε τον τόπο. Στη συνέχεια ανέβηκε στη Στυμφαλία. Επειδή όμως δεν κατάφερε να την κυριέψει γιατί είχε ισχυρότατο αιμιντικό τείχος, έφερε σπόγγους για να φράξει την καταβόθρα στη Γυδομάντρα ώστε τα νερά να κατακλύσουν και να πνίξουν την πόλη και να την αναγκάσει έτσι να παραδοθεί! Ευτυχώς που κάποιοι από τους Στυμφάλιους θεούς, προφανώς η Στυμφαλία Άρτεμις, του έστειλε θεϊκό σημάδι (διοσημία) να μην προχωρήσει στο εγχείρημά του και έτσι, ο θεοφοβούμενος κατά τα άλλα, στρατηγός τα μάζεψε και ξεκουμπίστηκε.

Και αφού είναι ιστορικά βέβαιο ότι ο "αίσικης" αυτός δεν δικάστηκε ως εγκληματίας πολέμου, δεν θα έπρεπε τουλάχιστον ο Δήμαρχος της Σπάρτης κατά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης να θέσει όρους και να απαιτήσει από τους Αθηναίους, (που συνθηκολόγησαν τότε και είχαν παραδεχτεί την ήττα τους), την καταβολή αποζημιώσεων στους συγγενείς των νεκρών και γιατί όχι και πολεμικές επανορθώσεις για τις καταστροφές; Εκτός αν όλα αυτά έμειναν απέξω με κοινή συμφωνία των δύο δημάρχων με το σκεπτικό ότι οι παθούσες πόλεις και οι συγγενείς των θυμάτων θα πρέπει να προσφύγουν στο... Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Ατενίζει από το βάθρο του

Από την Κυριακή της 25ης Αυγούστου 1996 ο επίσκοπος Αβύδου Γεράσιμος Παπαδόπουλος ατενίζει από το μαρμαρίνο βάθρο του την περήφανη Ζήρεια, τη Στυμφαλία και το χωριό που γεννήθηκε, το Μπούζι – Κυλλήνη σήμερα – από όπου και ξεκίνησε τη φωτεινή του πορεία.

Την προτομή του μακαριστού Επισκόπου, που έστησε στην πλατεία του χωριού η αγάπη των συγγενών και των συγχωριανών του, αποκάλυψε, μετά από τις ομιλίες για τη ζωή και το έργο του, ο νομάρχης Κορινθίας κ. Άγγελος Μανωλάκης.

Παρέστησαν ο πρώην υπουργός κ. Γιάννης Ποττάκης, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Στυλιανός Παπαδόπουλος, άλλοι επίσημοι και πλήθος κόσμου.

Την ωραία τελετή λάμπρυναν με την παρουσία τους τρεις μητροπολίτες. Οι σεβασμιότατοι κ.κ. Προκόπιος ο από Κεφαλληνίας και ο Βρεσθένης Δημήτριος οι οποίοι χοροστάτησαν στη θεία λειτουργία και το μνημόσυνο και ο συμπατριώτης μας (από την Αρχαία Φενεό) κ.κ. Μεθόδιος Φούγιος, μητροπολίτης Πισιδίας και Αρχιεπίσκοπος πρώην Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας.

Στη διάρκεια της λειτουργίας οι χοροστατήσαντες σεβασμιότατοι αναφέρθηκαν με ομιλίες τους στην προσωπικότητα και το ιεραποστολικό έργο του μακαριστού Επισκόπου Αβύδου Γερασίου και στην προσφορά του στον απόδημο Ελληνισμό της Αμερικής όπου και άφησε την τελευταία του πνοή.

Συλλειτουργός μετά των ιερέων των γύρω χωριών και ο αρχιμανδρίτης και αρχοντάρης της ιεράς μονής Δοχειαρίου του Αγίου Όρους κ. Φιλόθεος.

Στη ζωή και το έργο του μακαριστού επισκόπου Αβύδου Γερασίου Παπαδοπούλου το περιοδικό μας έχει κάνει ειδική αναφορά σε προηγούμενο τεύχος του.

Ένα "Εκθετήριο"

Πράγματα αλλοτινών καιρών που έχουν κάτι επάνω τους από την ψυχή των ανθρώπων που τα άγγιξαν, γοήτεψαν την κ. Βασιλική Μητροπούλου στο χωριό Φενεό (Σιβύστα) και αποφάσισε να τα διατηρήσει.

Με ευαισθησία και πολλή αγάπη για τη λαϊκή παράδοση έστησαν με το σύζυγό της κ. Ιω. Μητρόπουλο, σε ένα παλιό αρχοντικό που ανακαίνισαν, το "Οικογενειακό Εκθετήριο Κωνσταντή Πετρούλια" όπως το ονόμασαν. Το σπίτι και τα περισσότερα από τα εκθέματα ανήκουν στην παλαιά Οικογένεια Πετρούλια από την οποία προέρχονται ο μητροπολίτης Αργολίδος Δανιήλ

Πετρούλιας (1837-1877) ο αδελφός του Γεώργιος (1848-1907) γιατρός, δήμαρχος Φενεού και βουλευτής Κορινθίας και ο Σπύλιος Πετρούλιας επίσης δήμαρχος Φενεού στις αρχές του αιώνα μας.

Το εκθετήριο είναι εμπλουτισμένο με όλα σχεδόν τα είδη λαϊκής τέχνης και τεχνολογίας: παλαιές ενδυμασίες, υφαντά αργαλειούς, κεραμικά, χαλκώματα, σκεύη, εργαλεία και άλλα χρηστικά αντικείμενα παλαιότερων εποχών.

Τα εκθέματα, ύστερα και από τις οδηγίες της επίσης φενατίσας κ. Μαρίας Λαδά – Μινώτου, επιμελήτριας του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου της Αθήνας, είναι τοποθετημένα με ιδιαίτερη φροντίδα σε καλαίσθητες βιτρίνες, στην ευρύχωρη και ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα του ισόγειου, με προοπτική επέκτασης και σε άλλους χώρους του αρχοντικού.

Το μικρό αλλά αξιόλογο αυτό εκθετήριο, που θα μπορούσε κάλλιστα να χαρακτηριστεί "λαογραφικό μουσείο", αποτελεί μια πρόκληση για όσα από τα χωριά μας και τους πολιτιστικούς συλλόγους τους έχουν τη δυνατότητα και τις προϋποθέσεις να φτιάξουν και το δικό τους, όσο ακόμα είναι καιρός.

Ο "Μέγας Παν" πήγε στο Παρίσι

«Ένα ελληνικό άγαλμα στην καρδιά της γαλλικής πρωτεύουσας. Σήμερα υψώθηκε σε γνωστό πάρκο του Παρισιού ένα άγαλμα του θεού Πανός του Έλληνα γλύπτη Φάνη Σακελλαρίου. Να σημειώσουμε ότι ο Δήμος της Γαλλικής πρωτεύουσας σπάνια ανοίγει τις θύρες των πάρκων του σε ξένους καλλιτέχνες».

Με αυτά τα λόγια ανακοίνωσε το γεγονός ο παρουνισαστής του δελτίου ειδήσεων της 28-4-96 από το πρώτο κανάλι της Ελληνικής Τηλεόρασης για να συνεχίσει με την ανταπόκριση από το Παρίσι:

«Ήταν μια ανοιξιάτικη Κυριακή πριν τελεώς διαφορετική από τις άλλες. Ένας χάλκινος ελληνικός θεός εμφανίστηκε παίζοντας τη φλογέρα του μέσα στην καρδιά της Γαλλικής πρωτεύουσας. Ο θεός Παν ξάφνιασε τους πάντες στο δημοτικό πάρκο des Buttes Chaumont στο 19ο διαμέρισμα του Παρισιού.

Ο Δήμαρχος Roger Madec, έλληνες ομογενείς και φίλοι της Ελλάδας ήρθαν να ακούσουν τη θείκη μουσική του και να χαιρετίσουν από κοντά το έργο που προσέφερε στο Δήμο Παρισιών, ως αιώνιο σύμβολο προστασίας της φύσεως και σε ένδειξη της παραδοσιακής Ελληνογαλλικής φιλίας, η Επιτροπή Ελλήνων Επιστημόνων Ευρώπης.»

Στη συνέχεια ο ανταποκριτής μας πληροφορεί μεταξὺ άλλων ότι στα εγκαίνια που πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα της Ελληνικής Πρεσβείας στο Παρίσι την Ελλάδα εκπροσώπησε ο αντιπρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων κ. Παυσανίας Ζακολίκος.

Στα αποκαλυπτήρια εκτός από τον κ. Ζακολίκο μίλησαν ο δήμαρχος κ. Roger Madec ο Πρόεδρος της επιτροπής Ελλήνων επιστημόνων Ευρώπης κ. Νίκος Καλογερόπουλος και μεταδόθηκαν αποσπάσματα των ομιλιών τους. Η τελετή έληξε με ομιλία του δημιουργού του έργου γλύπτη Φάνη Σακελλαρίου που τόνισε κατασυνγινημένος ότι «εδώ μέσα κρύβεται ένας αληθινός, ένας πραγματικός Πάνας που βγαίνει μέσα από τα δάση της αιώνιας Ελλάδας της Πατρίδας μου».

Το γεγονός παρουσίασαν με ιδιαίτερος εγκωμιαστικά σχόλια και οι Ελληνικές εφημερίδες στην Αθήνα και δημοσίευσαν φωτογραφίες του έργου.

– Θέλετε τώρα και το δικό μας σχόλιο; Ο γλύπτης Φάνης Σακελλαρίου είναι Στυμφάλιος και γι' αυτό καμαρώνουμε. Και με το δικό μας βέβαια!

Τιμή σε Ξυλοκαστρινό σκηνοθέτη

Έναν από τους σπουδαίους σκηνοθέτες της μεγάλης και της μικρής οθόνης, τον συμπατριώτη τους Βασίλη Γεωργιάδη, τίμησαν τα μέλη του Σύλλογου των Ξυλοκαστρινών σε ειδική εκδήλωση που έγινε

Ο "Μέγας Παν" του Φάνη Σακελλαρίου κοσμεύει το Παρίσι.

στις 22 Απριλίου στην αίθουσα της Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών.

Για το έργο του σκηνοθέτη που έχει σφραγίσει την καλλιτεχνική του πορεία με τη σκηνοθεσία σπουδαίων κινηματογραφικών έργων και αξιόλογων τηλεοπτικών σειρών, μίλησε στην κατάμεστη αίθουσα ο Πρόεδρος του Συλλόγου κ. Γεώργιος Καμπίρης και του επέδωσε τιμητική πλακέτα.

Στο έργο του τιμωμένου αναφέρθηκαν επίσης πολλοί από τους ηθοποιούς που έπαιξαν στις ταινίες που σκηνοθέτησε και διηγήθηκαν περιστατικά από τα γυρίσματα. Μεταξύ αυτών, ο Λυκούργος Καλέργης, ο Πέτρος Φυσούν, η Μαίρη Χρονοπούλου, η Κάτια Δανδουλάκη, η Άννα Φόνσου και άλλοι, ενώ ενδιάμεσα προβλήθηκαν μικρά αποσπάσματα από τις ταινίες του "Κόκκινα Φανάρια", "Το χρώμα βάφτηκε κόκκινο", "Η μάχη της Κρήτης", "Ραντεβού με μια άγνωστη", "Κορίτσια στον ήλιο", "Η κατάρρα της μάνας" που γυρίστηκε στη Στυμφαλία κ.ά.

Προβλήθηκαν επίσης σκηνές από αξιόλογα λογοτεχνικά έργα που σκηνοθέτησε για την τηλεόραση όπως, "Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται" του Καζαντζάκη, "Ο Γιούγκερμαν" του Καραγάτση, "Οι Πανθέοι" του Αθανασιάδη κ.ά.

Η φλόγα στην Κορινθία

Η ολυμπιακή φλόγα άναψε το μεσημέρι της 30ης Μαρτίου την Ιερά Άλτη της Ολυμπίας για να "φωτίσει" και να καταυγάσει τον κόσμο μέχρι τις 5 Αυγούστου που θα έσβησε στο Ολυμπιακό στάδιο της Ατλάντα. Τώρα κατά πόσο το "αρχαίο πνεύμα αθάνατο του μεγάλου και τ'αληθινού" κατά τον Παλαμά φωτίσει την ανθρωπότητα είναι άλλο ζήτημα. Πάντως όπως βλέπετε στη φωτογραφία από την "Καθημερινή" τη φλόγα άναψε η πρωθιέρεια Μαρία Παμπούκη και από τα χέρια της ξεκίνησε την μεγάλη πορεία. Με τα χέρια των λαμπαδηδρόμων πέρασε διαδοχικά από όλη την Ελλάδα, από την Κρήτη και τα άλλα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, μέχρι τον Έβρο και τις άλλες παραμεθόριες περιοχές και επέστρεψε στην Αθήνα από όπου έφυγε για την Ατλάντα. Το πρόγραμμα τις διαδρομής της περιελάμβανε και την Κορινθία με σταθμούς στην Αρχαία Νεμέα, την Αρχαία Κόρινθο, την Κόρινθο, το Κιάτο και το Ξυλόκαστρο. Ιδιαίτερα λαμπρή ήταν η υποδοχή της στο αρχαίο στάδιο της Νεμέας από όπου μεταφέρθηκε στο ιερό του Αγίου Νικολάου της Αρχαίας Νεμέας. Εκεί φυλάχθηκε άσβεστη για να γίνει η "αφή" στο βωμό του Δία και να αρχίσουν οι αγώνες "τα Νέμεα" που αναβίωσαν στο αρχαίο στάδιο της Νεμέας την 1η Ιουνίου 1996.

Αναβίωσαν τα (Αμερικάνικα;) Νέμεα

Ένα αθλητικό πανηγύρι με φολκλορικές ιδιομορφίες πολιτιστικο-τουριστικής χρήσεως, με την επωνυμία "Νέμεα 1996" πραγματοποιήθηκε την 1η Ιουνίου στο αρχαίο στάδιο της Νεμέας, από το Σύλλογο για την Αναβίωση των Νεμέων Αγώνων.

Κατά πόσο ο αγώνας δρόμου, το μοναδικό άθλημα που περιελάμβανε το πρόγραμμα, καθώς και κάποιες υποτιθέμενες "αρχαίες πρακτικές" που χρησιμοποιήθηκαν μάλλον ως διακοσμητική περιβάλλοντος, πείθουν ότι πράγματι αναβίωσαν τα "Νέμεα" είναι άλλο ζήτημα. Πάντως ανεξάρτητα από το αν

πλησίασαν ή όχι το πνεύμα των αρχαίων αγώνων, ο δραστήριος, για την αναβίωσή τους, Σύλλογος προσπάθησε να δώσει μια κάποια γεύση από αρχαίους αγώνες στους πάσης ηλικίας αθλητές, και παρά την αρχαία απαγόρευση, και αθλήτριες, που πήραν μέρος, αλλά και στον κόσμο που παρακολούθησε τα δρώμενα.

Σ' αυτόν τον τελευταίο, που ήταν αρκετός, κυριάρχησε η εντύπωση ότι η γιορτή ήταν "αμερικανικής προέλευσης και παραγωγής, προορισμένη για "ιωίωτες", με την αρχαιοελληνική έννοια της λέξης. Και τούτο γιατί: Στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου πλάι στην ελληνική σημαία κυμάτιζε και η αστεροέσση. Κάποιος εκ των οργανωτών όταν ρωτήθηκε το γιατί, απάντησε: "Μα εδώ είναι έδρα του Πανεπιστημίου του Μπέρκλεϊ". Οι σημαίες των άλλων κρατών ήταν βέβαια αναρτημένες κανονικά και όπως έπρεπε μέσα στο στάδιο.

Η αφή του Νεμείου βωμού έγινε από τον αμερικανό πρέσβη στην Ελλάδα κ. Thomas Niles, (η φωτογραφία από τα "Νέα" της 4-6-1996) ο οποίος ντυμένος αρχαιοπρεπώς έλαβε στη συνέχεια μέρος και στους αγώνες δρόμου με άλλους 220 συμπατριώτες του Αμερικανούς. Τώρα γιατί οι αρμόδιοι δεν κάλεσαν ένα Ολυμπιονίκη ή μια γνωστή αθλήτρια ή έστω μια μαθήτρια του Λυκείου Νεμίας να ανάψει με την Ολυμπιακή φλόγα το βωμό, μόνο αυτοί μπορούν να εξηγήσουν.

Οι εφημερίδες έγραψαν ότι εμπνευστής της αναβίωσης των Νεμέων είναι ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Μπέρκλεϊ και ανασκαφέας του αρχαίου σταδίου της Νεμίας, αρχαιολόγος κ. Stephen Miller, ο οποίος με γνώση και εμπειρία σχεδίασε και "δίδαξε" την ελληνοαμερικανική αυτή γιορτή.

Για την ιστορία θα επαναλάβουμε εδώ κάτι που έχουμε γράψει και παλαιότερα. Ότι προσπάθειες αναβίωσης των αρχαίων Νεμέων έγιναν και στα τέλη του περασμένου αιώνα.

Στην εφημερίδα "Αργος" (αρ. φύλλου 12 της 25ης Οκτωβρίου 1887) διαβάζουμε: "Εν Νέα Κορίνθω ιδρύθη ο Σύλλογος Ποσειδών όστις σκοπεύ εις την ανανέωσιν των εορτών Ισθμίων και Νεμέων αίτινες θα τελούνται ανά διετίαν".

"Σαν έτοιμοι από καιρό, σα θαρραλέοι..."

Τα αγόρια της φωτογραφίας, μαθητές της 8ης και τελευταίας τότε τάξης του Γυμνασίου Νεμίας " του σωτηρίου σχολικού έτους 1946" ήσαν έτοιμα από τότε και περιμέναν το σύνθημα του σαλπικτή τους να ξεκινήσουν για τα... Νέμια. Όμως τα Νέμια άρχισαν νάρθουν μισόν αιώνα. Και αναβίωσαν φέτος για πρώτη φορά στο αρχαίο στάδιο της Νεμίας. Και οι τότε μαθητές της φωτογρα-

φίας –ανάμεσά τους και ο εκδότης του περιοδικού μας– το ξανασκέφτηκαν και αποφάσισαν να λάβουν μέρος. Και έλαβαν. Δηλαδή όχι ακριβώς στα Νέμεα αλλά με την αφορμή αυτή συναντήθηκαν για πρώτη φορά και αυτοί από τότε σε ένα εξοχικό κέντρο κάπου κοντά στο αρχαίο στάδιο, και έγιναν για λίγο πάλι παιδιά. Παρ' όλο που στα Νέμεα δεν επιτρεπόταν η συμμετοχή γυναικών, τα "κορίτσια" οι τότε συμμαθήτριές τους ήταν και αυτές παρούσες. Στη συνεστίαση που ακολούθησε θυμήθηκαν τα παλιά, μνημόνευσαν τους συμμαθητές τους που έφυγαν από τη ζωή, μίλησαν για τα τωρινά, τραγούδησαν, συγκινήθηκαν, έβγαλαν φωτογραφίες. Τα "αγόρια" έβγαλαν ξεχωριστά και μια αναμνηστική στις ίδιες θέσεις που είχαν στην παλαιά. Μόνο που γι' αυτή, συμφώνησαν να την βλέπουν κατ' ιδίαν, ενώπιος ενωπίω που λένε.

Ντροπή και θλίψη

Ντροπή και θλίψη αισθάνθηκαν όσοι από τους παλαιούς συμμαθητές στο Γυμνάσιο Νεμέας συναντήθηκαν εκεί ύστερα από πολλά χρόνια και είχαν την ιδέα να πάνε, νοσταλγικοί επισκέπτες, μέχρι το σχολείο τους.

Ντροπή και θλίψη θα νιώσει και πλέον απαθής που θα θελήσει να περάσει την πόρτα αυτού του παροπλισμένου σχολείου από το οποίο πέρασαν γενιές και γενιές μαθητών από την Νεμέα και τη γύρω περιοχή.

Το άλλοτε πανέμορφο κτίριο με τις έξι άνετες αίθουσες, τα γραφεία, τους βοηθητικούς χώρους και τους μεγάλους διαδρόμους, βρίσκεται σχεδόν υπο κατάρρευση και όπως φαίνεται κανείς αρμόδιος δεν συγκινείται.

Τα ίχνη της αθλητικότητας που υπήρχαν στις ρυπαρές αίθουσες και στα γραφεία, με τις ξεχαρβαλωμένες πόρτες, τα σπασμένα παράθυρα και τους ξεφτισμένους σοβάδες, δείχνουν ότι τον τελευταίο καιρό στεγάστηκε εκεί πολλή ανθρωπινή δυστυχία.

Το ότι στο προαύλιό του και ακριβώς μπροστά του υψώθηκε ο μοντέρνος πολυόροφος κυβικός όγκος που στεγάζει σήμερα το Γυμνασίο – Λύκειο της Νεμέας, δεν απαλλάσει της ευθύνης την τοπική Αυτοδιοίκηση και τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες για την εγκατάλειψη και την πορεία προς την καταστροφή ενός μοναδικού ίσως κτιρίου όψιμου κλασικισμού που υπάρχει στη Νεμέα.

Κρίμα, πολύ κρίμα.

Ad memoriam

Ο Νίκος Τζόγιας στην παράσταση της «Αντιγόνης», που είχε ανεβάσει το 1993 το Εθνικό Θέατρο.

Ο "Αίπυτος" αποφεύγει τις νεκρολογίες. Όμως για την απώλεια του **Νίκου Τζόγια** αισθάνεται το χρέος να καταθέσει αυτή τη σελίδα του **εις μνήμην**, αντί στεφάνου.

"Αυτό το καλοκαίρι που μας έρχεται ελπίζω αν είμαστε καλά να τα καταφέρω να πάω στη Στυμφαλία" μου είπε πριν από καιρό όταν μου μίλησε στο τηλέφωνο για να μου παινέσει τον τελευταίο "Αίπυτο" που μόλις είχε πάρει. Και σχεδιάσαμε για εκεί μια συνάντηση που δεν θα πραγματοποιηθεί ποτέ.

Αν και γεννημένος στην Αθήνα ο Νίκος Τζόγιας ένοιωθε Στυμφάλιος αφού ως γόνος της Λαϊκάς ήταν και μέλος της "Αδελφότητας Λαυκιωτών" της Αθήνας.

Αρχικά φοίτησε στην Πάντειο και τη διέκοψε για να σπουδάσει ζωγραφική στην Ανωτάτη Σχο-

λή Καλών Τεχνών, αλλά και αυτή την παράτησε για χάρη του θεάτρου που τόσο αγάπησε και υπηρετήσε με πάθος πάνω από μισόν αιώνα.

Αριστούχος της Δραματικής Σχολής του Εθνικού, πρωτοεμφανίστηκε το 1943 στην παράσταση της Λυρικής "Μια νύχτα στη Βενετία" και μετά στον "Ντον Κάρλος". Ακολούθως συνεργάστηκε με τα θέατρα Τέχνης, Μουσούρη και Κατερίνας και το 1954 σχηματίζει τον δικό του θίασο με την Ελένη Χατζηαργύρη. Λίγο αργότερα περνάει στο τότε Βασιλικό και μετέπειτα Εθνικό θέατρο στο οποίο εργάστηκε πάνω από σαράντα χρόνια ως ηθοποιός, καθηγητής και διευθυντής της Δραματικής του Σχολής από την οποία και ο ίδιος είχε αποφοιτήσει. Στο Εθνικό ερμήνευσε μεγάλους ρόλους σε παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας και Σαίξπηρ αλλά και σε άλλα έργα από το ελληνικό και το διεθνές δραματολόγιο. Ο τελευταίος του ρόλος ήταν στο έργο του Ντούσαν Κοβάσεβιτς "Ο Άγιος Γεώργιος σκοτώνει το Δράκο" που ανέβασε πέρυσι το Εθνικό θέατρο.

Σημαντική ήταν η παρουσία του και στον κινηματογράφο σε ταινίες που άφησαν εποχή. Η βελούδινη φωνή του, αποτυπωμένη και σε ντοκιμαντέρ που γυρίστηκε για το χωριό της καταγωγής του τη Λαϊκά, η μεγαλόπρεπη κίνησή του και η διακριτική παρουσία του στο θεατρικό χώρο θα μείνουν αξέχαστες και το φως που σκόρπισε και με την απουσία του θα μεγαλώνει.

Σπύρος Μιχόπουλος

Έπαινοι και "Επισημάνσεις"

Το ραδιόφωνο του Β' προγράμματος και η ραδιοφωνική "ΦΩΝΗ της ΕΛΛΑΔΟΣ" της ΕΡΤ καθώς και μερικές Αθηναϊκές εφημερίδες μας έκαμαν την τιμή να παρουσιάσουν και να σχολιάσουν επαινετικά το τελευταίο τεύχος (8-9) του "Αίπυτου". Μικρά αποσπάσματα από τις εκπομπές του ραδιοφώνου και τα κείμενα των εφημερίδων "ΕΘΝΟΣ" και "ΒΗΜΑ", καταχωρούμε στη στήλη "Είπαν-Έγραψαν για τον Αίπυτο".

Όμως εκτός από αυτά υπάρχει και η "Επισημάνση" του Παρατηρητή της "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ" με τίτλο "**Ωδικά Καφενεία**" που έγραψε με αφορμή τα σχόλια που σταχυολογήσαμε από τις κορινθιακές εφημερίδες του περασμένου αιώνα. Το κείμενο αυτό αναδημοσιεύουμε με τη συγκατάθεση του Παρατηρητή, όχι τόσο γιατί αναφέρεται στο περιοδικό μας αλλά κυρίως γιατί "επισημαίνει" και στηλιτεύει με το δικό του τρόπο κάποια από τα πολλά "στραβά και ανάποδα" που συμβαίνουν σ' αυτόν τον τόπο.

Όσο για μας που αναδημοσιεύουμε όλα αυτά τα επαινετικά που μας είπαν και μας έγραψαν και για τα οποία εκφράζουμε θερμές ευχαριστίες, μη βιαστείτε να μας κατηγορήσετε ότι δεν ακούμε τους αρχαίους προγόνους μας που συμβουλεύουν, να μην επαινούμε ποτέ τον εαυτό μας, "υπέρ σεαντού μη φράσεις εγκώμιον", (Μενάνδρου μονόστιχοι γνόμια 516), γιατί από την άλλη μεριά υπάρχει και η νεοελληνική παροιμία που λέει ότι "αν δεν παινέψεις το σπίτι σου πέφτει και σε πλακώνει".

Ο Αίπυτος

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

3 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1996

"Ωδικά καφενεία"

"Προσεχώς Βουλγάρες". Το αεροπλάνο που κινηματίζει μπροστά από κάποιο σκυλαδικο έξω από την Καβάλα πληροφορεί τους "ενδιαφερομένους" ότι σύντομα θα παρουσιαστούν "αρτίστες" από τη γειτονική χώρα. Στη δεκαετία του '80 ο "πράσι-νος" Διοικητής της Αγροτικής Τραπέζης της Ελλάδος άκουγε έκπληκτος διευθυντή καυαστήματος της ΑΤΕ στην Πελοπόννησο να του λέει: "Πότε θα έρθουν οι επιδοτήσεις της ΕΟΚ;" Και

Σχολιάζει
ο ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ

όταν εξήτησε να μάθει γιατί τόσο ενδιαφέρον, η απάντηση του τοπικού διευθυντού τον... "κούφρινε". "Ξέρετε", του είπε ψύχραιμα ο διευθυντής, «οι ιδιοκτήτες των κέντρων θέλουν να ξέρουν, για να κανονίσουν πότε να φέρουν τις "αρτίστες"»! Πριν από λίγους μήνες τα "μίντια" μας "ενημέρωναν" για τα "ροζ μπαλέτα" και όλοι μας τότε πληροφορηθήκαμε για την "εισαγωγή" από τις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, όχι βεβαίως κατασκόπων ή "ανταρτών", αλλά "κοριτσιών"! Αυτά συμβαίνουν ακόμα και σήμερα στη χώρα μας. Γιατί μπορεί να αγανακτούμε για την

"ταπεινώση" μας από τους Τούρκους, μπορεί να ανησυχούμε για τις "βραχονησίδες", όμως, παρακολουθούμε -και ρωτάμε- πότε θα έλθουν οι Βουλγάρες. Τι διάολο. Μια ζωή την έχουμε!

Η ενασχόληση των Ελλήνων με τη "διασκέδαση" δεν είναι σημερινή "ανακάλυψη". Από της συστάσεως του ελληνικού κράτους οι "αρτίστες" -ιθαγενείς και αλλοδαποί- ήσαν μία από τις δραστηριότητες των Ελλήνων. Καλύτερα όμως ας δούμε τι έγραφε η εφημερίδα του Άργους "Δαναός" τον Νοέμβριο του 1883 -όπως μας το θυμίζει ο κ. Σπ. Μιχόπουλος στο τοπικό περιοδικό "Αίπυτος":

"Ωδικός Θίασος"

Αφίκετο εις την πόλιν της Κορίνθου ωδικός θίασος Βοεμίδων υπό τον γενικόν εργολάβον και πολυτεχνίτην κ. Μιχ. Τσινκαλιώτην. Ο Δήμαρχος έχων υπ' όψιν του ότι τα ωδικά καφενεία εγένοντο άλλοτε αφορμή σκανδάλων και δεινών, παρήγγειλεν εγγράφως τω δημοστυνόμενῳ να απαγορεύση την σύστασιν τοιούτου ωδικού καφενείου, αλλά το Επαρχεῖον αντιδρῶν πρὸς την δημοτικήν ἀρχὴν ἔλαβεν ὑπὸ την προστασίαν του τας Βοεμίδας και ἐματαίωσεν την αστυνομικὴν απαγόρευσιν. Οὕτω λοιπὸν το ωδικὸν καφενεῖον ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὑπὸ την φιλελευθέραν σημαίαν του Βασιλικοῦ Επαρχείου!"

Δεν είναι όμως μόνο οι "Βοεμίδες" και τα "ωδικά καφενεία" -όπως έλεγαν τότε τα σκλυδάδικα-, είναι και τα "κυβεία", όπως έλεγαν τότε τα "καζίνο" τα οποία η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ (επί πρωθυπουργίας Α. Παπανδρέου) εφρόντισε να αυξηθούν εν Ελλάδι. Και εδώ ο κ. Μιχόπουλος ερμηνεύει στον "Αίπυτο" από τον "Κορινθιακό Αστέρα" του Οκτωβρίου 1875:

«Μετά λύτης μας παρατηρούμεν ότι ενταύθα επικρατεῖ και δημοσιῶς μάλιστα το κάκιστον νόημα της χωροταξίας. Το δε χείριστον εἶναι ὅτι πλείοτερον κατελήφθησαν ὑπὸ του νοσήματος τοῦτον ἄνθρωποι της ἀπολύτου ἀνάγκης, μηδέ και τινων ταχθέντων φρουριῶν του νόμου ἀπολει-

πομένων, επιτετραμμένων την παρεμπόδισιν των τοιούτων. Πρὸς τι ἀδιαφοροῦσιν οἱ ἀρμόδιοι; Δεν ἤκουσαν ὅτι προχθές ἐληστεύθη ἀναίδην ἐμπορικὸς τις ὑπάλληλος ἐκ Πατρῶν οὔτινος ἀφηρέθησαν τα πάντα, ἀκόμη και αὐτὸ το ὠρολόγιόν του; Παρακαλοῦνται ἡ δημοτικὴ και ἡ αστυνομικὴ ἀρχή ὡς και ἡ στρατιωτικὴ τοιαύτη ἢ να φροντίσωσι να κλείσωσι διὰ παντός τα καταγῶγια αὐτὰ και να θέσωσι τέρμα εις τα τοιαῦτα ἢ να διακηρύξωσιν: "Ὁ βουλόμενος να ληστευθῇ ἐλθέτω εις Κόρινθον».

«Εδώ ο κόσμος χάνεται και οι Έλληνες ψάχνουν για αρτίστες ή πάνε στα καζίνο». Αυτό έκαναν πριν από 100 και πλέον χρόνια, αυτό κά-
νον και τώρα. Και τότε μεν ήσαν τα "ωδικά κα-
φενεία" και "αι Βοεμίδες". Τώρα δε, είναι τα κα-
ζίνο και οι "Βουλγάρες". Μάλιστα τα καζίνο τε-
λούν όχι μόνο υπό την προστασίαν της κυβερνή-
σεως, αλλά και επεκτείνονται εις ολόκληρον την
χώραν, αν και η νέα "υπουργός Ανάπτυξης" εδή-
λωσε προσφάτως ότι δεν τα θεωρεῖ "μοχλὸ ἀνά-
πτυξης". Ασφαλώς και δεν περιμένει καινείς μια
ολόκληρη χώρα να μεταβληθῇ εις μοναστήρι και
όλοι οι κάτοικοι να "νηστεύουν και να προσεύχο-
νται". Όμως, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε
το γεγονός ὅτι τα τελευταία 20 χρόνια ὅλες οι
κυβερνήσεις καλλιέργησαν στον ελληνικὸ λαὸ την
νοοτροπία του εγωιστικοῦ καταναλωτισμοῦ και
της πλήρους ἀδιαφορίας για το "Ἔθνος". Τώρα
λοιπὸν που η χώρα ἀντιμετωπίζει σοβαρὸ κίν-
δυνο, τώρα θυμῆθηκαν οἱ "ταγοί" μας τη σημαία.
Τώρα μιλούν για κατασχύνη, για "εθνικὴ ταπεί-
νωση", τώρα οἱ μεν κραυγάζουν βλακώδη συνθή-
ματα περὶ "προδοτῶν" και οἱ δε υπερασπίζονται
τη σημαία και δεν την "υποστέλλουν" ἀλλὰ τη μα-
ζεύουν για να μην τη μαγαρίσουν οἱ Τούρκοι.

Καιρός, λοιπὸν, να σκεφθοῦν οἱ πολιτικοί
μας ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ το κόμμα ὑπάρχει και ἡ Πατρί-
δα. καιρός να βγάλουν τις μικροκομματικὲς τοί-
μπλες ἀπὸ τα μάτια τους και να δουν με προοπτι-
κή. Και προ παντός, να μάθουν ἀπὸ το τρομερὸ
πάθημα των βραχονησίδων.

Είπαν – Έγγραψαν

για τον "Αίπυτο"

Το ραδιόφωνο για τον "Αίπυτο"

Στον "Αίπυτο" αφιέρωσαν ένα μέρος της εκπομπής τους "Ελεύθερες διαδρομές" στο ραδιόφωνο τον Β' προγράμματος της ΕΡΤ την Κυριακή 3-3-1996, οι δημοσιογράφοι κ.κ. Πέτρος Μανταίος και Δημήτρης Παπαχρήστος. Από τη συνομιλία τους αυτή παραθέτουμε μικρά αποσπάσματα.

- Σήμερα οι "ελεύθερες διαδρομές" θα ταξιδέψουν προς τον έντυπο λόγο, εφημερίδες και περιοδικά της περιφέρειας, αυτά τα έντυπα του μόχθου που τα βγάζουν με αφάνταστες στερήσεις οι εκδότες τους. Ένα από αυτά φίλοι ακροατές είναι ένα πανέμορφο, άρτια επιμελημένο και απαιτητικής γραφής θα έλεγα περιοδικό και μπράβο στον εκδότη του κ. Σπύρο Μιχόπουλο. Το περιοδικό λέγεται "Αίπυτος" και είναι της Στιμφαλίας και του Φενεού, περιοχών της Κορινθίας που στην αρχαιότητα ανήκαν στην Αρκαδία...
- Το περιοδικό έχει ένα εξαιρετικό αφιέρωμα στις αρχαιότητες της Στιμφαλίας με τη γνωστή λίμνη και τις Στιμφαλίδες Όρνιθες, όπου γίνονται τελευταία ανασκαφές και βέβαια υπάρχουν πολλά ενδιαφέροντα σ' αυτή την παρουσίαση. (Ακολουθεί μακρύς διάλογος γύρω από τα περιεχόμενα του περιοδικού και σχολιάζονται κείμενά του).
- Ο "Αίπυτος" είναι ένα από τα έντυπα που υφάνουν λέξη με τη λέξη τη γραπτή τοπική ιστορία που μένει και δεν χάνεται μέσα από τη θεαματικότητα της οθόνης κι ούτε μετακινιέται από κανάλι σε κανάλι με ζάπινγκ...
- Το πιο δύσκολο γι' αυτά τα περιοδικά με τη σημαντική προσφορά στον τόπο, είναι να στηριχθούν οικονομικά, γι' αυτό και βγαίνουν με την αυτοθυσία την οικονομική αν θέλετε και την προσωπική εργασία κάποιων πνευματικών ανθρώπων που το έχουν μεράκι...

*Πέτρος Μανταίος – Δημήτρης Παπαχρήστος
Δημοσιογράφοι*

«Την Τετάρτη 5 Ιουνίου 1996 η ραδιοφωνική "ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ" της ΕΡΤ, που εκπέμπει στα βραχεία κύματα προς τους απανταχού της γης Έλληνες, ασχολήθηκε με το περιοδικό "Αίπυτος". Η υπεύνηνη των πολιτιστικών ειδήσεων Ιωάννα Ταραμπίκου μετέδωσε τα ακόλουθα:

Την αφορμή για το πρώτο θέμα της εκπομπής έδωσε ένα μικρό περιοδικό, που έφτασε στα χέρια μας και μας ταξίδεψε στο χρόνο. Η ελληνική μυθολογία και η ιστορία μας ξαναζωντανέψαν στη φαντασία μας. Το πολιτιστικό παρελθόν της χώρας μας βγήκε και πάλι στην επιφάνεια διεκδικώντας τη θέση που του ανήκει.

Το περιοδικό λοιπόν για το οποίο μιλάμε είναι ο "Αίπυτος". Ένα περιοδικό για τη Στιμφαλία και το Φενεό της Κορινθίας, που με πολύ κέφι και μεράκι στήνει ο Σπύρος Μιχόπουλος.

Ξεφυλλίζοντας τις σελίδες του, που αρκετές από αυτές είναι αφιερωμένες στις αρχαιότητες της Στιμφαλίας, ήρθαμε αντιμέτωποι με την ιστορία του τόπου και στα μάτια μας ξεδιπλώθηκε ένας κόσμος που χάνεται στα βάθη του χρόνου.

(Σ.Σ. Ακολουθεί εκτενής αναφορά στις αρχαιότητες της Στιμφαλίας που είναι και το αφιέρωμα του

τεύχους και σχολιάζονται δια μακρών κείμενά του για τη μυθολογία και την ιστορία της, για τις ανασκαφές που γίνονται εκεί, καθώς και για άλλα θέματα των περιεχομένων του και η κ. Ταραμπάκου καταλήγει:)

Ο "Αίπυτος" λοιπόν, το περιοδικό που φέρει το όνομα του μυθικού βασιλιά που είναι και ο θρύλος της περιοχής, αποτελεί ένα διαμάντι στο χώρο των περιοδικών εκδόσεων. Άνθρωποι με μεράκι αφιερώνουν το χρόνο τους στην έρευνα και τη δημιουργία ενός πολιτιστικού πόλου έλξης των κατοίκων της περιοχής. Πρωτοβουλία που στέλνει ένα πολύ αισιόδοξο μήνυμα από την ελληνική περιφέρεια. Εμείς δεν έχουμε παρά να ευχαριστήσουμε τον "Αίπυτο" για τις πληροφορίες που μας προσέφερε και για το ωραίο ταξίδι που κάναμε μαζί του».

(Από έγγραφο κείμενο της ΕΡΤ που έφτασε στο Περιοδικό με FAX)

"Αίπυτος" για τον πολιτισμό της Κορινθίας

«Κάπου στις πλαινές της Ζήρεας αιώνες τώρα, ψάχνουν να βρουν το θρυλικό θησαυρό του βασιλιά Αίπυτου. Δυστυχώς, μέχρι τώρα παραμένει κρυμμένος, έδωσε όμως το όνομά του σε περιοδικό που ψάχνει για τον άλλο θησαυρό της ιστορίας, του πολιτισμού και της ζωής της Κορινθίας. Πρόκειται για το τριμηνιαίο περιοδικό της Στιμφαλίας και του Φενεού "Αίπυτος", με στόχο να συγκεντρώνει και να δημοσιεύει λαογραφικά, ιστορικά, αρχαιολογικά και περιβαλλοντικά στοιχεία. Οι περισσότερες σελίδες του τελευταίου τεύχους είναι αφιερωμένες, στα ερείπια και τα μνημεία της Στιμφαλίας και του Φενεού. Βεβαίως, το περιοδικό δημοσιεύει κείμενα για την οικολογία, την υγεία, την τέχνη, την παιδεία και αυτό γιατί, όπως τονίζει ο εκδότης του Σπύρος Κ. Μιχόπουλος, να μη θεωρηθεί ότι ο "Αίπυτος" μετατράπηκε σε αρχαιολογικό περιοδικό. "Πρόκειται απλώς για μια συμβολική χειρονομία που την οφείλουμε στον Αϊ-Γιώργη του Φενεού όπου στο λιθόστρωτο της αυλής του απλώνεται η σιωπή της εγκατάλειψης και στο άλλο μοναστήρι το Φράγκικο, που στέκει ερειπωμένο πλέον στη Στιμφαλία".

(Εφημ. "ΕΘΝΟΣ" Τρίτη 20 Φεβρουαρίου 1996).

... Επισημιάνουμε το περιοδικό της Στιμφαλίας και του Φενεού "Αίπυτος", αφιέρωμα στις αρχαιότητες της Στιμφαλίας, με συμβολές του Σπύρου Μιχόπουλου, της Σοφίας Ζαχαράτου και συνέντευξη του αμερικανού αρχαιολόγου Έκτορος Ουίλιαμς, που διενεργεί τις ανασκαφές στην περιοχή. Επίσης άρθρα της Σήλα Κάμπελ για τις ανασκαφές στο φραγκικό μοναστήρι του Ζαρκά, της Ασπασίας Λοϊβή – Κίξη για τον Αη Γιώργη του Φονιά κ.ά.

(Εφημ. "ΤΟ ΒΗΜΑ" Κυριακή 10 Μαρτίου 1996).

... ένα από τα καλύτερα τοπικά περιοδικά μας ο "Αίπυτος" που εμένα με κάνει με τα κείμενά του να νοσταλγώ και να αγαπώ περισσότερο τον τόπο της καταγωγής μου τη Στιμφαλία.

Νίκος Τζόγιας
Ηθοποιός

Με πολλή χαρά διάβασα τα εντριφήματα του "Αίπυτου" και επειδή τώρα με ενδιαφέρουν όχι μόνο τα αρχαιολογικά, αλλά και τα νεότερα, έρριξα μια ματιά και σ' αυτά.

Η άριστη εμφάνιση του περιοδικού και η επίλεκτη και επιμελημένα τυπωμένη ύλη, δείχνουν ότι το επιμελούνται καλλιεργημένοι άνθρωποι με κέφι και μεράκι.

Για τις ανασκαφές της αρχαίας Στιμφαλίας εγνώριζα αρκετά πράγματα, έχω δε και τα σχέδια των επιστημονικών ερευνών. Τα σχέδια αυτά με είχαν ενθουσιάσει και αποφάσισα με τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Πατρών Παπαμαρινόπουλο να κάνουμε παρόμοια διερεύνηση σε όλες τις πόλεις της αρχαίας Αρκαδίας. Τότε όμως ήμουν νεότερος...

Γρηγόρης Κωνσταντινόπουλος
Αρχαιολόγος τ. Αν. Γεν. Δ/ντής Υπουργείου Πολιτισμού

... Η εκδοτική προσπάθειά σας είναι σημαντική και ιδιαίτερα σοβαρή. Προσπαθείστε όπως και εμείς οι υπόλοιποι να αντέξετε.

Διονύσης Βίτσος

Εκδότης – Διευθυντής του Περιοδικού "Περίπλους"

... Αξιολογώτατο και άκρως επιστημονικό το περιοδικό "Αΐπυτος" διότι παρουσιάζει και προβάλλει τις αρχαιότητες τα χριστιανικά μνημεία, τα ήθη και τα έθιμα, τους θρύλους και τις παραδόσεις της Φενεάτιδος και της Στιμφαλίδος γης που αιώνες τώρα βρίσκονται στην αφάνεια.

Εφημ. Βήμα Κληρικών Κορινθίας

Ιερεΐς Παναγιώτης Λαδάς

Το τεύχος 8-9 του περιοδικού "Αΐπυτος" είναι αφιερωμένο στις αρχαιότητες της Στιμφαλίας. Πρόκειται για έκδοση το περιεχόμενο της οποίας χρήσιμο είναι να πληροφορηθούν όλοι οι όπου γης Στιμφαλίτοι και Φενεάτες και όχι μόνο.

Εφημ. "Η Λαύκα" (Σπ. Λοιμιάνης)

Εισφορές για τον Αΐπυτο

Ανώνυμη	50.000	Κορδαλής Α. Γιάννης	50.000
Κοινότητα Αηδονιών.....	150.000	Κουτρέσης Κων/νος	15.000
Αθανασούλη Έλλη	10.000	Λύρας Δημήτριος	10.000
Αθανασούλης Σωτήρης	5.000	Μητροπούλος Ιωάννης	10.000
Ανδρούτσος Πάνος	20.000	Νίκας Περικλής	5.000
Βαρδουνιώτης Ευάγγελος	5.000	Παπαναστασίου Γεώργιος	5.000
Βλαχογιάννης Γιάννης	6.000	Παπαντωνίου Σπύρος	5.000
Γεωργακοπούλου Μαρία.....	5.000	Παρούση Νίκη	15.000
Δαλαβάγκα Τασία	5.000	Πολιτιστικός Όμιλος Αρχ. Φενεού	10.000
Δέδες Αριστομένης.....	5.000	Ρέλλια Ευτέρπη.....	5.000
Δέδες Σπύρος	5.000	Σάμιος Ευάγγελος.....	5.000
Δημόπουλος Φίλιππος.....	5.000	Σπινθάκης Ευάγγελος.....	5.000
Καλαντζής Κώστας	50.000	Σπυρόπουλος Σπύρος	5.000
Κασμάς Σωτήρης.....	10.000	Σταθούλη Ελένη.....	10.000
Κολομόδης Γιάννης	5.000	Χαρλαύτη Βίκυ	5.000
Κορδαλής Αναστάσιος	10.000	Χαρλαύτης Στάθης.....	10.000

Έστειλαν τη συνδρομή τους

Δέμης Μιχάλης, Δημάκος Γεώργιος, Κυριαζόπουλος Βασίλειος, Λάσκαρης Βασίλειος, Κορδαλής Δ. Κων/νος, Μητροπούλου Βασιλική, Μιχόπουλος Τάκης, Μπεκιάρης Δημήτριος, Μπονάτσος Νίκος, Στέφος Αναστ. Φίλη Ειρήνη, Φίλη Ευαγγελία, Ωραιόπουλος Κων/νος.

Ο "Αΐπυτος" διατίθεται στην Αθήνα από το βιβλιοπωλείο "Εκδόσεις Σπανός", Μαυρομυχάλη 7, τηλ.: 36.14.332 και τα βιβλιοπωλεία Κορίνθου, Κιάτου και Νεμέας.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Βιβλία που λάβαμε:

Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα Ε.Τ.Β.Α. *"Ο άρτος ημών"* από το σιτάρι στο ψωμί.

Ιδιαίτερα προσεγγίμενος από κάθε άποψη ο τόμος αυτός των 450 σελίδων που εκδόθηκε από το Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα της Ε.Τ.Β.Α περιλαμβάνει τις εισηγήσεις τις συζητήσεις και τα πορίσματα του Γ' τριήμερου εργασίας που οργάνωσε το Ίδρυμα στο Πήλιο τον Απρίλιο του 1992.

Στα επιλεγόμενα του χρησιμότατου αυτού βιβλίου σημειώνεται ότι θέμα του ήταν ο "άρτος ημών", η ιστορία της διαδικασίας που αρχίζει με το σιτάρι και καταλήγει στο ψωμί".

Οι τριαντατέσσερες ομόκεντρες μελέτες ισάριθμων ειδικών επιστημόνων και μελετητών που παρουσιάζονται καλύπτουν όλες τις διαστάσεις και τις πλευρές του θέματος από την προϊστορική περίοδο μέχρι τις ημέρες μας.

Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος: *Ελληνικές φορεσιές. Αθήνα 1994.*

Πρόκειται για ένα μεγάλου σχήματος βιβλίο -λεύκωμα σε πολυτελέστατη καλλιτεχνική έκδοση έξοχης αισθητικής αριότητας που περιλαμβάνει θαυμάσιες έγχρωμες φωτογραφίες των εθνικών ενδυμασιών και των κοσμημάτων τους της σπουδαίας συλλογής του **Εθνικού Ιστορικού Μουσείου της Ελλάδος**.

Οι "ελληνικές φορεσιές" προέρχονται από όλα σχεδόν τα μέρη της πατρίδας μας και από αρκετά του αλύτρωτου Ελ. ηνισμού και κάθε μια από τις φωτογραφίες τους συνοδεύεται από κατατοπιστικό σημείωμα.

Να σημειώσουμε εδώ ότι στις σελίδες 110 και 111 γίνεται αναφορά σε γιορτινή, από την ορεινή Κορινθία, φορεσιά του 19ου αιώνα της οποίας και παρατίθεται φωτογραφία.

Στην εμπεριστατωμένη εισαγωγή της η ιστορικός- αρχαιολόγος επιμελήτρια του μουσείου συμπατριώτισσά μας (από τη Γκούρα) κυρία **Μαρία Λαδά - Μινώτου** αναφέρεται δια μακρόν στο ιστορικό της ίδρυσης της Εταιρείας και της συγκέντρωσης των εκθεμάτων του μουσείου και της τεκμηρίωσής τους.

Επίσης η υπεύνη της λαογραφικής συλλογής του μουσείου κυρία **Ντιάνα Γαγγάδη** στο δικό της κείμενο της εισαγωγής αναφέρεται στους μορφολογικούς τύπους που παρουσιάζουν οι παραδοσιακές φορεσιές της συλλογής. Το βιβλίο προλογίζει ο Γενικός Γραμματέας της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας **κ. Ιωάννης Μαζαράκης - Αινιάν**.

Με την ευκαιρία να σημειώσουμε εδώ ότι η **Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος** εκτός από τις "Ελληνικές φορεσιές" εξέδωσε τελευταία ένα ακόμη θαυμάσιο λεύκωμα που περιλαμβάνει επτά έργα ζωγραφικής, και χαρακτικής από τη συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, εμπνευσμένα από τον αγώνα της Ανεξαρτησίας. Ένα από αυτά είναι και ο "Καταυλισμός Ελλήνων αγωνιστών στην Κόρινθο" του **K.V. Heideck**, Λιθογραφία **Fr. Hohe**.

Μιχαήλ Σ. Κορδώση: *Η κατάλυση του Βυζαντινού Κράτους από τους Σταυροφόρους και η Φράγκικη κυριαρχία ως το 1261. Ι. Η κατάκτηση. Ιωάννινα 1986.*

Πρόκειται για το πρώτο μέρος της ιστορικής μελέτης του συμπολίτη μας καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων που αποτελεί και αντικείμενο των πανεπιστημιακών του παραδόσεων.

Σ' αυτό πραγματεύεται, αναλύνει και τεκμηριώνει, ερευνώντας τις πηγές, τα ιστορικά γεγονότα που οδήγησαν στην κατάληψη του Βυζαντίου από τους Φράγκους καθώς και την ανίσταση που προέβλεπαν οι Έλληνες.

Συμβολή στην τοπική μας ιστορία αποτελούν τα αναφερόμενα στην κατάληψη της Πελοποννήσου και ιδιαίτερα στην Πολιορκία και παράδοση του Ακροκορίνθου και τον υπερασπιστή του Λέοντα Σγουρό, για τον οποίο ο κ. Κορδύσης έχει δημοσιεύσει σχετική μελέτη στα Πρακτικά της Εταιρείας Πελοποννησιακών Σπουδών (Β' τοπικό συνέδριο Αργολικών Σπουδών) που εκδόθηκε σε ανύψυτο.

Αριστείδης Ν. Δουλαβέρα: *Η παροιμιολογική και παροιμογραφική εργογραφία του Δημητρίου Σ. Λοιυάτου. Πορεία – Αθήνα 1995.*

Ένα άψυτο και πολυσήμαντο επιστημονικό έργο προσφέρει στην Ελληνική λαογραφία ο Φενεάτης συγγραφέας και σχολικός σύμβουλος φιολόγων Αριστείδης Δουλαβέρας παρουσιάζοντας το σύνολο σχεδόν της εργογραφίας πάνω στον νεοελληνικό παροιμιακό λόγο του κορυφαίου λαογράφου μας καθηγητή Δημ. Λοιυάτου.

Διδάτωρ της λαογραφίας ο ίδιος αποθησαυρίζει ύστερα από επίμοχθη έρευνα ετών το υλικό του, που το συγκρυσταλλώνει με επιστημονική μεθοδολογία και εγκυρότητα και το παρουσιάζει με περισσή επιμέλεια σε ένα ογκώδη τόμο που αποτελεί πολύτιμη συμβολή στον τομέα της νεοελληνικής παροιμιολογίας.

Απόστολου Στρογγύλη: *Παναγής Παπαληγούρας ο Ευρωπαϊός πολιτικός. Εκδόσεις Οδισσέας 1995.*

Πρόκειται για τη βιογραφία ενός Κορίνθιου πολιτικού από τους κορυφαίους της γενιάς του, του αείμνηστου Παναγή Παπαληγούρα. Μια βιογραφία όπως διαβάζουμε στα επιλεγόμενα "αντικειμενική, ζωντανή, αληθινή για τον συναρπαστικό βίο του ανθρώπου που κατέπλησσε με τις γνώσεις του, εντυπωσίαζε με τις ιδέες του και γοήτευσε με το πνεύμα του..."

Ας μας επιτραπεί να παρατηρήσουμε ότι η εκρηκτική προσωπικότητα του Παναγή Παπαληγούρα με τη βαθιά ανθρωπιστική μόρφωση και το υψηλό ήθος, και η ζωή του, μια ζωή αφιερωμένη, στα κοινά και στην πολιτική ζωή του τόπου, που η αθένεια του "της στέργει τη μεγαλύτερη ίσως ελπίδα της" είναι αδύνατο να σκιαγραφηθούν σε μια βιογραφική μονογραφία.

Γεωργίου Αθ. Χώρα: *Η ειρηνική πορεία του Οικουμενικού Πατριάρχου στο Αιγαίο. Αθήνα 1995.*

Το οδοιπορικό του Προκαθημένου της Ορθοδοξίας Βαρθολομαίου στα Δωδεκάνησα καταγράφεται βήμα πρὸς βήμα στον τόμο αυτό την 540 σελίδων. Και δεν περιλαμβάνονται μόνο τα όσα άκουσε είδε και έζησε από κοντά σε επίπεδο επισήμων, ο Στυμφαλιακής καταγωγής συντάκτης του τόμου που μετείχε της Πατριαρχικής συνοδείας, αλλά καταγράφονται ο ενθουσιασμός, τα αισθήματα και οι εκδηλώσεις του ανώνυμου πλήθους, του λαού του Αρχιπελάγους που βρήκε χίλιους δυο τρόπους να εκφράσει την αγάπη του στον ειρηνολοικό Πρωθυεράρχη της Ορθοδοξίας. Και αυτή ακριβώς η καταγραφή με όλα τα στοιχεία τις αυθεντικότητάς της δίνει στο βιβλίο μιαν άλλη διάσταση.

Paul Celan: *Τον κανενός το ρόδο, Μετάφραση Χρήστος Γ. Λάζος, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 1995.*

Ο Χρήστος Γ. Λάζος από το Βέλο Κορινθίας, που ζει και εργάζεται σήμερα στις Βρυξέλλες, έχει στο ενεργητικό του δοκίμια (ένα από αυτά στα γαλλικά) και μεταφράσεις, μεταξύ των οποίων και τρία έργα του J. Derrida.

"Τον κανενός το ρόδο" είναι μετάφραση μιας συλλογής ποιημάτων, της αντιπροσωπευτικότερης, του Paul Celan, που θεωρείται από τους πιο σημαντικούς ποιητές της εποχής του. Ο Πάουλ Τσέλαν (1920-1970), εβραϊκής καταγωγής, που γεννήθηκε στο Τσερνόβιτς της Μπουκοβίνας (Ρουμανία) και τον οποίον οι γονείς εξοντώθηκαν από τους ναζιστές, έγραψε στα γερμανικά, που ήταν η γλώσσα της μάνας του. Η ποίησή του, που είναι σε μεγάλο βαθμό ερμητική, οργανώνεται γύρω από μια βιωματική υπαρξιακή προβληματική που έχει στο επίκεντρό της το ολοκαύτωμα. Ο Τσέλαν αυτοκτόνησε στο

Παρίσι, σε ηλικία πενήντα ετών, πέφτοντας στο Σηκουάνα.

Το εγχείρημα του κ. Λάζου να μεταφράσει "Τον κανενός το ρόδο" είναι πραγματικός άθλος, και έχει στερθεί με επιτυχία, αν κρίνει κανείς από το αποτέλεσμα, που δε μοιάζει με μετάφραση παρά σαν ποίηση γραμμένη απ' ευθείας στη νεοελληνική γλώσσα. Παράδειγμα το ποίημα "Ψαλμός", μέσα στο οποίο περιέχεται και η φράση "τον κανενός το ρόδο", που έδωσε και τον τίτλο στη συλλογή:

*Κανέννας δεν μας πλάθει ξανά από χώμα και πηλό,
κανέννας δεν ειλολογεί τη σκόνη μας.*

Κανέννας.

Δόξα σοι ο Κανέννας.

*Για την αγάπη σου θέλουμε
ανθίσει.*

Σ' εσέναν

απέναντι.

Ένα Τίποτα

ήμιαστε, είμιαστε, για πάντα

θα μείνουμε, που ανθίζει:

του Τίποτα, του

Κανενός το ρόδο.

Με

το στίλο φως ψυχής,

το στήμονα έρημο ουρανού,

τη στεφάνη κόκκινη

από τη λέξη πορφύρα, που τραγουδούσαμε

πάνω, ω πάνω

απ' τ' αγκάθι.

Αρ. Βουγιούκας

Τάκης Μιχόπουλος: *Κόθορνοι*, (ποιητικά 1972-1994). Αθήνα 1995.

Οι παχύπτελοι "Κόθορνοι" του Τάκη Μιχόπουλου είτε είναι του πρωταγωνιστή, είτε δευτερευόντων προσώπων της "τραγωδίας" είναι στην ουσία η "ποιητική άποψη της Κορσικοφωλιάς" του όπου έφτασε ύστερα από "πολλαπλές αλλαγές ταχυτήτων".

*Αθήνα – μούχλα και έφργα
Πολλαπλές αλλαγές ταχυτήτων
και με το λιώγερμα Κορινθιακό ανασαίνω.
Στην Κορσικοφωλιά σιθαιπιόνονας
και κάτω από νερά το κορμί μου.
Μια ντουφεκιά ότι ήρθα.*

*Δυό ρόγες σταφύλι, δυό σίκα
και πολλαπλές αλλαγές ταχυτήτων
Πολλαπλές αλλαγές ταχυτήτων
καθώς εστρώναμε το χορτάρι
με την Ελένη αλαφιασμένη και βουρκαωμένη.*

Στη συλλογή προτάσσονται εισηγήσεις του ποιητή σε συμπόσια γύρω από θέματα ποίησης και εγκωμιαστικά κριτικά σημειώματα άλλων για την ποίησή του.

Μαρίας Ράλλη – Υδραίου: *Αναμφίλεκτα*. (ποίηση) Αθήνα 1994.

Πάρα πολλά και μικρά κατά κανόνα ποιήματα περιέχονται στα "Αναμφίλεκτα" – κυριολεξία του τίτλου τους– την τρίτη κατά σειρά ποιητική συλλογή της φιλόλογου Μαρίας Ράλλη – Υδραίου.

Στην ποικίλη θεματική της είναι διάχυτη κυρίως η αγωνία για την πορεία της ανθρώπινης συνθήκης της εποχής μας, αλλά αρκετά είναι και εκείνα τα ποιήματα που μέσα από τον στοχαστικό λυρισμό τους εκπέμπουν "αναμφιλέκτως" ακτίνες αισιοδοξίας.

Ιωάννη Βλαχογιάννη (Κρόνου): *Η Μεγάλη Σύναξη των θεών*. (Ποίηση) Αθήνα.

Αν τη "Μεγάλη σύναξη των θεών" τη συνδέσουμε με το φιλολογικό ψευδώνυμο "Κρόνος" που χρησιμοποιεί ως συμπλήρωμα του ονόματός του ο ποιητής, γίνονται αμέσως εμφανείς οι δεσμοί του με τους αρχαίους θεούς τους οποίους και εξιμνεί.

Ιδιαίτερα μας σταμάτησε το ποίημα – ωδή "Πατρώα γή Φενατίας" στο οποίο υμνούνται πανάρχαιες δικές μας θεότητες όπως ο Πάνας, οι Νύμφες, η Μαία ο Ερμής κ.α. που συνδέονται με την τοπική μας ιστορία και τη μυθολογία μας.

"ΑΙΠΥΤΟΣ" - ΕΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Αρχικά είναι τα περιοδικά της περιφέρειας και σημαντική η προσφορά τους στον τόπο, όμως τα περισσότερα από αυτά μάχονται για να υπαρξουν. Ανάμεσά τους και ο "Αίπυτος", που διανύει το τέταρτο έτος της ζωής του και εξακολουθεί να επιβιώνει, να πορεύεται με την ψυχή στο στόμα" που έλεγε και η γιαγιά, και να εμφανίζεται κατά καιρούς, δηλαδή όποτε... "ωριμάζουν" οι οικονομικές συνθήκες.

Η ξεχωριστή, ελπίζουμε, παρουσία του τριπλού αυτού τεύχους, που κατ' ανάγκη καλύπτει τα τρίμηνα της απουσίας ζτου, οφείλεται σε κάποιες προϋποθέσεις που εν τω μεταξύ παρουσιάστηκαν και μας έδωσαν επι πλέον τη δυνατότητα ενός αφιερώματος στην ανασκαφή και το θησαυρό των Αθηονιών, διαδικασία που απαίτησε πολύ χρόνο.

Ως τόσο ο "Αίπυτος" διατηρεί κάποιες ελπίδες και για ακόμα "καλύτερες μέρες", αφού παρόλο τον Στιμφαλοφρενατικό επικεντρισμό του, κάποιοι τον έχουν καταγράψει ως "μία πρόταση για τον πολιτισμό τις Κορινθίας".

Ουτοπία θα πουν μερικοί και ίσως θα έχουν δίκιο, γιατί, όπως γράφει στο περιοδικό "Περίπλους" της Ζακύνθου ο εκδότης και διευθυντής του **Διονύσης Βίτσος** "έτσι κι αλλιώς στη χώρα μας όλα τα περιοδικά γραμμάτιων και τέχνης γεννιούνται στον αστερισμό της εγκατάλειψης. Αποπαίδια της κρατικής πολιτιστικής πολιτικής, αντιμετωπίζονται στο περιθώριο του περιθωρίου, τη στιγμή που ο κινηματογράφος, το θέατρο, ακόμα και ο χορός με τις αστρονομικές για τα εγχώρια δεδομένα επιχορηγήσεις που παίρνουν κάθε χρόνο, αναδεικνύονται σε χαϊδεμένα - και κακομαθημένα - παιδιά".

Καλά κάνεις και τα λες, Διονύση, αλλά μην περιμένεις ν' ακούσει κανείς. Δεν ιδρώνει τ' αυτί τους και ξέρεις γιατί! Σε μας δεν μένει παρά εκείνο που λες. Να συνεχίσουμε την προσπάθεια και όσο αντέξουμε.

Πολλές Χριστουγεννιάτικες ευχές σε όλους και μη μας ξεχνάτε για να αντέξουμε.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

... Οι δ' ἔχον Ἀρσάδην καὶ Κιλλήνην φέροντες ἀπὸ
Ἀσπίων καὶ παρὰ τὸν Ἰόν, ἃς ἀνέβησαν ἀπὸ τῆς
οἰκουμένης τ' ἀνέβησαν... Στὴν ἀρχὴν τ' ἔχον...-

Πλάτος Β. 605-608

ΟΙ Μ. ΒΕΡΝΙΝ V. ΒΕΡΝΙΝ V. 1910

ΑΡΧΑΙΕΣ ΒΟΙΣΚΕΣ ΣΤΗ ΣΥΜΦΑΛΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ 1
ΓΕΝΝΗΣΙΣ - ΦΘΙΝΩΣΙΣ - ΜΑΡΤΙΣ 1993

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

... Οι δ' ἔχον Ἀρσάδην καὶ Κιλλήνην φέροντες ἀπὸ
Ἀσπίων καὶ παρὰ τὸν Ἰόν, ἃς ἀνέβησαν ἀπὸ τῆς
οἰκουμένης τ' ἀνέβησαν... Στὴν ἀρχὴν τ' ἔχον...-

Πλάτος Β. 605-608

ΟΙ Μ. ΒΕΡΝΙΝ V. ΒΕΡΝΙΝ V. 1910

ΑΡΧΑΙΕΣ ΑΥΤΟΒΟΙΣΚΕΣ ΣΤΟ ΦΕΝΕΟ

ΤΕΥΧΟΣ 2-3
ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1993

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

... ὁ δ' ἔστιν Ἀρσάνης καὶ Κολήρης φρεσὶν αὐτοῖς.
ἀνέστησαν παρὰ τῶνδε, οἱ ἀνδρες συγχωρητοὶ,
αἱ φωναὶ τ' ἐνερπυαί... Στρυγγίδης τ' ἔφη...
ῥαῖδα Β. 605-608

Μαργαρίτα Αἰθρα

ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ

ΤΕΥΧΟΣ 4
ΟΚΤΩΒΡΗΣ - ΝΟΕΜΒΡΗΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1993

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

... ὁ δ' ἔστιν Ἀρσάνης καὶ Κολήρης φρεσὶν αὐτοῖς.
ἀνέστησαν παρὰ τῶνδε, οἱ ἀνδρες συγχωρητοὶ,
αἱ φωναὶ τ' ἐνερπυαί... Στρυγγίδης τ' ἔφη...
ῥαῖδα Β. 605-608

Ο. Μ. Βαρν. V. MacKethie. 1810

ΜΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ
ΤΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΥ

ΕΤΟΣ Β' ΤΕΥΧΟΣ 5
ΓΕΝΑΡΗΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΗΣ 1994

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

... ὁ δ' ἔστιν Ἀρσάνης καὶ Κολήρης φρεσὶν αὐτοῖς.
ἀνέστησαν παρὰ τῶνδε, οἱ ἀνδρες συγχωρητοὶ,
αἱ φωναὶ τ' ἐνερπυαί... Στρυγγίδης τ' ἔφη...
ῥαῖδα Β. 605-608

ΦΑΝΙΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ

ΕΤΟΣ Β' ΤΕΥΧΟΣ 6-7
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1994 - ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1995

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

... ὁ δ' ἔστιν Ἀρσάνης καὶ Κολήρης φρεσὶν αὐτοῖς.
ἀνέστησαν παρὰ τῶνδε, οἱ ἀνδρες συγχωρητοὶ,
αἱ φωναὶ τ' ἐνερπυαί... Στρυγγίδης τ' ἔφη...
(ῥαῖδα Β. 605-608)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ
ΤΗΣ ΣΥΜΦΑΛΙΑΣ

ΕΤΟΣ Γ' ΤΕΥΧΟΣ 8-9
ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

